

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM TASARIMI VE BİLİŞİM TEKNOLOJİLERİ
ANABİLİM DALI
GÖRSEL İLETİŞİM TASARIMI VE REKLAMCILIK BİLİM DALI**

DİJİTALLEŞME SÜRECİNDE TAŞRA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SERCAN KARAGÖZ

KOCAELİ 2021

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM TASARIMI VE BİLİŞİM TEKNOLOJİLERİ
ANABİLİM DALI
GÖRSEL İLETİŞİM TASARIMI VE REKLAMCILIK BİLİM DALI**

DİJİTALLEŞME SÜRECİNDE TAŞRA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SERCAN KARAGÖZ

DR. ÖĞRETİM ÜYESİ AKIN DEVECİ

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No:14.07.2021/17

KOCAELİ 2021

ÖNSÖZ

Yüksek lisans tezimin hazırlanma süreci başta olmak üzere yüksek lisansa başladığım günden beri derslerini dinlemekten keyif aldığım, tezim ile ilgili desteğini ve yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen, değerli bilgi ve birikimi ile yönlendiren tez çalışmamın bu günlere gelebilmesinde yol gösterici olan danışman hocam Sayın Dr. Öğretim Üyesi Akın Deveci'ye, yine bu süre zarfında özel sektördeki iş hayatındaki yoğunluğuna rağmen desteklerini esirgemeyen sevgili Dr. Arda Suar'a, tezimin hazırlanmasında bana vakit ayırarak yardımcı olan sevgili Gizem Tunçöz'e, yüksek lisans eğitimim boyunca derslerime giren tüm hocalarıma ayrı ayrı teşekkürlerimi sunarken, son olarak da aileme, aile içerisinde de özel olarak değinmek istediğim sadece varlığıyla bile bana motivasyon kaynağı olan kızım Yade'ye çok teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	İ
İÇİNDEKİLER	İİ
ÖZET.....	V
ABSTRACT	Vİİ
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	İX
TABLolar LİSTESİ.....	X
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	12
1. MODERNLEŞME VE MODERLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE	12
1.1. MODERN, MODERNLEŞME VE MODERNİZİM KAVRAMLARI	12
1.2. MODERNLEŞMENİN TARİHSEL GELİŞİMİ	16
1.3. MODERNLEŞME KURAMLARI.....	20
1.3.1. Modernleşme Kuramı ve Gelişme Sorunu.....	20
1.4. MODERNLEŞME VE TÜRKİYE	22
1.4.1. Türk Modernleşmesinin Tarihi Gelişimi	22
1.4.2. Türkiye’de Modernleşme	25
1.4.3. İçerdiği Anlamlar Bakımından Türk Modernleşmesi.....	27
1.4.4. Türk Modernleşmesinde Eğitim ve Modern Toplum Hedefi	28
1.4.5. Türk Modernleşmesinde Toplumsal Dönüşüm.....	31
1.4.6. Modern Sonrası Dönemde Kimlik Olgusu ve Türk Kimliği Sorunu	33
İKİNCİ BÖLÜM.....	34

2. KENTLEŞME, KENT SOSYOLOJİSİ VE TÜRKİYE BOYUTU ...	34
2.1. KENT VE VAROLUŞ TARİHİ.....	34
2.2. TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE KENTLER VE KENTLİLEŞME ..	37
2.3. KENT SOSYOLOJİSİ.....	40
2.4. KENT SOSYOLOJİSİ YAKLAŞIMLARI.....	47
2.4.1. Batı'da Kent Sosyolojisi.....	47
2.4.2. Kent Kuramının Klasik Esin Kaynakları	50
2.4.2.1. Weber ve Simmel.....	50
2.4.2.2. Chicago Okulu	51
2.4.2.3. Kentin Mekansal Kavramsallaştırması ve Mekanın Diyalektiği	54
2.4.2.4. Harvey: Mekanın Yeniden Yapılandırılması.....	54
2.4.2.5. Castells: Kentlilik ve Toplumsal Hareketler.....	55
2.4.3. Postmodernizm ve Kentlilik Kuramları	57
2.4.3.1. Kent Ekolojisi	57
2.4.3.2. Bir Yaşam Biçimi olarak Kentlilik	57
2.5. TÜRKİYE'DE KENTLEŞME VE KENT SOSYOLOJİSİ ÇALIŞMALARI.....	58
2.5.1. Türkiye'de Kentleşme.....	62
2.5.2. Türkiye'de Kentleşme ile Birlikte Ortaya Çıkan Temel Sorunlar	62
2.5.3. Türkiye'de Köycülük-Kentcilik Tartışması.....	67
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	69
3. KİTLE İLETİŞİMDE DİJİTALLEŞMEYLE BİRLİKTE DÖNÜŞEN TAŞRA	69
3.1. İLETİŞİM, KİTLE İLETİŞİMİ VE DİJİTALLEŞME	69

3.2. MEKAN OLARAK TAŞRA	71
3.3. MERKEZ KAVRAMI VE TAŞRA-MERKEZ İLİŞKİSİ	72
3.4. TÜRKİYE'DE TAŞRADAN MERKEZE DEĞİŞİM	79
3.5. TAŞRA VE KENT İLE MOBİL İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ İLİŞKİSİ	80
SONUÇ.....	88
KAYNAKÇA	97
ÖZGEÇMİŞ.....	106

ÖZET

Tarih boyunca toplumların hayatına etki eden en büyük olgulardan birisi olan ve olmaya devam eden modernleşme, 17. yüzyılda Batı'da (Avrupa'da) başlayan ve günümüze kadar neredeyse bütün dünyayı etkisi altına alan bir toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimi olarak baş göstermektedir. Avrupa'da başlayan akabinde tüm dünya üzerinde etkisini gösteren modernizm akımının; ekonomik, siyasi ve kültürel birçok alanda en çok etkilediği ülkelerden biri de Türkiye'dir. Türk modernleşmesi üzerinden bu çalışmada ortaya konulmak istenen bulguların daha iyi anlaşılması bakımından önce kavramsal çerçeve ortaya konulacaktır. Ardından Sanayi Devrimi ve modernleşmeyle birlikte dönüşen kentleşme kavramı ve Türkiye'de kent sosyolojisi ele alınacaktır.

Birbiri ile bağlantılı olan tüm bu kavramların, 1950 yılından itibaren gelişen iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve küreselleşme ile birlikte hız kazanan dijitalleşme süreçleri ile olan bağlantısının değerlendirilmesi taşra-merkez zıtlığı kapsamında incelenecektir.

Tüm dünya ile birlikte ülkemizde de köklü değişikliklere sebebiyet veren teknolojik gelişmelerle birlikte yaşan dijitalleşmenin 1990'lı yıllardan bu yana hızlandığı görülmektedir. Bilgisayarların gelişmesi, akıllı telefonların hayatımıza girmesi, internet alt yapısının hızla gelişmesi ve hizmet sınırlarının genişlemesi iletişimin süratle yayılmasına neden olmuştur.

Bu değişim ve gelişim büyük şehirlerden başlayarak, taşraya kadar etkisini göstermiş, ekonomiden, eğitime, siyasetten ticarete hayatın her alanında toplumsal değişikliklerin yaşanmasına zemin hazırlamıştır. Ülkemizle beraber dünyada aynı değişim ve gelişmeler paralel yaşanmakta dünya her geçen gün birbirine entegre olmaya başlamış, küresel arenada dijitalleşmenin artık bir tercih değil zorunluluk olduğu aşikâr olmaktadır.

Taşra, Türk modernleşmesi kapsamında bütün çalışmaların ilgi odağı olmuştur. Bu çalışmada da taşra-merkez ilişkisi üzerinden Türkiye'de nüfusu en yüksek 10 il ile beraber en düşük 10 ilin dijitalleşme

penetrasyonları incelenerek, bahsettiğimiz bu modernleşme, kentleşme ve dijitalleşme süreçlerinin taşra üzerindeki etkisi ortaya konmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İletişim, Kitle İletişimi, Taşra, Merkez, Kentleşme, Dijitalleşme

ABSTRACT

Modernization, which has been and continues to be one of the biggest phenomena affecting the lives of societies throughout history, emerges as a form of social life and organization that started in the West (Europe) in the 17th century and has influenced almost the whole world until today. The modernism movement, which started in Europe and then showed its effect to all over the world; Turkey is one of the countries that has been affected the most in many economic, political and cultural areas. Before all else, the conceptual framework will be presented in order to understand better to the findings to be revealed in this study through Turkish modernization. Then, the concept of urbanization transformed with the Industrial Revolution and modernization and urban sociology in Turkey will be discussed.

The evaluation of the connection of all these concepts, which are interconnected, with the development of communication technologies that have developed since 1950 and the digitalization processes that have accelerated with globalization will be examined within the scope of the rural-central contrast.

It is seen that digitalization, which is experienced with the technological developments that cause radical changes in our country as well as the whole world, has accelerated since the 1990s. The development of computers, the introduction of smart phones into our lives, the rapid development of internet infrastructure and the expansion of service boundaries have led to the rapid spread of communication.

This change and development has shown its effect starting from big cities to the countryside, and has paved the way for social changes in all areas of life, from economy to education, from politics to trade. Together with our country, the same changes and developments are experienced in parallel in the world and the world has begun to integrate with each other

day by day, and it is obvious that digitalization is not a choice but a necessity in the global arena.

The countryside has been the focus of all studies within the scope of Turkish modernization. In this study, the digitalization penetrations of the 10 provinces with the highest population and the lowest 10 provinces in Turkey are examined through the provincial-central relationship, and the impact of these modernization, urbanization and digitalization processes on the provinces is revealed.

Keywords: Communication, Mass Communication, the Rural Life, the Center, Digitalization, Urbanization

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

DTP: Devlet Planlama Teşkilatı

SSCB: Sovyetler Birliği

TDK: Türk Dil Kurumu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TABLÖLAR LİSTESİ

TABLO 1: İllere Göre Türkiye Nüfusu (2000).....	74
TABLO 2: Türkiye'de İllere Göre Verilen Göç Oranı (2019-2020).....	76
TABLO 3: Türkiye'de İllere Göre Nüfus ve Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı (2017-2023).....	77
TABLO 4: Türkiye'de Şehir ve Köy Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Oranı (1927-2000).....	78
TABLO 5: Türkiye Genelinde ve İl Bazında Sabit ve Genişbant İnternet Aboneliklerinin Nüfusa Oranı (2012-2017).....	81
TABLO 6: Türkiye'de İllere Göre Yaşam Endeksi Sıralamaları ve Değerleri (2015).....	86
TABLO 7: Türkiye'de İllerde Yaşam Endeksi Gösterge Değerleri (2015).....	87

GİRİŞ

Bu çalışmada, modernizmin kavramsal olarak kökeninden Türkiye'deki oluşumuna, devamında kentleşmenin varoluşundan başlayarak, kent, kentleşme ve kent sosyolojisinin kavramsal çerçevede değerlendirilmesiyle birlikte, dijitalleşme sürecinden ve taşrının bu süreçten nasıl etkilendiğini araştırılmaktadır.

Modernleşme, tarih boyunca toplumların hayatına etki eden en büyük olgulardan birisi olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Günümüz incelenirken modernlik olgusu ile modernliğin etki ve sonuçlarına bakılması gerekliliği vardır. 17. yüzyılda Batı'da (Avrupa'da) başlayan ve günümüze kadar neredeyse bütün dünyayı etkisi altına alan bir toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimi baş göstermektedir (Giddens A. , 2004, s. 11). Avrupa'da başlayan akabinde tüm dünya üzerinde etkisini gösteren modernizm akımının; ekonomik, siyasi ve kültürel birçok alanda en çok etkilendiği ülkelerden biri de Türkiye'dir. Bu çalışma sonucundaki bulguların daha iyi anlaşılması bakımından önce kavramsal çerçeve ortaya konulacaktır. Dolayısıyla öncelikle, “modernleşme”, “modernizm”, “modernlik” ve son zamanlarda daha sık kullanılmaya başlanan “modernleştirme”, kavramlarıyla ilgili anlamsal bir giriş yapılması gerekmektedir. Söz konusu karmaşadan kurtulmak ve ortaya konan varsayımların araştırma çerçevesinde yanlış anlaşılmasını önlemek ve azaltmak için kavramların tanımlarının yeniden değerlendirilmesi doğru olacaktır.

Çalışmanın ilk bölümünde, kavram olarak modern, modernizm, modernlik ve bir süreç olarak modernleşme kavramları açıklanarak ülkemizde bir süreç olarak işleyen modernleşme olgusu kavramından Türk modernleşmesi ve Türk modernleşmesinin tarihi gelişimi, bu gelişimin hangi boyutlarda ele alındığı, içerdiği anlamlar bakımından Türk modernleşmesi, eğitim ve toplum üzerindeki etkileriyle beraber, Türk

modernleşmesinin toplumsal dönüşümü ve modernleşme kuramları tarihsel-sosyolojik bir inceleme ile tartışılacaktır. Türk modernleşmesinde “*asrileşme*”, “*batılılaşma*”, “*çağdaşlaşma*” ve “*modernleşme*” kavramı da kendine yer bulmaktadır.

Modern kavramının ne olduğuna değinerek başladığımız bu araştırmada modernin kavram olarak mevcut döneme uygun hareket etme olduğunu düşünürsek araştırma içerisinde değişimden ve yenilikten sıklıkla bahsetmiş olacağız. Modernlik, 17. ve 18. yüzyıllarda Batı Avrupa’da “*uygarlık*” kavramı çerçevesinde tanımlanmış olup bu tanımla beraber “*geleneksel toplum*” ve “*modern toplum*” tanımlamaları da ortaya atılmaya başlanmıştır. “Modernleşme” kavramı ise daha çok zaman üzerinden değerlendirilerek ve zaman kavramına bağlı olarak *modernliğe doğru yaşanan süreci* ifade etmektedir.

Modernleşme, dünya üzerinde etkisini artıran, toplumsal yaşamı etkileyen ve onları örgütlenme şeklini ifade eder. Toplumun ekonomik boyutta, doğru bilgiye ulaştırmada, yani geleneksel toplumlar daha akılcı bilgiye ulaşmış birey ve topluma ulaşmayı hedefler. Modernleşme sürecinden bahsederken toplumsal değişim hareketlerinden bahsetmemiz sebebiyle bu araştırmada Rönesans ve Reform hareketleri ile kapitalizmin doğuşu da bu süreç içerisinde araştırmaya konu olmaktadır.

Modernizm, modern öncesi toplum yapısında değişimlerle başlamıştır. Bu değişimler fikir olarak Aydınlanma, Fransız devrimi ile gerçekleşmiştir. Aydınlanma Çağı 17. yüzyıldan itibaren sınıfsal yapılara ve baskıcı kiliselere karşı olarak modernizm hareketlerini doğurmuştur. Bütün dünyada olduğu gibi modernizm, Osmanlı’dan günümüze Türkiye üzerinde etkili olmaktadır. Modernizmin gelişmeye ve yayılmaya başladığı dönemde fiziki olarak kendisine en yakın etki alanı olan, ancak kültürel olarak en zıt iç dinamiklere sahip coğrafya özelliğine sahip Osmanlı toplumu, Batıdan yayılan bu akımın etkisiyle büyük çalkantılar yaşamıştır. Bu çalkantılı

sürecin devamı olan Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte de sistemli bir şekilde bu akıma teslim olan Türk toplumunun bu geçiş dönemini tam gerçekleştirememiş, bu yönde köklü reformlar denenmesine rağmen bu geçişi tam sağlayamamıştır.

Batıdaki modernlik tartışmaları Osmanlı'nın en güçlü olduğu döneme denk gelmiştir. O dönemde tarım toplumu olan Osmanlı, bu nedenle modernlik sürecine geçememiştir. İlerleyen dönemlerde ise artık modernliğin gereklilik olması, Osmanlı'nın da Batıya ilgi göstermesine sebep olmuştur. Lale Devri'nde başlayan, Cumhuriyet sonrasında devam eden, 1950'li dönemler hatta 1980'ler Türkiye'sine kadar uzanan modernleşme süreci, toplumun yapısına uygun olmadığı düşüncesi ile Türkiye'de hep tartışma konusu olmuştur.

Türk Modernleşmesi, Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde modernleşme süreçlerinden geçerken kendi modernliğini üretemeyip Batının modernliğini doğrudan alan ve içerikten çok biçime odaklanan bir modernleşmedir. Modernizm Batı menşeli ve Batı tarafından dayatılan bir değer olarak görülmesine ve bilinmesine karşın, Batı'nın kendi düşünürleri tarafından da tenkide uğramıştır. Çalışmanın birinci kısmında bu eleştirilere de yer verilmiştir.

Yukarıda belirtilen ifadelerden de anlaşıldığı gibi modernleşme Batı'nın yaşadığı bir serüvendir. Bu süreçte Batı'ya uyma gayreti yanı sıra devlet ve toplum düzeninin geleneksel yapısı ve niteliklerinden de koparma gayretidir. Modern öncesi ya da eski toplumların, modern topluma evrilmesidir. Burada bahsedilen *eski* ve *geleneksel* toplumlardan kasıt *sanayileşmemiş* toplumlardır.

Çalışmada bahsettiğimiz diğer bir konu olan toplumsal değişim olarak adlandırdığımız Modernleşme Kuramı, 1945 sonrasında gündeme gelmiştir. Bu kuram, modernleşme sürecinin başladığı Batı ile beraber Batı dışında

kalan toplumların da bu sürece katılmasının, Batı'nın izlediği süreci, diğer toplumlar tarafından da izlenmesi gereken bir model olarak sunmuştur. Batı dışı toplumların gelişmesi süreci ile ilgilenen Modernleşme Kuramı, savaş sonrasında Batı dışı dünyanın değişim süreçlerinin incelenmesinde ve belli önerilerin ortaya konmasında etkin bir konum elde etmiştir. Amerikalı sosyal bilimcilerin Modernleşme Kuramı çerçevesinde gündeme getirdiği yaklaşımlar sadece çevrelerinde değil, Batı dışı toplumlar tarafından da karşılık bulmuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı dışı toplumlar modernleşme üzerinden toplumsal değişme süreçleri üzerinde yoğunlaşmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde kent, kentleşme ve kent sosyolojisi ile ilgili temel kavramlara yer verilirken; kentin varoluş nedeni, kentlerin tarihsel süreç içerisindeki gelişimleri ile beraber kent sosyolojisinde yaklaşımlar ile Türkiye'deki kent sosyolojisi de çalışmada kendine yer bulmuştur.

Kent, insan ilişkilerinin biçimlendiği hem toplum hem de birey ölçeğinde sosyo-psikolojik dönüşümlerin yaşandığı, uzmanlaşmış bir iş bölümüne dayalı sanayi üretiminin yapıldığı, heterojen ve yoğun bir nüfus yapısına sahip, farklı kültür ve değerlerin bir arada bulunduğu yerleşim alanlarıdır. Bu nedenle, kent yalnızca coğrafi ya da mekân olarak değerlendirilemez. Tüm bu özellik ve halleriyle kent soyut bir nesne değil, toplumsal bir olgudur (Park & Burgess, 2015, s.44; Lefebvre, 2015 s.29). Kentlerin yaşadığı dönüşüm ile kentlerin ekonomik ve sosyal sorunları tüm sosyal bilimler için bir çalışma alanıdır. Diğer taraftan, sosyal bilimler içinde kentle en ilgili olan bilim dallarından birisi olan sosyoloji, sanayi kentinin neden olduğu toplumsal sorunların çözümü amacıyla ortaya çıkmıştır. Bu anlamda sosyoloji ne kentten ve kentliden ne de kentin yaşadığı dönüşüm süreçlerinden ayrı düşünülemez.

Sosyoloji geliştikçe birçok alt dallara ayrılmış, kent sosyolojisi de ayrı bir başlık halinde yerini almıştır. Kentin artan ve karmaşıklaşan sorunları,

modernizmin kentli insana getirdiği yükler, artan kentli nüfus, ötekileştirme, ırkçılık, göç, yoksulluk, kimlik arayışı ve mekânsal ayrışma gibi onlarca çözüm bekleyen kentsel nitelikteki sorunlar kentleri başlı başına bir araştırma konusu haline getirmiş ve bu gereklilik sosyoloji içinde alt bir dal olarak kent sosyolojisinin doğmasına neden olmuştur. (Giddens A. , 2010)

Özellikle, 1945-1960 dönemi kentleşmenin hızlanması ve büyük kentlerde gecekondu bölgelerinin de oluştuğu döneme denk gelir ve bu dönem sanayide çalışan nüfus oranının artması, ekonomik yapıda hızlı dönüşümlerin yaşanması ve buna bağlı olarak konut ihtiyacının artmasıyla yeni yapılaşmalara gidilecek şekilde politikalar üretilmeye başlanır. Dolayısıyla 1960-70'li yıllar Türkiye'nin hızla taşralarının şehirlere aktığı, şehirlerde oluşan yeni taşralar ve geçmişle bağların hızlı ve radikal bir biçimde değişim ve dönüşüme maruz kaldığı bir süreç olmuştur (Bora, 2013).

Tezin bu bölümünde kentlerin ortaya çıkışından başlayarak, kent ve kentleşme kavramından kentlerin tarihsel süreç içerisinde gelişmeleri araştırmaya konu olmuştur. Özellikle kentlere neden ihtiyaç duyulduğu ilk yerleşim yerleri nerelerde ne ihtiyaçla kurulduğu konuları da bu araştırmada yer bulmuştur.

Arkeologlar ortaya çıkan ilk kentlerin Çatalhöyük ve Kubbania olduğunu ve buralarda yaşayan toplumların avlanma ve tarım yerine yaban bitkileri ile besin elde ettiklerini ifade etmişlerdir. İlk kent ne zaman ortaya çıktı sorusunun cevabı için Tunç çağına kadar gidildiği ortadadır ancak tarihte uygarlık olarak ortaya çıkan ilk kentler Mezopotamya'da daha sonra ise Nil Vadisi'nde görülmüştür. Yine Hindistan, Çin ve Mısır'daki kentlerin de ilk kentler arasında olduğu kaynaklar arasında yer almaktadır.

Kent kavramı da bu çalışmanın konularından biri olmuştur. Kentlerle birlikte ihtiyaçlar sebebiyle kentleşmenin ortaya çıkması ve bu ihtiyaçların ekonomik, kültürel, siyasi olabilir bunların etkilemesiyle kırsal alan diye

tabir ettiğimiz sınırlı ya da hiç olmayan kaynaklardan bu alanlara geçişle kentleşmeler tartışılmalarda kendine yer bulmuştur. Birçok sosyolog bu kent kavramına farklı anlamlar yüklemiş, araştırmalarında kentlere yer vermiştir. Türk sosyologlarının kent tanımlamalarına yer vermiştir.

Kentleşme ise, belirli bir zamana ve ülkeye göre kent olarak kabul edilen yerleşme birimlerinde nüfusun yoğunlaşma hızı veya oranını vermektedir. Bu nüfus değişimi ile birlikte görülen ekonomik ve toplumsal değişmeyi de belirleyen bir süreçtir. Bu araştırmada kentlerin tarihsel süreç içerisinde oluşumları, gelişimleri araştırılmıştır. İlk zamanlarda kentlerde daha çok tarım üzerinden yükselmeler gerçekleştirirken daha sonra kültürel olarak, medeniyet olarak ekonomik olarak yükselmeler ortaya çıkmıştır. Bölge olarak Mezopotamya'ya bakıldığında tarih boyunca birçok kente ev sahipliği yaptığına rastlanmaktadır.

Antik çağlardaki kentlerde Tarım Devrimi ile büyük değişimler yaşanmıştır. Orta Çağ'da ise ticaret kentleri ortaya çıkmıştır. Modern çağda kentler artık büyümeye başlamıştır. Reform hareketleri, Fransız Devrimi, kentlerdeki gelişimi de hızlandırmıştır. Sanayi Devrimi ile beraber kentlerdeki bu değişim ve gelişimler de araştırmada yer bulmaktadır.

Diğer bir araştırma konusunda kent sosyolojisi ve temel kavramlarından bahsetmek gerekir. Batıda kent sosyolojisi tarihinde ilk ve önemli köy kent karşıtlığını grup sınıflandırmalarından biri Alman sosyoloğu Ferdinand Tonnies'in *cemaat-cemiyet* ve Emile Durkheim'in *mekanik dayanışma - organik dayanışma* kavramları üzerinde oluşturdukları çalışmalardır.

Kent üzerine çeşitli perspektifleri sınıflandırma girişimleri, kent çalışmalarının tarihini, *The City* (1958) başlıklı çalışmasından dolayı Weber'e kadar dayandırılmaktadır. Kent üzerine ilk araştırmalar 1890'larda

Max Weber, Tonnies ve Simmel ile birlikte başladığı çalışmalara ve 1920-1930'lu yıllarda Chicago Okulu'nun bu konuda verdikleri klasik eserlerle oluşmaktadır. 1920'lerden 1940'lara kadar, Chicago Üniversitesi ile bağlantılı çok sayıda yazar özellikle Robert E. Park, Ernest Burgess ve Louis Wirth yıllarca kent sosyolojisindeki kuram ve araştırmaların temeli olan düşünceler geliştirmişlerdir. Bu araştırmada kentsel/mekânsal ayrışma, kentsel/mekânsal eşitsizlik, kentsel dışlanma ya da bir başka ifadeyle kent yoksulluğu kavramsalları ile tartışılmaktadır.

Türk kentleşmesinin sosyolojik boyutuna dair gerçekleştirilen çalışmaların temeli, Osmanlı'da, Le Play'in düşüncelerine ilgi duyan Ali Suavi'nin 1860'ların sonundaki yazılarına dayanırken, Türkiye'de gerçekleştirilen kent sosyolojisi çalışmaları için de cumhuriyetin ilk yıllarına gitmemiz gerekmektedir. Türkiye'deki iki sosyoloji ekolü; Kökleri Ziya Gökalp'in benimsediği Le Play okuluna dayanan ve felsefe ağırlıklı İstanbul Ekolü ile Behice Boran ve Niyazi Berkes'in kurdukları, daha çok Marksist düşüncedeki Ankara Ekolü de bu araştırmada yerini almıştır.

Cumhuriyet döneminde sosyologlar tarafından ortaya konan ilk kent sosyolojisi çalışmaları 1930'lara kadar götürülebilir. Türkiye'de kentin sosyoloji araştırmalarına girmesi, tarihsel açıdan Hilmi Ziya Ülken; uygulamaları araştırma açısından ise Mehmet Ali Şevki eliyle gerçekleşmiştir. Türkiye'de kent sosyolojisinde araştırmalara konu olan temel sorunlar olan, başta terör ve ekonomik sebeplerle yaşanan iç göçler, başlı başına bir sorun olan köy sorunu, artan göçlerle beraber yapısal olarak yetersiz olan büyük kentlerde bir gecekondu sorunlarından da bu çalışmada bahsedilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde, diğer bölümlerde bahsettiğimiz kavramlar dijitalleşme ve kitle iletişimiyle birlikte taşra üzerinden değerlendirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte modernleşme üzerindeki düşüncelerin, uygulamaların taşraya yansımaları, araştırmanın bu bölümünün konusunu

oluşturmaktadır. Türk modernleşmesi, kent yerine taşradan başlatılan bir “modernleştirme” projesidir. Türkiye’de halkın çoğunluğunun karşılığı olan taşra insanı üzerinde gerçekleştirilmeye çalışılan modernleşme projesinin, hayata geçirilmeye çalışılmış olması, ister istemez dikkatlerimizi bu konuyu araştırmaya yöneltmiştir.

Türkiye’de toplum yapısına bakıldığında, devlet geleneğine bağlı merkez otoritenin çok güçlü olduğu ortadır. Bütün güç ve imkanlar merkezde toplanmıştır. Halk merkeze yani otoriteye bağımlı, merkezden uzak olan kısımlar ise daha çok çevre ve taşra olarak anılmıştır. Bu nedenle hem Osmanlı’da hem de Cumhuriyet Türkiye’sinde, merkezin güçlü olması, halkın ise güç bakımından hep zayıf ve kontrol altında tutulması tarihi bir gerçektir. Türk toplumunda söz konusu her zaman merkez olmuş, yüzlerce yıllık merkeziyetçi bu yapı nedeniyle taşra her zaman merkezden gittikçe uzaklaşmıştır ama merkezden ne kadar uzak olsa da yine merkezle ilişki içerisinde kalmış ondan tam bir kopma hiç yaşamamıştır.

İletişim tarihine bakıldığında, insanlığın tarihi kadar eski olduğu görülmektedir. İlk iletişim metotlarıyla beraber başlayan kitle iletişimi, matbaanın icadıyla önemli bir aşama kaydetmiş, bilim ve teknolojinin gelişmesi ve buna bağlı olarak elektriğin iletişim alanında kullanılmasıyla bir dönüm noktası yaşamıştır. İletişim araçlarının sayısı ve niteliği giderek artmıştır.

Bireylerin hayatlarını idame ettirmeye başladığı ilk günden beri en temel ihtiyaçlarından biri şüphesiz iletişimdir. Bu doğrultuda iletişim alanında yaşanan gelişmeler insanlık tarihinin en başından toplumsal hayattaki sonuçlara kadar etkiye sebebiyet vermiştir.

Modernliğin kilit noktası olan iletişim teknolojilerindeki bu hızlı gelişme, iletişimin kitle iletişim araçları yoluyla görülmemiş bir kitlesel yaygınlığına sebep olmuştur. Çalışmada kitle iletişim araçlarının başta bireyler üzere toplumlardaki önemini ortaya koyan yaklaşımları ele alınmaktadır.

Kitle iletişim araçlarının iyice yaygınlaşmasıyla birlikte, taşra kendi kültürünü yitirmeye başlarken merkezden de etkilenmeye devam etmiştir. Teknolojik gelişmelere kitle iletişim araçları özelinde bakıldığında; bilgiye herkesin ulaşabiliyor olması, bireylerin başta diğer ülkelerde neler yaşandığından kolaylıkla haberdar olmasını sağlamış, bu durum da küreselleşmeyi beraberinde getirmiştir. Kitle iletişim araçlarının artan etkisi, farklı toplumların yaşadıkları küreselleşmenin en önemli nedenlerinden biridir. Küreselleşmeyle birlikte demokratikleşme ve siyasal katılma gibi oluşumlar da farklılaşmakta ve yeni bir yapı kazanmaktadır.

Küreselleşmede, farklı toplumların, kültürlerin ve düşüncelerin birbirleriyle kaynaşma sürecine girmesinde kuşkusuz en önemli faktörlerden biri kitle iletişim araçlarıdır. 1970'de başlayan ve halen devam eden teknoloji alanında yeniliklerle beraber kitle iletişim araçları küreselleşme ile beraber en güçlü dönemini yaşamaya başlamıştır. Birçok alanda etkisini gösteren bu süreçte iletişim teknolojilerindeki gelişmeler farklı kitle iletişim araçlarını ortaya çıkarmıştır. Küresel iletişim olanaklarının artması ve göç hareketleri, yaşadığımız toplumların kültürel çeşitliliğini artırmıştır.

Taşra, genel olarak araştırmalarda merkezden kopuk, genelde olumsuz bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Taşranın bu olumsuzluklar içerisinde kendine has zenginlikleri de halen birçok araştırmada kendine yer bulmaktadır. “*İnsan ilişkileri*”, “*değerler*” ve “*gelenekler*” açısından ele alınmaya çalışılan taşranın merkezden daha avantajlı olduğu söylenebilirken, taşradaki yaşantıyı gerçekten olumsuzlaştıran durumlar yok değildir.

Modernleşme ve geleneksel arasında sıkışmış olan taşranın, gelenekten moderne geçiş süreci ve taşradan yapılan göçler ile gecekonduların hayatı da bu araştırmaya konu olmuştur. Kavram olarak açıklanmaya çalışılsa da taşrada birçok imkansızlığın olması, merkezin bu imkanlara sahip olduğu için cazibe merkezi olması, taşranın halen boş kalmasını doğuran göç olgusunu harekete geçirmeye devam etmektedir. Göç ile beraber kentlerde yeni bir sorun olan “*gecekonduların semtleri*” geleneksel taşra izlerini kente taşımaktadır. Gecekonduların hayatında kente gelen taşralı insanın

yaşadığı yabancılaşıma konuları ortaya konulmuştur ve daha da önemlisi yoksulluk kavramı, göçün bir sonucu olarak ele alınmıştır.

Bu çalışma, bahsedilen ihtiyaçtan hareketle, Türkiye’de merkezin ve taşranın tanımı, toplumsal iletişim ve teknolojiyi kullanım şekilleri göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmiştir. Çalışma modernleşme, kentleşme, kitlesel iletişim ve dijitalleşme kavramlarıyla çerçevelendirilerek, TÜİK’ten ve Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu alınan ikincil verilerle sınırlandırılmıştır.

Bu çalışmada, modernizm, kentleşme ve dijitalleşme kapsamında TÜİK ve Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu edinilen ikincil verilerin kapsamlı analizi yapılarak, şu sorulara cevap aranarak bulgular elde edilmeye çalışılacak ve değerlendirme yapılacaktır;

1. Tüm dünyada iletişimin gelişmesi ile beraber yaşanan değişim ve dönüşümde taşranın gelişen teknoloji imkanları arasında mevcut durum analizi üzerinden gelişime ayak uydurabiliyor mu?

2. Avrupa da keşifler, reformlar, aydınlanma süreciyle birlikte ortaya çıkan ve osmanlı ile başlayan ile Cumhuriyet dönemi ile devam eden modernleşme Kuramcılar tarafından Batı dışında da başarılı olabilmiş midir?

3. Bu varsayımla birlikte modernleşmenin doğuda karşılık bulmuş mudur?

4. Modernleşme sürecinde Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde türkiye de bu değişimin incelenmesi gerekmekte midir?

5. Ülkemizde batıdan gelen bir süreç olarak ilerleyen modernleşme olgusu ile birlikte toplumun seçkin elit kesiminin desteklediği, muhafakazar kesimin ise kabul edemediği

değişim/dönüşüm gösteren modernleşme sürecini ortak nasıl yaşadıklarının varsayımı ile yola çıkılmıştır

6. Ülkemizde 1950 yılından sonra kentler de sunulan imkanların artması ile kentleşme süreci hız kazanmıştır Taşra da nüfus azalırken kent merkezleri yoğun göçlerle nüfusu artırmaya devam etmiş midir?

7. Modernleşme sürecinde Kitle iletişim araçları sayesinde gelişmemiş ülkeler, batının etkisinde kalmıştır. Kitle iletişim araçları sayesinde gelişmemiş ya da geliştirmekte olan modernleşebilecek midir?

8. Modernleşme kuramının temeli, varsayımları ve kavramlarıyla beraber Modernleşme kuramına eleştirel bakış da kendine nasıl yer bulmuştur?

9. 1950 sonrası artan kentleşme hareketleri, taşradaki imkanların kısıtları ile taşranın merkezden uzaklaşmasına rağmen teknolojik gelişmeler taşranın da merkezden ne kadar uzakta o kadar da yakın olduğunu ortaya nasıl koymaktadır?

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MODERNLEŞME VE MODERLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE

1.1. MODERN, MODERNLEŞME VE MODERNİZİM KAVRAMLARI

Yeninin ya da yakın zamanın eş anlamlısı olarak anlaşılan modern kavramı, Türkçe sözlükte içinde bulunan zamana, çağa, güne uygun olan olarak tanımlanmaktadır.¹ Batı medeniyetine uygun olarak da tanımlanan modern kavramının bir diğer anlamı ise "*köksüz, geleneksiz olan*" demektir (Doğan, 2005). Kavramı daha ayrıntılı bir şekilde incelediğimizde ise modern kavramının, kendinden önceki kültürlerden farklı olarak geçmişte yaşamaktan ziyade, gelecekte yaşayan bir toplum ve kurumlar bütünü ifade ettiğini görmekteyiz.

Modernleşme, tarımsal üretimden endüstriyel üretim tarzına geçişin getirmiş olduğu genel ve toplumsal değişikliklerdir. Gündelik hayattaki ve kültürdeki modaya uygun tutumlara ve yaşanan değişimlere, olumlu veya olumsuz değerlendirilmesine bakılmaksızın "*modern*" denilmektedir. Modern'in "*radikal bir değişmeden sonra ortaya çıkanı*" anlamlandırıldığını ve insana olduğu kadar çevresine de uygulandığını ifade eder.

Modernlik ve modernleşme konusunda en kapsamlı ve yetkin tanımı yapan kişilerden olan Alain Touraine (2003) *Modernliğin Eleştirisi* adlı eserinde modernliğin tanımını "*En iddialı biçimiyle modernlik düşüncesi, insanın yaptığıyla bir olduğunun, dolayısıyla da, bilim, teknoloji ya da yönetimin daha etkili kıldığı üretimle, toplumun yasayla örgütlenmesi ve çıkarların, ama aynı zamanda da, tüm kısıtlamalardan kurtulma isteğinin*

¹ <https://sozluk.gov.tr/>"modern" kelimesinin anlamı, Erişim Tarihi: 20.02.2021

harekete geçirdiği kişisel yaşam arasında bir denklik ilişkisinin olması gerektiğinin olumlanmasıdır." şeklinde yapar.

Bu tanımlardan hareketle, modern olanı ya da modernlik düşüncesini kısaca "*gündelik hayatta modaaya uygun olan veya kabul gören en yeni tutum ve davranışlar*" şeklinde tanımlayabiliriz.

17. ve 18. yüzyıllarda Batı Avrupa'da filizlenmeye başlayan ve esas görünümüne Kuzey Amerika'da rastlanılan modernlik, o zamandan günümüze Batı dışı dünyaya yayılan bir toplum biçimine karşılık gelmektedir.

Modernlik "*uygarlık*" kavramı çerçevesinde tanımlandığı zaman, karşıtları "*vahşi*", "*geri*" olarak ifade edilir. Bu bakış açısıyla değerlendirildiğinde ortaya çıkan düalist yaklaşımla birlikte geleneksel toplum ve modern toplum tanımlamaları da kendiliğinden şekillenir.

Genel olarak modernlik durumunun en belirgin özelliği olarak; geleneksel, tarımsal üretim ve küçük çaplı el sanatlarına dayalı durağan bir yapıdan, sanayileşmiş, şehirleşmiş, okur-yazarlık oranının arttığı, kitle iletişim ve ulaşım araçlarının geliştiği, dinamik bir yapıya geçiş olarak yorumlana gelmiştir. "Modernleşme" kavramı ise, zaman kavramıyla bağlantılı olarak *modernliğe doğru yaşanan süreci* ifade eder. Ayrıca modernleşme, modernlikten farklı olarak ideolojik bir boyutu da temsil etmektedir. Modernlik ile ortaya konulmak istenen toplumsal bir projenin hayata geçirilme sürecidir. Bu süreç, geleneksel yaşam tarzından, modern yaşam tarzına geçişi tanımlar.

17. yüzyıldan itibaren Avrupa'da oluşmuş toplumsal yaşam ya da organizasyon biçimi olan modernleşme, kendi içerisinde dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerine işaret ederek dünyaya yayılma mekanizmaları taşımaktadır (Gelner, 1987:6-28; Giddens, 1990; Harvey, 1989:10-40). Bu mekanizmalar: "*ekonomik boyut*", "*bilgiye yaklaşım boyutu*", "*geleneksellikten kurtulmuş, akılcı, kendini yönetebilecek birey boyutu*" ve "*kurumsal boyut*" olmak üzere dört başlık altında toplanabilir (Tekeli, 1999, s. 138).

Modernleşmenin ekonomik boyutunda; kapitalist ilişki içinde, inorganik enerjiye dayalı üretim yapan sanayileşmiş, ürünleri metalaşmış, emeği ücretlenmiş, özel mülkiyet anlayışı kurumsallaşmış bir toplum düşünülmektedir. Modernleşmenin bu boyutu, yalnızca sanayileşme ile değil, aynı zamanda kapitalist ekonominin gerekleri bütünleşmektedir.

Modernleşmenin ikinci boyutu olan bilgiye yaklaşım boyutunda, toplumsal olguların doğru bir temsilinin yapılabileceğine, dolayısıyla nesnel bir toplumbilimin kurulabileceğine inanılmaktadır. Bu durumda dil bu bilgiyi etkilemeden aktarabilen saydam bir aracı olarak aktarma aracı olarak görülmektedir. Değerler alanında evrensel olarak geçerli bir hukuk ve ahlak alanının kurulabileceği düşünülmektedir. Modernleşmenin üçüncü boyutu ise geleneksel toplum bağlarından kurtulmuş, aklıyla kendini yönetebilecek bireyin doğmuş olmasını kapsamaktadır. Bu boyutta, belirli bir yöreye bağlılığı azalmış, yer değiştirebilen, eğitilmiş bireylerden oluşan bir toplum düşünülmektedir. Geleneksel bağlılıklarından kopmuş, bireyselleşmiş kişiler modern toplumun yurttaşları durumuna gelmişlerdir ve toplumun anonim ilişkileri içerisinde eşit üyeler durumunda bulunarak, kamu yaşamına bir yurttaşlık sorumluluğuyla katılmaktadırlar. Modernleşme düşüncesinde dinin, toplum ve insanlar üzerinde nüfuzunun azalması da bir diğer dinamiktir. Kurumsal yapının yer aldığı dördüncü boyutta ise önceki boyutlarda yer alan ekonomik faaliyetlere sahip olan bireylerden oluşmuş, kendi üstünde düşünen toplum yeni bir örgütlenme biçimi geliştirmiştir. Bunun özelliklerini kısaca ulus devlet olma ve demokratikleşme olarak özetleyebiliriz.

Yukarıda kısaca değindiğimiz boyutlar kuşkusuz bazı gerilimleri de beraberinde getirmektedir. Tekeli'ye göre (1999, s. 139) kapitalizmin eşitsizliği, sürekli yeniden üreten gelişme dinamiği ile demokratik ulus devletin bireyler arası eşitliği öngören niteliği arasındaki uyumsuzluk bu gerilimlerden biridir. Bir diğer gerilim ise kapitalizmin ulus devlet sınırlarına sığmayışı ve tüm dünyaya yayılma eğilimi taşımasıdır. Giddens (1981, s. 182-190) ulus devletin ortaya çıkışı ve yayılmasını kapitalist dünya ekonomisinin varlığına bağlamaktadır.

Modernleşmeyi ayrıca ekonomik, siyasal ve kültürel boyutları ile de değerlendirmek gerekir. Daha ileri bir örgütlenme modeline dönüşüm açısından bakıldığında, modernleşmenin bu boyutları, Marksizm ve onun her üç boyuttaki belirleyicilerini ve buna yönelik değişim sürecini de anlatmaktadır.

Anthony D. Smith (1988, s. 66) modernleşme süreçlerinin nasıl başladığını üç başlık altında ele alır ve şöyle açıklar:

- **Birincisi**, *bir toplumsal değişme süreci veya kuramsal yer ve zaman boyutunda evrensel olan veya bu tür süreçler toplamı olarak modernleşme;*
- **İkincisi**, *genellikle Rönesans ve Reforma kadar geri götürülen, “laikleşme ve kapitalizmin doğuşu ile ayırt edilen modernleşme;*
- **Üçüncüsü ise**, *gelişmekte olan ülkelerin liderleri veya elitlerince izlenen bir seri politikaları niteleyen bir kavram olarak modernleşmedir.*

Modernizm, insanların kendi iradelerinden başka her türlü aşkın otoriteyi reddederek, özgürlüklerinin önüne yine kendilerinin koydukları engelleri aşma kararlılığı ve kişisel özgürlükle bir arada yaşamının gereklerinin birbirlerini kısıtladığı değil, zenginleştirdiği bir toplum, daha doğrusu bir dünya yaratma hayalidir.

Bugün tanımladığımız anlamdaki modernizm, aydınlanma düşünürleri tarafından, 18. yüzyılda ortaya atılmıştır. Modern kelimesinin “*eskiye göre farklı ve yeni olan*” anlamını taşıması ama dinî çağrışımlardan uzak bir biçimde kullanılması ise Rönesans’tan sonra Aydınlanma dönemi ile başlar.

Aydınlanma felsefesi, özünde burjuvaziyle birlikte doğan, onunla birlikte gelişen ve nihayet burjuvazinin sınıfsal bir güç olarak kendisini siyasal alanda öne çıkarmak istemesiyle birlikte siyasallaşan bir olgudur. Moderni hazırlayan Aydınlanma felsefesi, 1789 Fransız Devrimi ile birlikte

siyasallaşmıştır ve bu gelişmeyi milli burjuva demokratik devrimi şeklinde tanımlamak olanaklıdır.

Modernizmin özellikle 18. yüzyılda başlayan epistemolojik bir çıkıştan, bir idealizmden, totaliter denebilecek rejimlere dönüşen yapısı, postmodernizmin neyi irdelediğini belirleyen ilk adımdır. Başlangıçta evreni yeniden algılamak ve yorumlamak, onu aşkın güçlerin belirleyici iradesinden bağımsızlaştırıp, doğal yasaların sınırları içinde tanımlamak, böylelikle bireyin bilinç ve benlik özgürlüğünü yaratmak amacıyla geliştirilen modernizm; özellikle kapitalizmin geçirdiği dönüşümler, kitle üretiminin başlaması, toplumsal sistemlerin bu oluşumu destekleyecek biçimde merkezileşmesiyle birlikte tutucu bir özellik kazanmıştır.

Diğer yandan modernleşme kuramının temelinde, onu destekleyen aydınlanma ve çeşitli yönetim felsefeleri bulunmaktadır. Aydınlanma, Orta Çağ'da dine hizmet eden felsefenin dinden bağımsızlaşmasıyla ortaya çıkan düşünce biçimidir. Başka bir deyişle aydınlanma, Rönesans ve Reform ile birlikte gelişen felsefenin akılcı, özgür ve laik olarak tanımlanan bir kültüre; gücünü millettten alan, bilgi ve demokrasiye dayalı bir devlet düşüncesine dönüşmesidir.

1.2. MODERNLEŞMENİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Modernleşme olgusu, teknolojik gelişmelerin ve bilimsel bilginin bir ürünü olarak değerlendirilmektedir. Teknolojik bilgi ile düşüncüyü, dinî ve geleneksel sistemden ayırıp özgürleştirmeyi tasarlayan modernleşme beraberinde teknolojiyi üretecek insan tipi ortaya çıkmış ve hem ulusal devletin, hem de daha sonra çoğulcu ve liberal demokratik devletin fikri ve alt yapısı oluşmuştur. Böylece bugünün modernleşmesi kültürel, ekonomik ve siyasal bir süreç olarak önemli bir aşamaya gelmiştir. Bu aşamada modernleşme, teknolojik gelişme bakımından olmasa bile düşünce bakımından büyük bir sorun olarak tartışılmaktadır.

Günümüzde modernleşmenin, teknolojik gelişim yanına bakıldığında, toplumları peşinden sürüklediğini ancak aynı süreçte arkasında biriken bir düzine de problem yarattığı görülmektedir. Bu gelişim post-modern bir söylemle, insanlığın küçük bir bölümünü, haz ve hız tutkusuyla sarhoş ederken, büyük çoğunluğunu da açlık ve ölüme sürüklemektedir. Çünkü günümüzde teknoloji, bir yandan insan hayatını kolaylaştırıp kendisine bağımlı kılarken, diğer taraftan da öldürücü silahlar üretmektedir. Teknolojiyi elinde bulunduran modern güçler (Batı ve ABD), geri kalan (genel olarak İslâm) ülkeleri, hem olumlu hem de olumsuz yönde bir silah olarak kullanmaktadır. Modernleşme, sadece sermaye ve dolayısıyla gücü elinde bulunduranlar için hâlâ vaat ettiği mutluluğu sunmaya devam ederken, kitle iletişim araçlarının gelişmesi ve küresel ekonomik ağlar sayesinde insanlığın geri kalan çoğunluğu, açlık ve sefalet içerisinde. Hiç şüphe yoktur ki, gelinen bu nokta, bizi modernizmin iflas ettiğini açıklamaya götürmektedir.

Modernleşme olgusunun tarihsel akışına bakmak onun hakkında fikir sahibi olmak için 15. yüzyıldan başlamak ve günümüze kadar irdelemek gerekir. 15. yüzyıldan günümüze uzanan süreçte hem Avrupa'yı hem de Osmanlı medeniyet tarihlerini mercek altına alarak; yaşanan tüm siyasal, ekonomik, kültürel, ve toplumsal ayrımlar, sebep ve sonuçları ile çözümlenmek modernleşme hakkında doğru bir yoruma sahip olmamızı sağlar.

Antik Çağ, tarihteki kutsal metinlerde adı geçen ülke ve halkların tarihleriyle başlatılarak, Yunan ve Roma medeniyetlerinin başlangıç ve sona erişleriyle sınırlandırılır. Orta Çağ, antik dönemin ışıltılı dünyasını modern döneme bağlayan ama üzerine karanlık örtülmüş bir dönemi ifade eder. Bu dönem “*Müslüman-Türk*” medeniyeti olarak adlandırdığımız Osmanlı medeniyetinin en parlak dönemine ulaşmak üzere gelişimini sürdürdüğü dönemdir.

Batı medeniyetinde yaşanan Orta Çağ döneminde bütün topluma karşı her yönden üstün bir konumda bulunan kilise kurumu, keyfi olarak kişileri

dinden çıkarıyor (*aforoz*), sahip olduğu para karşılığında günah çıkarma ve cennetten yer satma (*Endülüjans*) gibi yetkilerini kullanarak adaletsiz ve eşit olmayan uygulamalarda bulunabilmekteydi. Siyasal ve askeri gücü elinde bulunduran, toprağın mülkiyetine ve/ya imtiyazına sahip olan asiller ile bu sınıfa bağımlı köleler sınıfından oluşan feodal Avrupa'da halk, soylular, rahipler, burjuvalar ve köylüler şeklinde sınıflandırıldığından dolayı, sosyal adalet sağlanamamış olup, bu durum 16. yüzyıla kadar da böyle devam etmiştir. Ancak Orta Çağ karanlığından kurtulma ihtiyacı duyan Avrupalılar, Coğrafi Keşifler adı verilen denizaşırı keşifler gerçekleştirmeye başlamış, bu keşifler sayesinde dünyayı tanımışlar ve böylece Avrupalılarda düşünce ve toplumsal gelişme yer etmeye başlamıştır.

Ayrıca bu düşünsel gelişmede doğu ya da İslam medeniyetinin olumlu etkileri de göz ardı edilmemelidir. Doğu'nun olumlu etkileri ve katkıları sonucunda, Batı Medeniyetinin üzerindeki karanlık Orta Çağ perdesi de yavaş yavaş kalkmıştır. Hiç şüphesiz bu gelişmeler Avrupa'da modernleşmenin temellerini oluşturmaktadır. Modernleşmenin temelini oluşturan bu yenilikçi düşünce sistemine ise çok sonraları Rönesans yani "*yeniden doğuş*" denmiştir. Bu manada Batı; kendisini, insanlığını henüz keşfetmiştir. 15. Yüzyılda başlayan bir süreç olarak Rönesans, aynı yüzyıl içinde bütün Avrupa'ya yayılmıştır. Bu düşüncenin gelişmesindeki temel amaç ise, Orta Çağ karanlığı yaşayan, eşitsizlik ve fakirlikten bıkan insanların daha iyi bir hayat arayışının olduğu söylenebilir.

Rönesans'ın en önemli etki gücü; Avrupalı gemicilerinin, Doğu dünyası ile ilişkileri ve bunların İslâm ülkelerindeki zenginlik, refah, nizam, intizam, adalet ve inanç hürriyetini her fırsatta dile getirmeleri ile birlikte İslâm ülkelerinde gördükleri uygulamalara benzer olarak şairleri, sanatkârları, fikir adamlarını himayeye ve teşvik etmeye başlamaları olmuştur. İşte bu dönem, Avrupa'nın ya da medeniyet tanımıyla Batı'nın doğuşuna denk gelmektedir. Niyazi Berkes (2006), "*Yeni Avrupa, Fatih'in İstanbul'u aldığı sırada doğmaya başlamış, Kanuni Süleyman zamanında kendine özgü yönünü ve rengini almış bulunuyordu*" der ve bu yargısını destekleyen tarihi en önemli gelişmeyi, yeni Avrupa'nın gelişmesinde

birinci derecede etkisi olan olayı şöyle açıklar: “*Fatih’in İstanbul’u kuşatması sırasında (1453) Avrupa’nın göbeğinde Gutenberg ilk basacağı kitabı hazırlıyordu*”.

Modern Çağ ise, tam olarak bugünkü yaygın modernizm algısını ifade eder. Modern Batı Medeniyeti, bugünkü varlığını eski ve sağlam bir geçmiş ile temellendirirken, bunu başta İslam Medeniyeti olmak üzere diğer başka medeniyetleri yok sayarak yapmaktadır.

Coğrafi keşifler ve Rönesans sonucunda yavaş yavaş dinamik bir topluma dönüşmeye başlayan Avrupa toplumunun, inançlar ve düşünce yönünden de rahat bir nefes almasının akabinde, zenginleşen Avrupa’da toplumsal hayatla birlikte düşünceler ve inançlar da değişim göstermeye başlamıştır. Böylelikle 16. yüzyılın başlarında modernizmin önemli aşamalarından birisi olan Reform hareketleri gerçekleşmiştir.

Reform düşüncesi, Almanya’da Martin Luther tarafından ortaya atılmıştır. Eleştirel bir bakışa sahip olan Luther’in, kiliseye karşı olan eleştirileri ve ortaya koyduğu farklı fikirler hızla yayılarak, toplumda büyük bir yankı bulmuştur. İncil’i Almancaya çeviren Luther’in, önce Almanya’da sonra da bütün Avrupa’da, Papalığa karşı yeni kiliselerin kurulmasına sebep olduğu ifade edilmektedir.

Avrupa’da, bir yandan sayısız savaş ve toplumsal çatışma yaşanırken gerçekleşen Reform hareketleri sürecinde, diğer yandan da felsefe, sanat ve bilimsel düşünce hızla gelişerek, adına daha sonra “Aydınlanma” denilecek olan olgunun habercisi olmuştur. Bu dönemde, akıl en temel ilke olarak benimsenerek ve bütün toplumsal hayat bu temel ilkeye, akla göre şekillendirilmiştir. Ana fikir olarak Aydınlanma, akıl aracılığıyla doğru bilgilere ulaşılabileceği ve bu doğru bilgi ile de toplumsal hayatın düzenlenebileceğini savunmaktadır.

15. yüzyıl’dan itibaren meydana gelmeye başlayan yeni keşifler ve icatlar, Aydınlanmayı hazırlamış, bunun sonunda da “*karanlık çağ*” olarak değerlendirilen Orta Çağ’ın sonuna gelinmiştir. Deney ve gözlem, aklın

uygulama araçları olarak bu dönemde bilimsel yöntemin ilkeleri biçiminde ortaya çıkmış ve doğa bilimlerinde önemli gelişmelere kaynaklık etmiştir. Rönesans ve reformlarla başlayan bilimsel gelişmeler, aydınlanma fikriyle zirveye çıkmıştır.

1.3. MODERNLEŞME KURAMLARI

Modernleşme, “Batılı toplumbilimciler tarafından oluşturulmuş olan ve gelişmekte olan bütün toplumların Batı toplumlarına benzer aşamalardan geçecekleri anlayışından hareketle oluşturulmuş bir kavram” (Kongar, 1998) olduğuna göre, modernleşme kuramları da, bütün toplumlar için geçerli olan ve kaynağını Batı’dan alan evrensel bir gelişme çizgisinin olduğu yönündeki bir temele dayanmaktadır. Bu bağlamda en çok bilinen ve yaygın değişim kuramı, *modernleşmedir*.

Modernleşme Kuramı, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Amerikan sosyal bilim çevrelerinde ortaya çıkan, Batı’nın model alınması suretiyle tüm dünya toplumlarının modernleşebileceğini varsayan ve Amerika’yı modernliğin temsilcisi olarak sunan bir toplumsal değişim yaklaşımıdır.

ABD'nin önde gelen üniversitelerinde geliştirilmiş teorik bir çerçeve olan *Modernleşme Kuramı*, en öznlü ifadesiyle, modern Batılı sosyal bilimcilerin modern olmayan toplumlar için yazdığı sosyolojik reçetenin adıdır. Bir değişim ve gelişim kuramı olan modernleşme kuramı, toplumların modern ekonomik gelişim aşamasına ulaşmaları için kültürel ve toplumsal bir değişim sürecine ihtiyaç duydukları yönünde bir inanca dayanır.

1.3.1. Modernleşme Kuramı ve Gelişim Sorunu

Batılı olmayan toplumların değişim süreçleri, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Amerikan Sosyal Bilimlerinin başlıca tartışma alanlarından birisi haline gelir. Ulusal devlet ve modernleşme kuramları, özellikle 19.

Yüzyılın ikinci yarısından itibaren toplumsal gelişmenin temelini belirlemişlerdir. 1945 sonrasında gündeme gelmeye başlayan ve Batı dışı toplumların kalkınma süreçleri ile ilgilenen gelişme çalışmalarına iktisatçılar, sosyologlar, antropologlar ve siyaset bilimciler ilgi duymaya başlamış ve süreç içerisinde gelişme yazını olarak nitelenecek bir birikim gün yüzüne çıkmıştır. Konuya farklı disiplinlerin ilgi duyması, modernleşme kuramı olarak adlandırılan ve 1950'li ve 60'lı yılların hâkim bakış açısını oluşturan teorik bir çerçevenin yaratılması sonucunu doğurmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'nın patlak verdiği ana kadar "*büyük güçler*" dendiğinde Avrupalı güç dengeleri kastedilmekteyken savaş sonrasında bu durum değişmiş ve Amerika Birleşik Devletleri ile SSCB bu savaştan yeryüzünün iki büyük devleti olarak çıkmışlardır. Avrupa, 19. yüzyıl'dan beri elinde bulundurduğu dünyanın merkezinde olma konumunu kaybetmiş, yüzyıl dönümünde etkinleşmeye başlayan ve Avrupa'ya dışarıdan dahil olan Amerika, ekonomik ve siyasi kaynaklarının güçlü olması dolayısıyla, dünya siyasi dengesini yönlendirme imkanını elde etmiştir. Amerika'nın dışında savaştan donanımlı ve dinamik çıkan bir başka güç de SSCB olmuştur. SSCB'nin emperyal tutkuları ile ABD'nin yeni dünya düzeni siyasetinin menfaatlerinin çatıştığı noktada Soğuk Savaş olarak adlandırılan bir dengeler savaşı tarih sahnesine çıkmıştır.

Az gelişmiş ülkelerin kalkınması ve modernleşmesi sorunu savaş sonrasında, Soğuk Savaşın gerilimli ortamında kendisini gösteren bir söylem biçimidir. Bu sorunun uluslararası siyasi gündemde önemli bir yere oturması Soğuk Savaş döneminin politikaları ile ilgilidir. Batı-dışı dünyanın kalkınması, modernleşmesi sorunu savaş sonrasında iki süper gücü tarafından dikkatle ele alınan bir problem alanı olmuş ve bu alanda iki farklı çerçeveden konuyu ele alan yaklaşımlar gün yüzüne çıkmıştır. Bir yanda Amerika'nın temsil ettiği dünya görüşünün yansıdığı kuramlar az gelişmiş ülkelerin kalkınması konusunu ele almakta, diğer yanda sosyalist bir söylemin yedeğinde dünyanın az gelişmiş uluslarını kalkındırma arayışında olan teorik çerçeveler bulunmaktadır.

Anthony Giddens savaş sonrasında gündeme gelen modernleşme kuramı içerisinde üretilen düşünce ve çalışmaların dünya sisteminin işletilmesinde önemli bir katkı sağladığını düşünmektedir. Bunun nedeni, bu kuramın dayandığı varsayımların, en geniş anlamıyla ifade ettiğimizde Üçüncü Dünya ile karşılıklı ilişkiye girdikleri zaman Batı yönetimlerince Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası vs. gibi kuruluşlarla bağlantılı kalkınma amaçlı unsurlarca paylaşılmasıdır. Sanayi düzeninin ayrılmaz unsurları olarak bilinen özellikler, kalkınmanın göstergeleri olarak kabul edilmekte olup ve sanayileşmemiş ülkelere dönük olarak izlenecek siyasal ve ekonomik politikaları yönlendirmede kullanılmaktadır.” (Giddens A. , s. 137)

Bu genel bakış açısına göre ABD ilerleyen tarihin ortaya koyduğu bir birikimdir ve modernliğin en kayda değer temsilcisi konumundadır. Dünyanın modernleşmesi ancak ABD'nin öngördüğü dünya düzeni içerisinde mümkün olabilecektir. Böylesi bir zihin durumu içerisinde üretilen kuramların odaklandığı nokta, ABD'nin dünyaya modernleşme bahşetme yetkisini elinde bulduran yegâne güç olduğu ve ancak onun sayesinde komünizmin karanlığından kurtularak refah devletlerinden oluşan bir dünyaya ulaşılabilir. Dünya çapında yaşanan sefaletin ortadan kaldırılmasının yolu, bu düşünce yapısına göre, ABD'nin dünya için öngördüğü projenin başarılı olmasından geçmektedir.

1.4. MODERNLEŞME VE TÜRKİYE

1.4.1. Türk Modernleşmesinin Tarihi Gelişimi

Türk modernleşmesi, temelinde gerileme döneminde olan Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu bu durumdan kurtarmak amacıyla başlatılan sürecin adı olarak nitelenebilir. Osmanlı Devleti'ni eski gücüne kavuşturmak veya mevcut gücünü muhafaza etmek için ilk akla gelen ve uygulanan, Batı teknolojisini kullanmak olmuştur.

Kimi araştırmacılara göre, teknoloji bakımından ilk Batılılaşma, Fatih Sultan Mehmet'e kadar götürülmektedir. Ancak yaygın bilgiye göre Osmanlı'nın Batılılaşma tarihinin başlangıcı, 1718-1730 yıllarına denk gelen, zevk ve eğlence dönemi olarak tarihe geçen Lle Devri olarak bilinmektedir. Ancak saray ve çevresi ile sınırlı olduğu tahmin edilen bu eğlence ortamına karşın, uzun süren savaşlar nedeniyle nüfusun geri kalanının fakirleştiği açıktır.

Türk modernleşmesinin, ilk ciddi dönüm noktası ya da gerçek anlamda Batılılaşmanın başlangıcı olarak kabul edilen *Tanzimat*'ı hazırlayan bu dönem, Osmanlı'nın gerilemesini durduramamıştır. Bundan sonra Osmanlı açısından idari ve toplumsal sorunlar sürekli artmış; bu noktada, askeri ve teknik olarak başlayan Osmanlı batılılaşması, genişleyerek toplumsal alanı da kapsar hale gelmiştir. Tarihimizde *Tanzimat (Düzenleme/ler)* olarak bildiğimiz bu dönem, 1683'den itibaren her sahada gerileyen Osmanlı'yı ortaya çıkarmıştır.

Osmanlı Devleti'nin, 17. yüzyılda savaşları kaybetmeye başlaması ve giderek büyük bir güç olma niteliğini yitirmesiyle başlayarak duraklama ve gerileme olarak nitelenen bu süreç, dünyadaki ve özellikle Avrupa'daki güç dengelerini de değiştirmiştir. Osmanlı'nın duraklamasının ardından, aynı süreçte hızla güçlenen Batı, Osmanlı'nın kontrolünden çıkmaya başlamasıyla; Batı için Osmanlı, askeri üstünlüğünün yanı sıra, ekonomik bakımdan da gücünü yitiren bir devlet konumuna gelerek bir tehdit olmaktan çıkmıştır.

Yükselme devrinde kendini Batı'dan üstün görmekte olan Osmanlı Devleti, 17. yüzyıldan itibaren Batı'nın hızlı gelişimi ve bunun neden olduğu gerilemenin farkına varıp, gerilemenin nasıl durdurulacağına yönelik çareler aranmaya başlamış; bunun sonucunda *Tanzimat Fermanı* yayınlanarak Osmanlı idari ve toplumsal yapısında gerçekleştirilecek düzenlemeler ilan edilmiştir. Dolayısıyla Tanzimat, *Türk modernleşme* süreci içerisinde önemli bir konuma sahiptir.

Türk toplumu en büyük değişimi, Tanzimat'la birlikte yaşamıştır ve bugünkü toplumsal yapımızın temeli Tanzimat ile birlikte atılmıştır. Gerek Batı'nın gerekse idari olarak Osmanlı'nın uyguladığı modernleşme veya modernleştirme projeleri, normalin dışında bir gerçekleştiğinden dolayı, Türk toplumunun yapısında uyumsuzluk ve dengesizlikler görülmüştür ve bugün dahi yaşanan çatışmalar, Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllara kadar süren modernleştirme projesinden kaynaklanmaktadır.

Demokrasi anlayışı ve özgürlükler bağlamında da farklı bir çizgiyi temsil etmekte olan Tanzimat önderleri, Osmanlı Devleti içinde temsili kurumlar oluşturmaya tamamen duyarsız olmamakla birlikte, ülke genelini kapsayan bir millî temsil sağlamaktansa yapılacak düzenlemelerle yerel temsil kurumlarının gelişmesine zemin hazırlayacak ara kurumlar oluşturmak istemekteydiler.

Öte yandan Yeni Osmanlılar ise 1856'da imzalanan Islahat Fermanı'nı ekonomi alanında emperyalist emellerin onaylanması olarak algılıyorlardı. Onlara göre Tanzimat önderleri, Osmanlı Müslümanlarını büyük Avrupa devletlerine âdetâ *“esir”* konumuna düşürmüşlerdi. Yeni Osmanlılar, Tanzimat'ı felsefi ve ahlâki temelden yoksun olarak nitelemekteydiler. Buna göre demokrasinin temelleri İslam düşüncesinde de mevcuttu.

1860'larda Namık Kemal ve diğer Yeni Osmanlıların edebi alana hâkim olmalarının yanında, modernleşmeye *“parlamentar rejim yandaşı olmak”* ve bunu Osmanlı Devleti içinde hayata geçirmeye çalışma anlamını da kazanmıştı ve bununla birlikte modernleşme, siyasal bir sorun olarak ele alınmaya başlanmıştı.

Şinasi, N. Kemal ve Ziya Paşa, Batılılaşmanın sadece bazı hukuksal düzenlemelerle sınırlı kalamayacağı görüşünü ortaya koyarlarken, Batılılaşmanın aslında çok daha geniş boyutlu bir toplumsal değişimi gerektirdiğini ifade etmekteydiler. Diğer yandan da Namık Kemal ve Ziya Paşa, *“Batının ilim ve teknolojisini almalı, fakat İslam geleneklerimizi titizlikle korumak”* gerektiğini savunmaktaydılar.

Tanzimat sonrası aydınlar, ortaya koydukları bazı fikirler itibariyle modern düşünceyi benimsemiş gözükmektedirler. Yeni Osmanlıların diğer simalarından Şinasi, laik ve ulusçu, Ali Suavi İslâmlık, laiklik ve Türkçülük arasında gidip gelen, sade bir Türkçe'den yana olan ve ulusçuluk fikirlerine yakındı. Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Ali Suavi gibi isimler, Tanzimat'ın getirdiği yenilikleri ve girilen modernleşme uygulamalarını yetersiz bulmaktaydılar. Onlara göre Osmanlı siyasi sisteminde özgürlüklere yer verilmesi, anayasalı bir rejime geçilmesi, padişah otoritesini sınırlayacak ve yürütmeyi denetleyecek bir meclis kurulmalıydı.

1.4.2. Türkiye'de Modernleşme

Modernlik ve modernleşme, Batı ile özdeş olan kavramlardan olup, bu nedenle Türk modernleşmesi deyince de Türklerin Batı ile olan ilişkileri akla gelmektedir. Türklerin Batı ile ilişkileri ise, Osmanlı modernleşmesinin başlangıcı sayılan 17. yüzyıldan çok daha eskilere dayanır.

Türk modernleşmesi, başta teknolojik yenilenme şeklinde devlet yönetimi tarafından gerçekleştirilirken, bu süreç daha sonra Batının kültürel, ekonomik ve siyasi etkileriyle kendiliğinden gerçekleşen bir değişim sürecine dönüşür. Türkiye modernleşmesi dışarıdan, modeli-referansı dışarıdan bir modernleşmedir. "Dışarıdan ithali" en iyi karşılayan, özetleyen kelime de *Batılılaşma*dır. Türkiye modernleşmesinin tahayyülünde Batılılaşma dediğimizde akla ilk gelen de Avrupa ve Fransa'dır. Türkiye'de modernleşme seçkinlerin 1900'lü yılların başından beri bakmış oldukları bir Avrupa, bir Fransa vardır.

1789 Fransız Devrimi ile beraber çöküş dönemi başlamış olan bir Osmanlı'dan sonra yeni bir toplumun yaratılmasında başvurulan reçete Fransa ya da Avrupa koşullarında ortaya çıkmış bir modernitenin buraya adapte edilmesiyle, kökleri bu memlekette olmayan bir modelin dışarıdan içeri ithal edilmesidir. Bu aynı zamanda seçkinlerin girişimi olduğu için topluma da yukarıdan aşağıya empoze edilmiştir. Dolayısıyla bu topraklarda

gerçekleşmemiş ya da kökeni olmayan; dışarıda başka koşullarda oluşmuş olan bir modernite, Türkiye’de toplumsal düzeyde birtakım zorluklarla karşılaşmıştır. Başka bir ifadeyle bu modernist yaklaşım toplumdan birtakım tepkilerle karşılanmış ve toplum bu modeli kolayca içselleştirememiştir.

Modernleşmenin hikayesine baktığımız zaman, uluslararası ve küresel düzeyde sorunların olduğu ortaya çıkmaktadır. Başka toplumlar da kendiliğinden modern olmamıştır ve bu daha çok sınıfsal bir mesele olarak görülmüştür. Modern sınıfların tarihini yazmak demek aslında geleneksel, *pre-modern* ya da feodal toplumların içinden çıkmış burjuvazinin ve kapitalist sınıfların hikayesini yazmak olarak dile gelmiştir.

Birtakım insanların köyden, birtakım feodal yapılardan çıkıp fabrikalarda çalışmak için kente gelmeleri, tarıma dayalı ekonomilerin ve feodal yapıların çözülmesine sebebiyet vermiştir. Böylelikle kent en önemli merkez haline gelmektedir.

Serbest bırakıldığı zaman her yöne gidebileceği düşünülen moderniteyi Türkiye’de dizginleyebilecek en güçlü aktörün ordu olduğu kabul edilir. Ordu, Cumhuriyetin kurulmasında, modernliğin temsil edilmesinde ve dışarıdan teknolojilerin alınmasında en önemli aktördür. Antony Giddens’in (1998) yaklaşımını izlersek, modernitenin kendinden önceki kurumları yeniden işlevselleştiriyor olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin; Hem modernleşmeden önceki zamanlarda hem de modernleşen yapıda aile yer almaktadır. Ancak modern aile başkalaşmış, modern toplumun ideallerini taşıyan bir işlev kazanmış durumdadır. Türk modernleşmesinin esas olarak dışarıdan gelme-ithal bir modernleşme olduğunu, bu yüzden bütün kurum, kavram ideolojik örüntüler ve akla gelebilecek her türlü tezahürü ile toplum tarafından kolay kolay emilebilmiş bir şey olmadığını bu noktada yeniden hatırlatmak gerekmektedir. Esas olarak başlangıçta kurucu elit dışında modernleşme ve onun en sembolik unsurları toplum tarafından çok da içselleştirilememiştir (Kentel, 2008).

1.4.3. İçerdiği Anlamlar Bakımından Türk Modernleşmesi

Tarihimizde, “*asrileşme*”, “*batılılaşma*”, “*çağdaşlaşma*” ve “*modernleşme*” kavramlarıyla tanımlanan “*Türk modernleşmesi*”, aşağı yukarı aynı meramı anlatmasına rağmen oldukça geniş anlamlar içermektedir. İlk akla gelen anlamıyla Türk modernleşmesi, Türk toplumunun Batı gibi modern olması, Çağdaş Batı seviyesini yakalaması, Batı’ya ayak uydurması, kültürel, ekonomik ve siyasal her yönden Batı’daki gibi bir toplumsal düzenin kurulmasını ifade etmektedir.

Yukarıda Türk modernleşmesini ifade eden kavramlar, kullanıldığı döneme göre açıklandığında, farklı anlamlar içermektedirler. Asrileşme kavramı, Türk modernleşmesine ışık tutan ilk kavramdır ve asra uymak anlamına gelmektedir. Ayrıca, 19. yüzyılda Osmanlı toplumunda, muhalif bir bakışa da sebep olan Batılılaşma olgusu, Batı’ya benzeme ve yönelmenin dışında mecazi anlamlar da içermiş ve bazı aydınlar tarafından “*ahlâkça düşmek*”, “*köksüzlük*”, “*dinsizlik*”, “*yüzeysellik*” anlamlarında kullanılmıştır (Doğan, 2005, s. 86).

Tanzimat’tan sonra devleti kurtarmak ve modernleştirmek yolunda ortaya çıkan fikir akımlarından biri de Batıcılık’tır. Diğer bütün düşünce akımlarının merkezinde bulunan Batıcılık, daha sonra gelişen Milliyetçilik akımına rağmen etkisini sürdürmüştür. Batıcılara göre, Osmanlı Devleti’nin en büyük problemi, Batılı olmamaktan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle tek çıkar yol, çağın fikir ve ihtiyaçlarına uygun, medenî bir devlet olmaktır. Bu da ancak Batılılaşmakla mümkündür. Osmanlı tarihi Tanzimat döneminde, sıkça kullanılmaya başlanan Batılılaşma sözcüğü ise, Batı medeniyetini veya milletlerini taklit etme anlamlarını içermiştir. Hemen hemen asrileşmek ve Batılılaşmak kavramları ile aynı anlamı içeren *Çağdaşlaşma* kavramı ise, en yeni olanı ifade eden modern sözcüğüne eş anlamlar içerir ve Türk toplumunda, Batıyı her bakımdan taklit etmek, çağımızda Batı dünyasında olanlara benzemeye çalışmak anlamlarına gelir.

Niyazi Berkes, Batı dünyasında din ile devlet işlerinin ayrılması olarak anlamlandırılan *sekülerizm* (laiklik/dünyevileşme) sözcüğünün, kök

olarak Latince'de “çağ” anlamına geldiğini ve dolayısıyla Türk modernleşmesi sürecini en iyi anlatan kavramın çağdaşlaşma olabileceğini ifade etmiş ve bu kavramı ünlü eserine ad olarak vermiştir (Berkes, 2006).

Türk modernleşmesi konusunda en önemli referanslardan birisi olan Şerif Mardin ise “*Türk Modernleşmesi*” adını taşıyan eserine Batıcılık tanımını yaparak başlayarak, Batıcılığı, “*Osmanlı İmparatorluğu’nda başlayıp Cumhuriyet Türkiyesi’nde yeni boyutlar kazanan, Batı Avrupa’nın toplumsal ve fikirsel bileşimini erişilmesi gereken bir hedef olarak gören yaklaşım*” olarak tanımlar (Mardin, 2006, s. 9).

Diğer akımlara göre Türk modernleşmesinin en genç düşünce akımı ise milliyetçiliktir. Yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu ideolojisini milliyetçilik oluşturmaktaydı. 1923-1945 yıllarında tek parti rejiminin devlet güdümlü kalkınma politikaları desteklenmiştir. 1930’larda yaşanan *Büyük Bunalım*’ın yarattığı iklimde devletçilik ve içe dönük sanayileşme çizgisinin kentli ve taşralı elitlerle eşrafın ittifakına dayandığı belirtilmektedir (Keyder, 1987). Bahsedilen Türkçülük akımı kaynağını Batıdan almaktadır. Fansız İhtilali sonrası Avrupa’da yayılan Milliyetçilik düşüncesi daha sonra tüm dünyada yayılmıştır. Nitekim Batı ile Doğu arasında ve Doğulu bir medeniyetin sahibi olan Türkiye Cumhuriyeti, temelde diğer toplumlarla aynı kaderi paylaşırken hepsinden ayrılan yönlerde sahiptir. Türkiye’nin kendine has bir modernlik çarkı kurduğunu söyleyen Ernest Gellner (1987), Türkiye’nin tarihinde hiç sömürgeleşmemiş olması gerçeğinden hareketle, Türk modernliğinin ilginç ve özgün bir modernlik modeli kurduğu kanaatindedir.

1.4.4. Türk Modernleşmesinin de Eğitim ve Modern Toplum Hedefi

Osmanlı-Türk modernleşme projesinin en belirgin özelliklerinden birisi, sosyo-kültürel anlamda, eskiye dair ne varsa hepsinden kurtulup belirlenen program neticesinde model alınan Batı’ya benzer modern bir toplum oluşturma gibi bir hedefe sahip olmasıdır. Bu nedenle Türk

modernleşmesi sürecindeki eğitim-öğretim programına da bu çerçeveden bakmak gerekmektedir.

Osmanlı döneminde eğitimin nasıl olduğuna ve bu dönemden yeni Türkiye Cumhuriyeti dönemine kadar yaşanan süreci incelemek gerekir. Temeli, "din ve devlet için eğitim" düşüncesine dayanan *Osmanlı eğitim sisteminin* buradaki amacı merkezi yapıyı devam ettirmek ve korumaktır. Bu da devletin sürekliliğini güvence altına almak anlamına gelmektedir. Bu çerçevede Osmanlı'da eğitim, önemine göre, merkezden taşraya doğru yayılmaktadır. Tekrara ve ezbere dayalı olduğu bilinen Osmanlı klasik eğitim sisteminin yanı sıra gerileme döneminde reform yapılacak en önemli konulardan birisinin eğitim olduğu düşünülmüş ve Osmanlı eğitim sistemi yeniden düzenlenmiştir. Tanzimat döneminde eğitim alanında ilk modern adımlar Mühendishane-i Berri-i Hümayun (1792), Mühendishane-i Bahri-i Hümayun (1795) okulları ile atılmıştır. Yeni açılan bu askeri nitelikteki yüksekokullara öğrenci hazırlama düşüncesiyle de, orta öğretim boyutunda Mektep-i Maarif-i Adliye (1838), Mekteb-i Ulumu Edebiyye (1839) kurumlarının temelleri atılmıştır.

Tanzimat döneminde, Osmanlı Devleti'nin dış dünya ile ilişkilerinin giderek önem kazanması, okullaşmanın askeri alan dışına çıkmasına neden olmuş, sistem bütünlüğünden yoksun ve dağınık da olsa modern eğitimin temellerinin atıldığı bir dönem olmuştur. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise eğitimde ciddi bir silkinme ve köklü değişiklikler planlanmasıyla, ilk olarak 1923'te İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlarla iki tip eğitim modeli geliştirilmiştir. Bunlardan ilki, okul içi eğitim; ikincisi de yetişkinlerin eğitimidir. Bu modellerden birincisi ilköğretim okullarını hedeflerken ikincisi, "Ulus Okulları ve "Halk Eğitimi" adı altında, kabul edilmesi planlanan Latin alfabesinin kabulünün bu yolla halka yayılmasını amaçlamıştır. Cumhuriyet modernleşmesinin ilk eğitim hamlesi olan bu uygulamanın ana düşüncesi önce halkın okur-yazar hale getirilmesidir.

Bu ilk hamlelerden sonra, Türk toplumunda “köy eğitimi planlaması” olarak tanımlanabilecek olan ve İzmir İktisat Kongresi’nde, köylülere ve çiftçilere ziraatın çeşitli şubelerini öğretecek kitapların basılması ve ücretsiz dağıtılması, Köyler için, yeter arazisi olan birer yatılı ilkokul açılması, köylerdeki ilkokulların, modern bir ahır, kümesi, yeni usul bir arılığı ve öğretmenler için iki odalı bir evi olması ve Türkiye ve yabancı ülkelerde yükseköğrenim yapmış olan kızlar ve erkeklerin bu köy okullarında en az bir yıl öğretmenlik yapmaları fikirleri ortaya atılmıştır.

Türk modernleşmesinde eğitim konusundaki fikirlerin şekillenmesi ve Köy Enstitülerinin açılmasına sebep teşkil eden konulardan biri de yabancı uzmanların görüşleridir. 1924 yılında Türk hükümetinin çağrısı üzerine ülkemize gelen ve bir eğitim raporu yayınlayan eğitimci ve filozof John Dewey’in fikirlerinin Türk modernleşmesi üzerinde önemli etkileri olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı ortamında etkili olan ekonomik kriz, Anadolu’da toplumsal kalkınma planlarını tetiklemiş, köy sorunlarının çözümü için çeşitli çareler aranmasına neden olmuştur. Bunun için oluşturulan çözümün kurulacak Köy Enstitüleri ile birlikte köylülerin eğitilmesi ve kalkınmanın gerçekleştirilmesi düşünülmüştür ve düşünceyle 17 Nisan 1940’ta çıkarılan bir yasayla Köy Enstitüleri kurulmuştur. Cumhuriyet ilkelerini benimseyecek ve koruyacak insan yetiştirilmesi düşüncesinin yanı sıra taşrada hayatın canlandırılmasını sağlayacak insan yetiştirmek amacıyla açılan Köy Enstitüleri’nin sosyal hayattaki etkileri bugün dahi görülmektedir.

Cumhuriyet döneminde bu bilincin inşası için özellikle kadınların eğitimine önem verilmiştir. Böylece kadınlar, cumhuriyetin inşasında yeni kuşağı eğitmek ve yeni modern cumhuriyet anlayışını geliştirme konusunda görev almışlardır. Ancak bu modernleşme çabaları, üst tabakada gerçekleşen yenilikler olarak kalmış, tabana yayılamamıştır. Başka bir deyişle, modernleşme kent merkezleri dışında istenildiği gibi yaygınlaşamamıştır. Anadolu’nun kırsal kesimlerinde geleneksel değerler

1990'lı yıllara kadar güçlü bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Bu bakımdan Modernleşme dönemi eğitim anlayışının, amacına ulaştığı söylenemez. 21. yüzyıl'da, yaklaşık bir asır öncesinden birikmiş sorunlarla girilmiş durumdadır. Hiç şüphesiz bu durumdan çıkış ancak modernleşme hedeflerinin tekrar gözden geçirilmesiyle mümkündür. Çünkü tepeden inmece bir yaklaşımla bir toplumu eğitmek ve tabiri yerindeyse bir kalıba sokmak en azından 21. yüzyılda olacak şey değildir.

1.4.5. Türk Modernleşmesinde Toplumsal Dönüşüm

Tanzimat sonrasının reformcu modernist seçkinleri, Batılılaşmaya giden yolu, kadının geleneksel İslâmi yaşam biçiminden özgürleştirilmesinde, toplumsal hayata katılmasında görmekteydiler. Öncelikle Türk modernleşmesi, Batı'dan farklı olarak bilinçli bir devlet siyaseti olarak başlatılmış, daha sonra yukarıdan aşağıya doğru kültürel alana yayılmıştır ve bu süreç bilinçli olarak kadınlar üzerinden yürütülmüştür.

Türk modernleşmesinin en önemli hedeflerinden birisi, kadının toplumdaki konumu olmuştur. Bu bakımdan Türk modernleşmenin bilinmesi, kadının sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel olarak dönüşümünün anlaşılabilirliği açısından büyük önem taşır. Zira geleneksel hayatın bütün özelliklerine sıkı sıkıya bağlı bulunan, bu bağlılığı taşıyan ve yansıtan en önemli varlık kadın ve kadının görünürlüğüdür. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nde dindarlığın göstergelerinden biri olan kadının giyimi, Cumhuriyet döneminde de çağdaşlığın sembolü olmuştur (Aksoy, 2005, s. 101).

Kadının statüsü ve durumu önce Osmanlı'da geri kalmışlığın sembolü iken, Cumhuriyetle birlikte modernleşmenin sembolü haline gelmiştir. Kadın araştırmacılarından Ayşe Kadioğlu, bu nedenle Cumhuriyet modernleşmesini, "*kostüm modernliği*" şeklinde tanımlanmıştır (Kadioğlu, 1999, s. 31).

Diğer yandan Cumhuriyet dönemi Türk modernleşmesinde aile kavramı da değişik anlamlar yüklenmeye başlamıştır. Daha doğru bir ifadeyle Türk modernleşmesi sürecinde aile bireylerinin kimlikleri yeniden tanımlanmış ve kültürel dönüşüm sağlanmaya çalışılmıştır. Özellikle Ziya Gökalp ve Halide Edip'in fikri taşıyıcılığı ile davranış ve sorumlulukları bakımından yeniden tanımlanan kadın, Cumhuriyetin siyasal ve kültürel inşasının temelini oluşturmaktadır.

Kimlikleri yeniden tanımlanmaya başlayan aile bireylerinin rolleri ile, “*babalık*” rolü de değişime uğrayarak modernleşmenin bir sembolü haline gelmiştir. Mesafeli ve otoriter baba kişiliği, modern, kızlarına sevgiyle yaklaşan, onları koruyan ve kamusal alana çıkmalarını destekleyen bir baba kişiliğine dönüşmüştür. Modernleşme sürecinde modern baba ve kız ikilisi bir sembol olarak çokça kullanılmış, Atatürk de meşhur manevi çocuklarını kızlardan seçerek bunu göstermiştir.

Sonuç olarak Osmanlı da kısmen doğal bir şekilde gelişen toplumsal dönüşüm, Cumhuriyetle birlikte devlet eliyle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle de kültürel dönüşüm gerçekleşmesine rağmen bugüne kadar gelen toplumsal çatışmaların temeli de oluşturulmuştur.

Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte, Türk modernleşme projesi için de yepyeni bir süreç başlayarak; 29 Ekim 1923 günü TBMM’de, yeni Türkiye Cumhuriyeti devletinin kurulmasına karar verildiği andan itibaren, yaklaşık iki asırdır süren ülkeyi kurtarma telaşı ve modernleşme çabaları yepyeni bir şekle bürünmüştür. Bir ulus devlet bilinciyle kurulan yeni Cumhuriyette modernleşme, devleti kurtarmak yerine “*çağdaş uygarlık seviyesine erişmek*” olarak algılanmaya başlanmıştır.

Osmanlı'nın son döneminde başlayan değişim Cumhuriyet ile yeni bir millet, medeniyet ve gelecek inşa etme tasarımı şeklini almıştır. Giyimden inanca kadar gündelik hayatın bütün değer ve alışkanlıklarından vazgeçirmeyi tasarlayan ve yapısal değişimden ziyade ‘*yeni bir bilinç*’ oluşturma sürecidir. Bu aynı zamanda Atatürk'ün, “*uygarım diyen T.C.*

halkı, aile hayatı ile yaşayış tarzı ile baştan aşağı dış görünüşü ile uygar olduğunu göstermek zorundadır” sözleriyle açıklığa kavuşmaktadır (Atatürk, 1927, Aktaran: Göle, 2004: 86).

1.4.6. Modern Sonrası Dönemde Kimlik Olgusu ve Türk Kimliği Sorunu

Kimlik sorunu siyasal, ekonomik ve kültürel düzlemler olmak üzere, üç düzlemde ele alınmak suretiyle tartışılmalıdır. Bu düzlemlerde ele alınmadığı takdirde kimlik kavramı nesnelliğini insan, artık kendisinin aşıldığı, kendisi adına başkalarının karar verdiği bir düzeni değil, doğrudan doğruya kendi katılımıyla ve kendi katkısıyla oluşan bir karar alma sürecini ve bunu kapsayan devlet yapısını özlemekte ve istemektedir. Bunu, Rönesans'ta yaşanan bir değişimin kendisini yeniden göstermesi diye nitelendirmek mümkündür. Rönesans, birçok kısıtlaması olmasına karşın, insanın belli kutsallıkların karşısına dikildiği, onların önüne çıkarıldığı bir dönemdir.

Modernitenin ayrılmaz diğer iki ögesi olan kapitalizm ve milliyetçilik, kimliği oluşturan en önemli etmenlerdi. Kimlik bugün bellek, aidiyet, mekan gibi kavramlarla iç içedir. Bu nedenle de kimlik, sert modernite tarafından bastırılmış unsurların yeniden keşfedilmesi olarak ortaya çıkmakta, bu da yeni milliyetçi kimlik tanımlarına yol açmaktadır. Sadece onunla da kalmamakta, büyük milliyetçi yönelimlerle bütünleşmediği durumlarda da kimlik cemaatçi oluşumların bir uzantısı olarak kendisini göstermektedir. Bu da etnik, dinsel ve cinsel kimliklerin öne çıkması demektir.

Bunun başlıca nedeni, toplumun birbirinden kopuk ve birbirine kapalı kamplara bölünmüş olmasıdır. Sağ, sıçrama tahtası olarak kullandığı milliyetçilik kavramını sınırlarına taşımış, onu ırkçı, kafatasçı bir tanımın tutsağı etmiştir. Bu yanlış ve anlamsız yönelimin karşısında yer alan Sol da benzeri bir yanılgıya düşmüş, kimlik, benlik ve ulusallık sorunları üstünde düşünmeyi adeta kendi kendisini yadsımak diye görmüştür.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KENTLEŞME, KENT SOSYOLOJİSİ VE TÜRKİYE BOYUTU

2.1. KENT VE VAROLUŞ TARİHİ

Latince'de yurttaşlık anlamı taşıyan civitas kavramı, Batı dillerinde Kent ve şehir anlamına gelmektedir. Fransızca *cite*, İtalyanca *citta*, İspanyolca *ciudad* terimleri bu nedenle kullanılmaktadır. Türkçe' de kent sözcüğü, Osmanlıca şehir sözcüğüne karşılık gelmektedir. 11. yüzyıldan itibaren Karahanlılar ve Oğuzlar'da *kend* (*kent*) olarak adlandırılırken Türkler önce *balık* (*balıĝ*) olarak yerleşim yerlerini isimlendirdiler. Kamusal yurttaşlık haklarına dayandıran, klasik Yunan felsefinden kaynaklanan kent, yurttaşlık haklarının kullanıldığı mekânı ifade etmektedir. Kentsel mekân, bu anlamda sosyal bir içeriğe sahiptir.

Kent, sonradan örülen, dünya da hazır bulunmayan, insanın kendi ilişkileri, kendi maksatları ve siyasetleri paralelinde yeni bir yaşam alanıdır. Kent, siyaseti, iktisadi ve dini gelişmelerin dahası insan ve toplum ilişkilerin ve buna benzer bir çok unsurun ortaklaşa gerçekleştirildiği yeni bir düzey ve düzendir. Cansever'e göre (2010, s. 17) “*Kent, insanın, hayatını düzenlemek üzere meydana getirdiği en önemli, en büyük fiziki ürün ve insan hayatını çerçeveleyen bir yapıdır.*”

Topal (2004, s. 277), kent kavramının, tarihin hemen her döneminde değişik anlama sahip olan dinamik bir kavram olduğunu ifade eder. Tarihten günümüze kentin, farklı alanlarda, kültürlere ve ülkelere bağlı olarak değişkenlik gösteren tanımları yapılmıştır ve kent kavramı birçok farklı

anlama sahip olarak, farklı kavramlarla anılmıştır. Örneğin, her ülkenin yasal düzenlemelerindeki kent tanımı, o ülkenin nüfus büyüklüğü ve yoğunluğuna göre ele alınarak yapılmaktadır.

Konut, kamu hizmetleri, temizlik, ulaşım, arazi kullanımı ve geniş iletişim sistemlere sahip büyük insan yerleşimi alanları, günümüzdeki kentler olarak tanımlanır. Kent, ekonomik faaliyet alanı olarak ticaret, sanayi, yönetim ve hizmetle ilgili işlerle geçimini sağladığı, toplumsal ve kültürel bir örgütlenmenin olduğu nüfusun büyük bölümünün yerleşim alanıdır (Yahtagil, 2011).

Kent, insan ilişkilerinin şekillendiği hem birey hem de toplum ölçeğinde sosyopsikolojik dönüşümlerin yaşandığı, uzmanlaşmış bir işbölümüne dayalı sanayi üretiminin yapıldığı, yoğun ve heterojen bir nüfus yapısına sahip, farklı değer ve kültürlerin beraber yer aldığı yerleşim alanlarıdır. Yalnızca insan tarafından üretilen yapay bir doğa parçası ya da mekânsal olarak coğrafi bir alan olmanın da ötesidir. Kent, tüm bu özellik ve halleriyle soyut bir nesne değil, toplumsal bir olgudur (Park ve Burgess, 2015: 44/ Lefebvre, 2015: 29).

Bal'ın (1999) Kent Sosyolojisi adlı kitabında yaptığı geniş bir çerçevede içerisinde kenti tanımlayacak olursak şu tanımı kullanabiliriz. " *Ticaret, hizmet sanayi, gibi tarımsal ürünlerde dahil olmak üzere her türlü ürünün dağıtıldığı, ekonomik etkinliği olan, sınırları belirlenmiş bir alanda yoğunlaşmış bir nüfusun sosyal bakımdan tabakalaştığı, mesleki rollerin artarak farklılaştığı, yatay ve dikey hareketliliğin yaygın olduğu, çeşitli sosyal grupları barındıran, sivil toplum örgütlerinin etkinliğinin gittikçe arttığı, yönetsel kurumların bulunduğu, yerel ve merkezi yönetimi temsil eden yerel bölgesel ya da uluslararası ilişki ağlarına sahip heterojen bir toplumdur*".

Ortaya çıkışını tespit etmek zordur ancak tarihsel sürece baktığımızda kentlerin ilk olarak Cilalı Taş Devri'nde belirmeye (M.Ö. 6000), Tunç Çağı (M.Ö. 4000'ler) ile birlikte de tam olarak var olmaya başladığı söylenebilir.

İklim koşulları günümüzde süregelen kabaca 14 bin yıl önce oluşmuş, bu sürece insanlar da adapte olmaya çalışmışlardır. Bu adaptasyon süresinde tarımla uğraşılmaya başlanmıştır. Bir başka ifadeyle, Neolitik Devrim, daha yoğun insan nüfusunu mümkün kılarak kent gelişimini destekleyen tarımı beraberinde getirmiştir (Bairoch, 1988, s. 3-4).

Yerleşik yaşama tarımla birlikte avcı toplayıcı topluluktan geçiş, gıda üretimindeki artışa neden olmuş ve böylece insan nüfusunda da önemli bir artış meydana gelmiştir. Yaşanan tüm değişimler karmaşık insan topluluklarını doğurmuş bu da kentlerin oluşmasını ve gelişmesini gerekli kılmıştır.

Tarihte uygarlık olarak ortaya çıkan ilk kentler Mezopotamya da daha sonra Nil Vadisi'nde görülmüştür. Ayrıca Çin, Hindistan ve Mısırda ilk kentler arasındadır. Sümerler'de İlk şehirlerin görülmesinde, kentlerin Mezopotamya'da oluşmasında Dicle ve Fırat bölgesindeki tarıma elverişli alanların gerekli beslenme imkanlarını sağlıyor olmasının etkisi vardır. Türkiye'de ortaya çıkan kentlere örnek olarak Aksaray-Aşıklı Höyük, Konya-Çatalhöyük, Burdur-Höyücek verilebilir.

Gidon Sjoberg (1955) Orta çağ Avrupa'sında Çin ve Hindistan'daki kentleri inceleyerek kentlerin oluşmasında tarım ve tarım dışı alanlarda ilerlemiş teknoloji, yaşama elverişli fiziksel çevre ve yerleşmiş ve gelişmiş bir sosyal örgütlenme olarak üç koşulu gerekli görür. Kentlerin oluşması, yeterli beslenme ihtiyacının karşılanması için gıda temini ve fazla üretimleri toplayıp, depolayacak bir toplumsal örgütlenmeye ihtiyaç duymaktadır.

Farklı hipotezler kentin varoluşu üzerine ileri sürülmektedir. Ergon Ernest Bergel'in *Kentlerin Doğuşu Tarihi* adlı bu tartışmalar üzerine ilk çalışma makalesidir. Bergel, bu çalışmasında; Kentin doğuşuyla ilgili olarak bir hipotez denemesi yapar. Antik, Orta ve Modern Çağda kentlerin genel özelliklerini inceler ve ilk kentler metal çağında ortaya çıkmıştır. İnsanlar,

metalürjinin gelişmesi sonucu taş silah kullananlara karşı metal silah kullananlar askeri üstünlük sağlamalarına yol açmıştır.

Murrah Bookchin, *Kentsiz Kentleşme* adlı eserinde kentin kökenleri, hayvansal güce dayalı tarıma ve özellikle de toprağı işlemenin buluşuna dayandırılmaktadır. Sonuç olarak Cilalı Taş Devrinde yani Neolitik Çağ'da toprağı işlenmesine imkan veren teknolojik yeniliklerin çiftçiler tarafından kullanılmasıyla ortaya çıkan ürün fazlasının kentin oluşumunda etkili olduğu belirtilmektedir. Halkın maddi bolluk içerisinde, tarımsal uğraşları terk edip, becerilerini çömlekçilik, dokumacılık, metalürji, marangozluk, kuyumculuk ve duvarcılık alanlarının yanı sıra idareci, rahip, asker ve sanatçı olarak da gösterdikleri kabul edilir.

2.2. TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE KENTLER VE KENTLİLEŞME

Geçmişten günümüze kentler, geleneksel ve çağcıl kentler olarak değerlendirilir. Geleneksel toplumlardaki kentler çoğunlukla çağcıl standartlara göre çok küçüktüler. Dünyanın ilk kentleri Mısırda Nil nehri vadisinde, şimdi Irak olan Dicle Fırat'ta ve bugün Pakistan olan İndus'ta görülmüştür. Roma, Çin ve Hindistan dışındaki en büyük eski kenttir ve 300.000 kişilik bir nüfusa sahiptir.

Uygarlıklarındaki çeşitliliklerine rağmen eski dünyanın bir çok kentinde bazı ortak özellikler bulunmaktadır. Kentler genellikle surlarla çevrilidir ve öncelikli amaçları askeri savunma olan surlar, kent toplumunun kırdan ayrılmasını vurgulamaktadır. Ana binalar her zaman dini veya politik binalardan oluşmaktadır. Yönetici ve seçkin sınıfın oturduğu yerler merkezin içi veya yakınında toplanırken, daha az ayrıcalıklı olanlar kentin kenarlarına doğru olan bölgelerde, bazıları ise surların dışında yaşamaktadır. Birkaç geleneksel kent, büyük caddelere sahiptir, çağcıl anlamda caddeler çok azdır. Çoğu insan için ev ve iş yeri bazen aynı odadan oluşmakta ve işe gitmek neredeyse bilinmemektedir. Seyahat etmek ise büyük ölçüde özel bir konudur ve sadece askerler ile tüccarlar düzenli olarak seyahat etmektedir.

Çağcıl kentlerin büyümelerinin ilk dönemlerinde sanayinin ihtiyaç duyduğu hammaddeler için uygun olan malzeme temin yollarına yakın yerlerde toplanarak, nüfus bu çalışma yerlerinin etrafında kümelenmekte ve kentte oturanların sayısı artıkça daha fazla çeşitlenmekteydi. Böylece gelişen hoşluk ve konfor daha çekici hale gelmekte ve bunların kazanılması için büyük bir rekabet oluşmaktaydı.

Kentleşme, belirli bir zamana ve ülkeye göre kent olarak kabul edilen yerleşme birimlerinde nüfusun yoğunlaşma hızı veya oranını vermektedir. Bu nüfus değişimi ile birlikte görülen ekonomik ve toplumsal değişmeyi de belirleyen bir süreçtir.

Sencer, kentleşmeyi her şeyden önce demografik bir olarak kabul eder. Ona göre kent nüfusunun büyümesi doğal artış ve göç ile sağlanır. Diğer yönü kentleşme ise ekonomik kesimler arası bir nüfus aktarımı veya çeşitli kesimlerin etkin nüfus içindeki payında bir değişme olmasıdır.

Keleş, kentleşme olgusunun bir toplumun ekonomik ve toplumsal yapısındaki değişmelerden doğduğuna işaret eder. Ona göre, kentleşme; sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında, artan oranda örgütlenme, uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim sürecini ifade eder.

Kentleşmede gösterge olarak; tarımın modernleşmesi, emek yoğun aile üretimi yerine pazara dönük teknolojinin yani yoğun üretimin önem kazanması, üretim ve istihdamda sanayi ve hizmet sektörü lehine değişmelerin yaşanması, nüfusun çoğunluğunun kırsal alanlarda kalmak yerine kentsel alanlara göç etmesi, ailede yapısal değişimler yaşanması; ailenin üretim birimi olmaktan çıkması ve küçülmesi, kadının iş hayatına katılması, aile içi ilişkilerde demokratik tutumların gelişmesi, insanlar arasında ilişkilerde birincil ilişkilerin (aile, akrabalık, cemaat) belirleyiciliğinin azalması onun yerine ikincil ilişkilerin (örgütlülüğe dayanan, sivil ya da resmi kuruluşlar kapsamındaki ilişkiler) ikame

edilmesi, İnsanların kendilerini birey olarak algılaması ve geliştirmesi, başarının toplumsal bir norm olması ve yatay-dikey sosyal hareketliliğin artması, kitle iletişim sisteminin yüz yüze sözel iletişiminden daha etkin hale gelmesi, toplumsal yaşama daha çok belirlenmesi, sosyal güvenlik sistemlerinin toplumun çeşitli kesimlerinde yaygınlaşması, eğitim yatırımlarının önemsenmesi ve nitelikli işgücünün artması, kent yönetimlerinin ve kararlarının kente yaşayanlarca belirlenmesi, toplumun uzmanlaşmasıyla belirlenen normların (hukukun) herkes için geçerli olması, ayrıcalıklı kişi, grup ya da zümrenin oluşmaması, kentte yaşanabilir sosyal ekonomik çevrenin geliştirilmesi, kentsel Mekanın kentin tarihi dokusunu, doğal güzelliklerini koruyacak ve kentlilerin yaşamlarını kolaylaştıracak biçimde planlanması gibi siyasi, ekonomik ve kültürel anlamda bir çok değişimi görebiliriz.

Özetle, kentleşme; ekolojik gelişme, ekonomik, sosyal ve kültürel ilerlemenin adıdır. Kentleşme, kentleşme akımı sonucunda, toplumsal değişimin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, tinsel ve özdeksel, yaşam biçimlerinde değişiklik yaratma süreci olarak ifade edilebilmektedir.

S. Kemal Kartal, Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Kentleşme (1992) çalışmasında, kentleşmeyi ekonomik ve sosyal boyutlarıyla iki yönde ele alır. Ona göre ekonomik bakımdan kentleşme kişinin geçimini tamamen kentte sağlıyor olması ile gerçekleşir. Diğerisi ise sosyal bakımdan kentleşme, kır kökenli insanın türlü konularda kentlere özgü tavır ve davranış biçimlerini, sosyal ve tinsel değer yargılarını benimsemesi ile gerçekleşir. Kentleşme paralel olarak ekonomik mekan ve sosyal mekanda gerçekleşmektedir.

Kentleşme, kentli insan davranışlarının bireyde, ailede ve diğer sosyal gruplarda gelişmesi ve süreçlerini anlatan bir olgudur. Bu olgu ekonomik, sosyal, siyasal, psikolojik, inançsal ve estetik olmak üzere en az altı boyutta gözlenebilir.

- **Ekonomik davranışlar**, geçimini tarım dışı alanlarda yani sanayi ve hizmet sektöründen karşılar, örgütlü olmayı, gösterişçi tüketim yerine tasarruf ve yatırıma yönelir.
- **Sosyal davranışlar**, aile kurumunu önemser, serbest zamanını kişisel ve toplumsal faydaya dönük olarak kullanır.
- **Siyasal davranışlar**, siyasal toplumsallaşmayı önemser, herhangi bir inanç ya da kültüre ait kimliklerden ziyade önce yurttaşlık kimliğini benimser.
- **Psikolojik davranışlar**, akılcıdır, yüreğinden çok akıyla karar verir, nesnel ölçülebilir başarıyı amaçlar.
- **İnançsal davranışlar**, kendi inancının gereğini yerine getirirken gösterişe kaçmaz, diğer inanç ve pratiklere saygı duyar.
- **Estetik davranışlar**, oturduğu konutun veya semtin, çirkinliklerinden rahatsız olur ve daha iyi olması için çabalar.

Bu davranışlar, bireylerin kentte kalış süresini, gördüğü öğrenim düzeyine, yaşına, mesleğine, içinde bulunduğu bir sosyal kültürel grup ile aidiyet duygusunun düzeyine bağlı olarak farklılaşmaktadır.

2.3. KENT SOSYOLOJİSİ

Kentin temelde toplumsal bir alan oluşu her şeyden önce onun sosyolojik yönüne ışık tutar. Kent meselesi sosyolojinin özüdür. Modern ve kentsel bir toplumun bilimi olma iddiasındaki modern sosyoloji, bakışını kente çevirmek durumundadır.

Kentler ve kentsel gelişme sosyolojinin ortaya çıktığı dönemlerden itibaren bu bilim dalı için önemli bir araştırma alanı olmuş ve sosyoloji biliminin zamanla daha da genişlemesiyle birlikte farklı alt araştırma alanlarına ayrılmıştır. Bunlardan birisi de kent sosyolojisidir. Toplumu araştıran sosyoloji bilimi için kent kavramı şüphesiz ki vazgeçilmezdir. Toplumlarda yaşanan değişim, bireyin toplumla ilişkileri, küreselleşme, tüketim, göç, yoksulluk, siyasal katılım, sınıfsal ayrışma gibi kavramlar

ancak kentsel mekânda bir anlam ifade etmektedir. Bu nedenle sosyoloji bilimi, kent olgusunu ele alan teorik çalışmalar yaptığı gibi, kentlilerden yola çıkarak çeşitli uygulamalı çalışmalar da yapmaktadır (Şatıroğlu, 2011, s. 348).

Kentlerin yaşadığı dönüşüm ile kentlerin ekonomik ve sosyal sorunları tüm sosyal bilimler için bir çalışma alanıdır. Diğer taraftan, sosyal bilimler içinde kentle en ilgili olan bilim dallarından birisi kuşkusuz sosyolojidir. Sanayi kentinin neden olduğu toplumsal sorunların çözümü amacıyla ortaya çıkmış olan sosyoloji, bu anlamda ne kentten ve kentliden ne de kentin yaşadığı dönüşüm süreçlerinden ayrı düşünülememektedir. (Bulut, 2014, s. 4)

Sosyoloji bilimi geliştikçe alt dallara ayrılmasıyla, bu ayrışma sürecinde kent sosyolojisi de bir başlık halini almıştır. Giddens (2010) kentlerin neden önemli bir araştırma alanı olduğunu şöyle ifade eder: *"Kentin artan ve karmaşıklaşan sorunları, modernizmin kentli insana getirdiği yükler, artan kentli nüfus ve suç oranları, ötekileştirme, ırkçılık, göç, yoksulluk, kimlik arayışı ve mekânsal ayrışma vb. onlarca çözüm bekleyen kentsel nitelikteki sorunlar kentleri başlı başına bir araştırma konusu haline getirmiştir."* Bu gereklilik sosyoloji içinde alt bir dal olarak kent sosyolojisinin doğmasına neden olmuştur.

Bu anlamda sosyoloji ile onun bir alt çalışma alanı olan kent sosyolojisini birbirinden ayırmak kolay olmasa da kent sosyolojisi, genel sosyolojik ilginin en önemli sorunlarından bazılarının merkez noktasında yer aldığı için diğerleri gibi sosyolojinin yalnızca bir alt dalı olmaktan fazlasıdır (Özyurt, 2007).

Sosyoloji, kenti merkezi alanlarından biri olarak görür. Modern toplum bir yönüyle kent toplumdur ve modern sosyoloji argümanlarını bu topluma bakarak geliştirmeyi dener. Sosyolojinin ilgisini çeken kentteki yaşam zenginliği ve çeşitliliği nedeniyle kent, gerek biçim gerekse bir hayat tarzının ifadesi olarak sosyolojiyi doğrudan ilgilendirir.

Bir toplumsal gerçeklik olarak kent olgusu tarihten bugüne insanlığın birlikte yaşama kültürünün bir nedeni ya da sonucu olarak kendini sürekli var etmiştir. Kent olgusunu insanlığın başına kadar götüremesek de bugünkü dünyayı şekillendiren en önemli unsur olarak kabul etmek mümkündür. Tarih boyunca yaşayan toplumsal değişimler göstermiştir ki insanların bir arada yaşama tecrübesi birikerek günümüz kent toplumlarını oluşturmuştur.

Günümüzde kentlerin dinamik yapısı, kentlerde yaşanan sorunların boyutları ve karmaşıklığı sosyoloji içinde kentin ayrı bir başlık olarak ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Yaşanan iki önemli gelişme bu ayrımı zorunlu hale getirmiştir. Bunlardan ilki, kentlerin Chicago Okulu ile birlikte ayrı bir araştırma nesnesi haline dönüşmesidir. Önceleri mekânda yapılan birey ve topluma yönelik çalışmalar zamanla biçim değiştirmiş, kentin kendisi birden araştırma nesnesi haline gelmiştir. Kentin toplum ve birey üzerinde neden olduğu etki, mekânsal etkinin ötesine geçerek sosyal, psikolojik, ekonomik ve siyasal boyutları olan karmaşık bir hal almıştır. *"Kentte yaşanan sanayileşme, modernizm ve yabancılaşmayla birlikte felsefeden edebiyata, politikadan kentteki gündelik hayatın işleyişine kadar her şey değişmiştir"* (Lefebvre, Gündelik Hayatın Eleştirisi I, 2010).

İkinci önemli gelişme ise, sosyolojinin gelişmesiyle birlikte artık alt dallara ayrılma zorunluluğudur. Hukuk sosyolojisi, Din sosyolojisi, Göç sosyolojisi, Ahlak sosyolojisi, Aile sosyolojisi, Askeri sosyolojisi, Beden sosyolojisi, Bilgi sosyolojisi, Çalışma sosyolojisi, Çevre sosyolojisi, Eğitim sosyolojisi, Folk sosyolojisi, Cinsiyet sosyolojisi, İktisat sosyolojisi, İnsan sosyolojisi, Kent sosyolojisi, Köy sosyolojisi, Kurumlar sosyolojisi, Küçük Topluluklar sosyolojisi, Kültür sosyolojisi, Medikal sosyolojisi, Natüralist sosyolojisi, Sağlık sosyolojisi, Sanat sosyolojisi, Sanayi sosyolojisi, Siyaset sosyolojisi, Toplumsal sosyoloji, Tarih sosyolojisi, Uluslararası ilişkiler sosyolojisi, Uygulamalı sosyolojisi ve Vergi sosyolojisi olarak saydığımız alt dallar sosyolojinin çalışma alanlarını oldukça genişletmiştir.

Sosyal ve beşeri bilimler içerisinde bir çok disiplin, insan gerçeğini anlamaya ve açıklamaya çalıştığı için sınırları birbirleriyle kesişen çerçeveler çizmektedir. Sosyoloji biliminin en temel alt disiplinlerinden biri olan kent sosyolojisi ise, bu çerçeveyi, hem toplumsal değişim olgusuyla hem de insanın içinde bulunduğu çevreyle/fiziki mekanla kurduğu ilişkiyle çizmeye çalışmaktadır. Fakat tarihsel, siyasi, iktisadi, dini kültürel diğer süreçler bu ilişkiye kaçınılmaz olarak etki etmektedir.

Sosyolojinin bir alt disiplini olarak “Kent sosyolojisi” ile ilgili her türlü probleme ve tartışmaya dair bir ön kavrayış sunabilmek, alanı tanımaya yönelik izlenecek yolu/yöntemi belirleyebilmek için kavramsal bir haritanın çıkarılması zorunluluktur.

Chicago Okulu sosyologlarından Robert E. Park ve Ernest W. Burgess'in (2015, s. 219-222) kaleme aldığı *Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışları Araştırılması Üzerine Öneriler* isimli klasik eserlerinde kent sosyoloji yazını için bir taslak sınıflandırma önermektedirler. Bu tasnife göre taslak şu başlıkları içermektedir:

1. Coğrafi, tarihsel, istatistiki, ekonomik ve sosyolojik açılarından şehir tanımlamaları;
2. Doğal tarihi içinde şehir türleri;
3. Yerleşim yeri, işlev ve yapısal açıdan şehir türleri;
4. Şehir ve iç bölgeleri;
5. Mahalle, yerel topluluk ve kuşaklar açısından şehrin ekolojik örgütlenmesi;
6. Fiziki imkanlar açısından şehir;
7. Şehrin büyüme, genişleme ve hareketliliği

Bu sınıflandırmanın kent çalışmaları konusunda çok geniş bir çerçeve sunmasıyla birlikte, kent sosyolojisi yazını için ortaya konacak temel kavramların bu taslaklar içerisinde önem derecesine göre seçilecek bir kavramlar setiyle ortaya koymamız mümkün olabilir.

Çoğu bilim insanının hem fikir olduğu konu, ilk insanların avcı-göçebe oldukları ve yerleşik hayata geçilmesiyle birlikte kent olgusunun nüvelenmeye başlamasıdır. Bu yüzden kentin ortaya çıkması için insanların göçebelikten yerleşik hayata geçmiş olmaları gerekmektedir. Sadece yerleşik hayata geçmeleri bir kriter olarak görülmemelidir. Üretim, dağıtım, tüketim, yönetim, sözleşme, savaş, barınma benzeri süreçler bugünkü anlamda kentsel özelliklerin oluşmasının zeminini hazırlamışlardır.

Kentleşme sürecinin doğurduğu sorunların başında en fazla malzeme verecek olan, gecekondulaşma, banliyö ve varoş olgusudur. Kent sosyolojisi bağlamında bu problemlere eğilenler, ele aldıkları problemleri; Kentsel/mekânsal ayrışma, kentsel/mekânsal eşitsizlik, kentsel dışlanma ya da kent yoksulluğu kavramsalları ile tartışmaktadır.

Sayıdığımız sorunlardan biri olan kentsel ayrışmadan bahsedecek olursak, kentsel ayrışmanın öncelikle mekânsal bölünme ile var olduğunu ifade edebiliriz. Farklı bir hayat tarzına, düşünsel duruşa, bakış açısına işaret eden mekânsal organizasyonlar, yalın bir şekilde mekânsal ayrışmaya yol açabilmektedir. Mekânsal ayrışma farklı bir hayat tarzının oluşumunda etkin bir rol üstlenmektedir. Mekanlara özgü değer ve özellikler bu süreçte ortaya çıkmaktadır. Aynı şekilde kentsel mekan da kendi içinde ayrışmaya yol açmaktadır. Mahalle, semt, getto gibi mekânsal yapılar, farklı hayat tarzlarından kaynaklanan ayrışmayı işaret etmektedir. Apartman ve gecekonduyunun iki farklı toplumsal çevreyi temsil etmesinde olduğu gibi, mekânsal ayrışma, aynı ortamda farklılaştırıcı bir etki yaratabilmektedir (Ayata, 1989, s. 101). Kentlerin önemli bir niteliği olan kentsel ayrışmanın, toplumsal grupların bu mekanda birbirleriyle nasıl bir ilişki kurduklarını sergilediği aşikârdır (Calderia, 1999, s. 87).

Türkiye'de 1980 yılı ve sonrasındaki dönemdeki kentlerin de en belirgin özelliklerinden birisi aynı kentin içindeki sosyo-mekansal ayrışmalardır. Ancak kentlerde yaşanmakta olan ayrışma süreçlerinin sadece mekânsal ayrışma değil aynı zamanda tüketim normları, davranış kalıpları ve politik tercihleri açısından da söz konusu olduğunu vurgulamak gerekir.

Sonuç olarak, 1980 sonrasında kentleşmenin fiziki dokusunda mekânsal bir ayrışma veya parçalanma yaşanmaktadır. Aynı kent içinde, bir yanda yaşam standartlarının yüksek olduğu lüks ve güvenli konut alanları, banka binaları, büyük iş merkezleri, ticaret ve alışveriş merkezleri, eğlence yerleri bulunmaktadır. Diğer yanda ise nüfusun büyük bölümünün yaygın işsizlik, düşük ücretli işlerde çalışma, düşük gelir, yoksulluk koşullarında yaşadığı ve konut, sağlık, eğitim, ulaşım gibi temel kentsel hizmetlerden en alt düzeyde yararlandığı ikili bir yapı söz konusudur (Güneş F. , 2013, s. 265).

Her türlü konut, sağlık, ticari imkanlarının modernleşme ve küreselleşmenin katkılarıyla kentte yaşayan insanlara sunulması bu sürecin idealize edilen tarafıdır. Günümüz modern kentlerindeki gözlemlenen mekânsal ayrışma, başka problemleri de beraberinde getirmektedir. Sınıf ya da statü farklılıkları sebebiyle insanların, farklı yerlerde hayatlarını sürdürmek zorunda kalmaları, aynı zamanda ekonomik ve sosyal hayatlarında da farklı mekanları tercih etmeleri; dolayısıyla kentleşme adına üretilen mekânsal farklılaşma, önce kentsel ayrışmaya sonrasında ise sosyo-kültürel bir ayrışmaya neden olmaktadır. Saydığımız kavramlardan bir diğeri olan kentsel/mekansal eşitsizlik kavramı ise az önce ifade ettiğimiz ayrışma olgusundan daha çok ekonomik sermayenin dağılımı noktasında farklılaşmaktadır. Küreselleşme süreci nasıl ki dünyada zenginlerle yoksullar arasındaki uçurumu artırmışsa, kentleşme süreci de gelir dağılımında bozulmalara ve kutuplaşmanın giderek derinleşmesine neden olmuştur.

Kentleşme sürecinin bir problem olarak ortaya çıkardığı mekânsal ayrışma ve kentsel eşitsizlik olgusu, bunlarla beraber kentsel dışlanma ve kent yoksulluğu kavramlarının da birer problematik olarak ele alınmasına neden olmuştur. Kentin istihdam olanaklarından, eğitim ve sağlık imkanlarından, alt yapı hizmetlerinden ve kültür sanat kurumlarının ilgisinden yararlanamayan nüfus, kentsel dışlanmaya maruz kalmış mekanlarda yaşayan kent yoksullarıdır (Güneş F. , 2013, s. 329). Bu konuya daha açık bir örnek verecek olursak, fiziksel bir altyapı ile sunulan internet imkanlarının ya da doğalgaz hizmeti ile ısıtılan kent konutlarının tam aksine bu hizmetlerin kentin her köşesine ulaşamaması örneklerini verebiliriz.

Kentleşme sadece küçük ve yerel ölçekteki kentlerin dönüşmesine değil, büyük ölçekli kentlerinde siyasi, ticari, ulaşım, haberleşme, kültürel, sanatsal açılardan merkezileşmesine neden olmaktadır. Ana kent, ana şehir, merkez kent veya büyük kent gibi kavramsal kullanımlar aslında bu olguya işaret etmektedir. Bu kavramlar içerisinde en yaygın kullanımı ise Metropoldür Metropol, belirli bir coğrafi, ekonomik, toplumsal, kültürel, yönetsel, siyasi organizasyon ve kontrol sisteminin mekanda odaklaşma noktasıdır. Metropol, karar mekanizmaları aracılığıyla, çevrenin çeşitli alanlarındaki gelişmesini denetleme fonksiyonunu yerine getirir. Büyük kent ülkenin dış dünya ile ilişkilerini kendi süzgecinden geçirerek yayma fonksiyonuna sahiptir (Bal, 1999, s. 25).

Klasik anlamda kentler, mekânsal, açıdan tek bir merkeze, çarşıya ya da meydana sahiptirler. Fakat bir metropol için aynı şey söyleyemeyiz, çünkü metropoller genellikle çok merkezli bir yapıya sahiptir ve her bölgenin ayrı bir merkezi vardır. Bir ülkede metropol özelliği gösteren şehirlerin yaygınlaşması, sayılarının çoğalması ve giderek büyümeleri nihayetinde bir metropolitenleşme sürecinin yaşandığını göstermektedir (Bal, 1999, s. 310).

Kentsel yenilenme/yenileşme kavramına gelecek olursak, bu kavram kenti ve kent insanını içine alan kent kültürünün ve yaşamının yeniden canlandırılmasını öngören bir yaklaşıma (Güneş H. , 2016, s. 150) işaret etmektedir. Metropollerde yaşanan yenilenmeler, diğer takipçi kentlerinde yenileşme süreçlerine etki etmektedir. Kent merkezlerini, meydanlarını çevreleyen yapılara yönelik uygulanan estetik rötuşlar, tarihi çarşıların bedestenlerin restore edilmesi, gecekonduların ortadan kaldırılıp modern yapıların yerleştirilmesi bütün bunlar kentsel yenilenmenin örnekleridir.

Keleş (1980, s. 74), kentsel yenilenmenin, kamu girişimi yada yardımıyla yoksul komşulukların temizlenmesi, yapıların iyileştirilmesi, korunması, daha iyi barınma koşulları, ticaret ve sanayi olanakları, kamu yapıları sağlanması amacıyla, yerel tasarı ve programları uyarınca, kentleri

ve kent merkezlerinin tümünü ya da bir bölümünü, günün değişken koşullarına daha iyi yanıt verebilecek duruma getirmekte olduğunu ifade eder.

Kentsel yenilenme kavramı yerine günümüzde daha yaygın olarak kentsel dönüşüm kavramı kullanılır. Kavramsal açıdan daha yeni bir yaklaşımı-kullanımı ifade ediyor gibi gözükse de bu kavramla da kastedilen çoğunlukla kentsel yenilenmedir. Bir kentsel alanın ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel şartlarının nitelik açısından kayda değer değişiklikler yapılarak dönüştürülmesi kentsel dönüşüm olarak tanımlanabilir (Kömürcüoğlu, 2016, s. 121). 50'li yıllarda yeniden inşa kavramı yaygın olarak kullanılırken, 60'larda yeniden iyileştirme/canlandırma kavramı öne çıkmıştır. 70 ve 80'li yıllarda ise yenileme ve yeniden yapılandırma/geliştirme kavramları kullanılmaya başlanmıştır (Güneş F. , 2013, s. 286). Son elli yıldır Türkiye'de uygulanan kentsel dönüşüm politikaları, 2000'li yıllardan sonra inşaat sektörünün ekonomi piyasasında lokomotif bir rol oynamasıyla farklı bir ivme kazanmıştır.

2.4. KENT SOSYOLOJİSİ YAKLAŞIMLARI

2.4.1. Batı'da Kent Sosyolojisi

Batı orjinli olduğunu ve endüstri toplumlarının bir ürünü olarak ortaya çıktığı bilinmekte olan sosyoloji bilimin teorik temelleri ve kavramları Paris, Londra, Berlin gibi büyük endüstri kentlerinde oluşturulmuştur. Böylece sosyoloji bir toplum biçimini veya bir yaşam tarzını ifade eden kentlere yönelerek, bu toplumun yapısını ve sorunlarını anlamaya çalışmıştır.

Harvey (2003, s. 49), kent üzerine geliştirilen bütün yaklaşımlarda kentin oluşturduğu karmaşık sistemden, ya toplumsal süreç ya da mekânsal biçim olmak üzere, ikisinden biri çekip çıkarılarak ve diğerleri sabitlenerek bir takım soyutlamalar yapıldığını söylemiştir. Harvey'in çözüm olarak

önerdiği strateji şudur; "Önce mekanı sabitleyerek toplumsal süreci analiz etmek ve sonra toplumsal süreci sabitleyerek mekânsal biçimi analiz etmek".

Sosyolojinin kentleşmeye ilgi duyması ile 19. Yüzyılın hızla büyüyen sanayi şehirlerinde bir alt disiplin olarak ortaya çıktığı düşünülen kent sosyolojisi, aslında sosyolojinin kendisiyle başlamıştır. Kent sosyolojisi konusu hakkında Henri Lefebvre'nin (2010) belirlemesi dikkat çekicidir. Ona göre kent sosyolojisi üretim ilişkilerinin, ideolojilerinin ve toplumsal pratiğin mekana yansımaları ve onu oluşturması, biçimlendirmesi açısından ele alınmalıdır. Mekan gerçekte soyut bir nesne değil, toplumsal bir olgudur.

18 ve 19. Yüzyıllarda kentlerin önemli ölçüde gelişmesi, sosyolojinin gelişmesini desteklemiş ve kent sosyolojisinin oluşmasını özendirmiştir. Sosyoloji tarihinde ilk ve önemli grup sınıflandırmalarından biri Alman sosyoloğu Ferdinand Tönnies'in "gemeinschaft – gesellschaft" (Cemaat-Cemiyet) ve Emile Durkheim'in "mekanik dayanışma – organik dayanışma" kavramları üzerinde oluşturdukları çalışmalar bu alanda önemli bir mesafe alınmasını sağlamıştır. Bu kavramlar köy kent karşıtlığını anlamak bakımından önemlidir. Tönniese göre cemaatler ırk, etnik menşee ve kültür bakımından farklılaşmış bireylerden meydana gelen ve bireyler arasındaki şahsi, sıcak, samimi veya içli dışlı bağlantılar üzerine kurulmuş olan küçük, homojen ve mahrem topluluklardır. Cemiyetler ise ırk, etnik, menşee, sosyo-ekonomik status ve kültür sistemleri bakımından farklılaşmış, geniş ve heterojen topluluklardır. Cemaat bilincinden cemiyet bilincine, yani diğer bir ifadeyle köylülüğten kentliliğe geçişin alt yapısı sağlanmaktadır.

Durkheim "*mekanik dayanışma*" ile cemaate ve "*organik dayanışma*" ile cemiyete gönderme yaparak; benzerlikten farklılıklara az sayıda nüfustan çok sayıda farklılaşmış nüfusa, az sayıda benzer iş ve mesleklerden, çok sayıda iş ve mesleklere, benzerlikten doğan dayanışmadan farklılaşmadan doğan dayanışmaya giden bir değişimi anlatmıştır. Özetleyecek olursak, mekanik dayanışma ile köye, organik dayanışma ile kente atıfta bulunmuştur.

18. ve 19. Yüzyılın tarım, endüstri ve politik devrimleri ve sosyolojinin kurucularının toplumsal değişime ilişkin yaklaşımları, iki Dünya Savaşı arası döneminde büyük kentlerde sosyal örgütsüzlük ve bütünleşme mekanizmalarının çalışması, özellikle birinci dünya savaşı sonrasında ABD'ye olan yoğun göçler ve Chicago Okulu'nun yaklaşımı, 1970'lerin sonunda ve 1980'lerdeki üçüncü dünya ülkeleri kentlerinin krizleri, ekonomik bağımlılık ve merkez çevre ilişkileri kent sosyolojisinin önemle üzerinde durduğu bazı konular ve yaklaşımları oluşturmaktadır.

Kent üzerine çeşitli perspektifleri sınıflandırma girişimleri ve kent çalışmalarının tarihi, The City (1958) başlıklı çalışmasından ötürü Weber'e kadar dayandırılmaktadır. Kent üzerine ilk farkındalığın 1890'larda Weber, Tonnie ve Simmel ile birlikte başladığını; öte yandan başat bir araştırma alanı olarak ortaya çıkmasının 1920'li ve 30'lu yıllarda Chicago Okulu'yla birlikte olduğunu belirtilir. Max Weber ve Georg Simmel bu konuyu ele aldığı çalışmalar, kent kuramlarının büyük bir kısmının kavramsal ve analitik olarak esinlendiği başlıca klasik kaynaklar olmakla birlikte kent kuramlarının gelişiminde ikinci uğrak noktası olarak, hiç tartışma gerektirmeyecek bir şekilde Chicago Okulu belirlenmiştir.

Batıda kent sosyolojisinin oluşması, sosyolojinin kurucuları olarak Marx, Durkheim ve Weber'in endüstrileşme analizlerinde kentlere ayrıca kadar götürülebilir. Bu klasik üçlü 19. yüzyılda kentlerde gelişen endüstrileşmenin getirdiği sorunları gözleme imkanı buldular. Marx sınıf çatışması, Durkheim iş bölümü ve Weber de rasyonel düşüncenin yükselmesi çerçevesinde toplumsal değişimleri açıklamaya yönelik çalışmalar sunarak, sundukları bu çalışmalarda kentleşmeyi endüstrileşmenin anahtar özelliği olarak görmüşlerdir. Onlar için "çağdaş dünya bir kent dünyasıdır" ancak kent çevresinin insan davranışları üzerindeki etkilerinin açıklanması kentin sosyolojik bir kuram çerçevesinde ele alınması Chicago Okulu ile gerçekleşmiştir. Bu kapsamda 1925'te Park, Burgess ve Mc Kenzie'nin "kent" çalışmalarının yayımlanması önemli bir aşamadır.

2.4.2. Kent Kuramının Klasik Esin Kaynakları

2.4.2.1. Weber ve Simmel

Klasik sosyolojide kent ve kent toplumu olgusuyla doğrudan iştiğal eden ve buna özel dikkat veren kuramcılar Weber ve Simmel'dir. Weberin (1958) kentlerin ortaya çıkışını incelediği *The City* başlıklı çalışması ile Simmel'in kent sosyolojisinde klasik bir metin olarak yer etmiş, doğrudan kent yaşamının doğasını ele aldığı tek çalışma olan *The Metropolis and Mental Life* başlıklı makalesi her iki sosyoloğu da bu konu kapsamında klasik referanslar haline getirmiştir.

Weber, kenti basit olarak birbirinden ayrı ama birbirine yakın konutların toplandığı; ama asıl olarak mukimlerin tarımdan ziyade zanaat ve ticaretle geçindiği bir yerleşim olarak tanımlar. (Weber, 1958: 65-66) Ona göre kente ayırt edici karakterini veren, pazar ve değış tokuş gibi kurulu faaliyetlerle birlikte zanaat ve ticaretin varlığıdır. Weber'in (1958: 74) kenti tanımlayabilmek için pazar fonksiyonu vurgusunun yanı sıra önem taşıyan ikinci vurgusu kentin siyasal ve yönetsel özerkliğe sahip, bu nedenle de sürekli bir kurum olması gerektiğidir. Weber'in kentlere ilişkin olarak vurguladığı bir başka önemli nokta ise katılımdır. Weber için yurttaş katılımı, özellikle de demokratik katılım, kentsel gelişimin anahtar özelliklerinden biridir. İleri sürdüğü önermeye göre kent ancak ekonomik, idari ve askeri hayat iyi entegre ve koordine olduğu takdirde etkin işlev görebilecek siyasal bir sistemdir.

Simmel ise Weber'den farklı olarak modernitenin doğuşunu, metropol ile yeni ve tarifi zor bir özneliğın doğuşunun eklenmesiyle ilişkilendirmiştir (Martindale, 1958). Amerika da yeni sosyoloji üzerinde belirgin bir etkisi olan Simmel'in ünlü makalesi *The Metropolis and Mental Life*, kent yaşamının herkesin birleştiği bir kişilik tipi yarattığını söyleyerek böyle bir oluşumun kent yaşamının koşuşturmasını, karmaşıklığını ve çıkarıcılığını hızlandırdığını ifade eder. Simmel, toplumsal etkileşimin mekânsal boyutlarından biri olarak toplumsal

metropol mekanını tartışan içeriğiyle en çok Chicago Okulu'nu etkilemiştir.

Robert Park, Simmel'in hiç tereddütsüz modernitenin ilk sosyoloğu olduğunu belirtmiştir (Frisby, 1985). Lous Wirth ise Simmel'in önemini yukarıda alınan makalesinin şehir üzerine sosyolojik bakış açısı geliştiren en önemli ve biricik çalışma olduğunu söyleyerek vurgulamıştır (Levine, Carter, & Gorman, 1976). Simmel'in moderniteyi ve modernitenin içinde kurulan bireyselliği anlamak üzere metropole baktığını ünlü makalesinin girişindeki şu cümleler iyi ifade etmektedir: "*Modern hayatı ve sonuçlarını, kültürel beden ruhunu sorgulamak, deyim yerindeyse metropolün, hayatın birey ve birey üstü içerikleri arasında kurduğu denklemi çözmeyi gerektirir. Bu tür bir sorgulama, dışsal baskılara intibak sürecinde kişiliğin, kendisini nasıl uyumlaştıracığı sorusunu cevaplama zorundadır. Bu, benim görevim olacak*" (Simmel G. , 1950). Simmel cemaat sisteminin ve cemaatin sürekli gözetimine kıyasla, metropol hayatın getirdiği baskıların, özgürlükle daha telafi edilebilir olduğunda ısrarlıdır. Ayrıca metropol, sermaye üzerine odaklanarak zaman, mekan ve toplumsal aktörlerin o güne kadar tasavvur edilemeyen karmaşık bir bütünlüğüne izin verir.

2.4.2.2. Chicago Okulu

1920 ile 1935 arasında Chicago Okulu olarak adlandırılan akımın ve etniler arası ilişki sosyolojisi geleneğinin kurucusu olan sosyologlar, çalışmalarıyla hem kent sosyolojisinin hem de etnilerarası ilişki sosyolojisinin temellerini atmışlardır.

Giddens; 1920'lerden 1940'lara kadar, Chicago Üniversitesi'yle bağlantılı çok sayıda yazar özellikle Robert E. Park, Ernest Burgess ve Louis Wirth yıllarca sosyolojisindeki kuram ve araştırmaların temeli olan düşünceler geliştirmişlerdir. Bu araştırmalarda özellikle iki kavram dikkat çekmektedir. Biri kent analizinde ekolojik yaklaşım olarak adlandırılmakta,

diğeri ise Wirth tarafında geliştirilen kentliliğin bir yaşam biçimi olarak nitelendirilmesidir. 20. yüzyılın ilk birkaç on yılında sosyal bilim araştırmalarına yön veren okul, 1892 senesinde Chicago Üniversitesinde Sosyal Bilimler ve Antropoloji adıyla kurulmuş, asıl olarak sosyoloji çalışmaları yapmış bir bölümdür. Kent sosyolojisine en tartışmasız katkısının Kendi başına kenti, güncel araştırmanın laboratuvarı haline getirmek, Chicago Okulu'nun kent sosyolojisine yaptığı en büyük katkı olduğunu kabul edilir.

Kent sosyolojisinin kurulmasında önemli katkıları olan Robert E. Park kentlerde yeni bir toplum görmüş ve sosyologlara kentleri bir laboratuvar olarak önermiştir. Parkın bu yaklaşımı, daha sonra kentlerin oluşturduğu yaşam biçimi içerisinde bireylerin belli düşünme ve davranış biçimleri olduğunu ileri süren Louis Wirth tarafından ele alınıp geliştirilmiştir.

Park'ın 1915 tarihli makalesi 1-Şehir Planı ve Yerel Örgütlenme 2-Endüstriyel Örgütlenme ve Ahlaki Düzen, 3-İkincil İlişkiler ve Sosyal Kontrol ve 4- Tabiat ve Kentsel Çevre alt başlıklarıyla bölümlendirmiştir. Buradaki yapısal özellik, insan karakteri ve ilişkilerinin belli yönleriyle birlikte verilir ve böylece Park'ın kentin sadece fiziksel yapı değil, toplumsal hiyerarşi ve ayrımların çizildiği bir insan toplumu olduğu yönündeki görüşü güçlendirilmek istenmiştir (Lindner, 1996).

Ernest Burgess ise, ekonomik gelişme, sosyal değişme ve alan örgütlenmesi arasındaki ilişkilerin varlığını ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Onun "kentsel büyümenin odaklanmış bölge kuramı" bu konuda oldukça etkin olmuştur. Okulun araştırmacılarından bir diğeri olan Mc Kenzie de Kente ekonomik bir sistem olarak bakmış ve kentin işlevsel koşullarını kurmaya çalışmıştır.

Robert E. Park ve Ernest Burgess, Darwin'in "yaşam için mücadele" ve Durkheim'in "moral uzlaşma" fikirlerini kullanarak Kentsel Ekoloji Kuramı'nı (*Urban Ecology*) geliştirmişlerdir. Kentsel gelişmede kendine ait

bir yaşama sahip sosyal bir organizma yaklaşımıyla, “sürekli olarak kendisini çevresine uydurma” düşüncesini birlikte işlemişlerdir.

Chicago Okulu'nun üyelerinden olan Louis Wirth ise çevreden çok kültüre yönelmiştir. Wirth, klasik çalışması olan “*Bir yaşam tarzı olarak kentleşme*” adlı çalışmasında kentlerin heterojenliğinin, nüfusun büyüklüğünün ve yoğunluğunun kişisel ilişkilerin azalmasına ve kente özgü bir yaşam tarzının ortaya çıkmasına neden olduğu belirtir.

Kent sosyolojisinin Chicago okulunda Robert E. Park'tan sonra ikinci en önemli figürü olarak görülen Louis Wirth, bu alana en önemli katkısını kent hayatının kapsamlı bir teorisini geliştirdiği, 1938 tarihli çalışması *Urbanism As a Way Of Life* ile yapmıştır (Wirth, 2000). Bu makalede kentleşmeyle endüstrileşmeyi ve modern kapitalizmi birbirine karıştırmanın tehlikelerine işaret etmiş ve şehri sosyal/sosyolojik bir olgu olarak kavramsallaştırmanın peşine düşmüştür. Bunun içinde yaşayan topluluklara, toplumsal gruplara, nüfusa bakarak öncelikle nüfus özelliklerini ve bu özellikler arasındaki ilişkiyi saptamaya girişmiştir. Wirth'in problemiği, sosyolojik kavramlar ve analizin ışığında, ampirik araştırmayla kanıtlanabilen bir kent teorisi geliştirebilmektir.

Buna göre anlıyoruz ki kent, iki olgusal duruma yol açmıştır. Birincisi, birbirinden çok farklı bireyleri her türlü yaşam biçimlerini, alışkanlıklarını ve değerlerini aynı kent mekanına doldurmuştur. İkincisi ise kentte kurulan yaşam, insan psikolojisi üzerinde etkili olmakta, kendine özgü bir kişilik tipi (*Urban Personality*) yaratmaktadır.

Wirth'e (2002) göre saydığımız bu değişkenler temelinde kent yaşamının karakteristiklerini açıklamak ve çeşitli büyüklük ve tiplerdeki şehirle arasındaki farkları hesaplamak mümkündür. Wirth nicelik, yoğunluk ve heterojenliğin kentselliğin ölçüsü olduğu bir teori önermektedir. Bu teorisine göre, söz konusu değişkenler ne kadar çok yoğun gözleniyorsa kentten o kadar söz edilebilir.

2.4.2.3. Kentin Mekansal Kavramsallaştırması ve Mekanın Diyalektiği

Marksisler, ideolojik temelde kenti analiz etmekte olup bu ekolün temsilcilerinin başında Lefebvre, Manuel Castells, ve David Harvey gelmektedir.

Lefebvre'nin literatüre kazandırdığı kent hakkı kavramı, kentlilerin ülke ve kent sorunları karşısında bilgi sahibi olması ya da karar alma sürecinde temsil edilmesinin ötesinde; karar alıcı konuma getirmeyi, alınan kararlarda söz hakkı olmasını amaçlar. Kent hakkı birbiri içine geçmiş iki haktan oluşmaktadır. İlki, kentsel mekânın üretim, planlama ve geliştirilmesi sürecine katılım hakkı. İkincisi ihtiyaçlar doğrultusunda kentsel mekânda kullanma, eylem ve işgal hakkıdır (Lefebvre, 2015).

Lefebvre'nin (2015) Right To The City'deki analizinin, kentin yıkılmasıyla kentselliğin artması ve yoğunlaşması arasında derinleşen çelişki etrafında odaklandığı söylenebilir. Buna göre kentselleşen mekan, mücadele alanı, farklılıklar topluluğu ve değişim değerine karşı kullanım önceliğidir. Yazara göre asıl teorik ve pratik zorluk, endüstriyel toplumun kentleşmesinin, bugün hala kent dediğimiz şeyi parçalamadan gerçekleşmemesinden kaynaklanmaktadır. Kentselliğin doğasındaki çelişkiyi biraz daha somutlaştırmak üzere Harvey'in (2003), Lefebvre'nin izini süren formülasyonlarına başvurabiliriz. Kent kısmen önceki üretimde biriktirilmiş sabit varlıkların bir deposudur. Belli bir teknoloji kullanılarak inşa edilmiş ve belli bir üretim tarzı bağlamında yapılandırılmıştır. Kentsellik bir toplumsal biçim, diğer başka şeylerin yanında belli bir iş bölümüne ve egemen üretim tarzıyla genelde tutarlı, belirli bir hiyerarşik faaliyet düzenine dayandırılmış bir yaşam tarzıdır.

2.4.2.4. Harvey: Mekanın Yeniden Yapılandırılması

Harvey kentliliğin sanayi kapitalizminin yayılması ile ortaya çıkan, yaratılan çevrenin bir yönü olduğunu vurgular. Geleneksel toplumlarda kent

ve kırsal bölgeler açıkça ayırt edilir. Çağcıl dünyada sanayi, kent ve kırsal bölge arasındaki bölünmeyi bulandırır. Tarım makineleşir ve sanayideki işlerde olduğu gibi para ve kar dikkate alınarak işler ve bu süreç kent ve kırsal insan arasında toplum yaşamı biçimlerindeki farklılıkları aza indirir. Harvey, çağcıl kentlilikte mekanın devamlı olarak yeniden yapılandırıldığına işaret eder. Bu süreç, büyük firmaların fabrika yapmayı seçtikleri yerler, araştırma ve geliştirme merkezleri ve benzeri tarafından; hükümetlerin hem toprak hem de sanayi üretimi üzerine koyduğu kontrol; özel yatırımcıların etkinlikleri, ev ve toprak alım satımı tarafından belirlenir.

Harvey ve Castells'in görüşleri yaygın biçimde tartışılmakta ve onların çalışması kent çözümlemesini yeniden yönlendirmede önemli olmaktadır. Ekolojistlerin yaklaşımının aksine bu doğal mekânsal süreçleri değil, toprak ve yaratılmış çevrenin gücün toplumsal ve ekonomik sistemlerini nasıl yansıttığını vurgular. Harvey ve Castells'in düşünceleri çoğunlukla soyut biçimde verilmekte ve Chicago Okulu'nun yaptığı gibi çok fazla araştırma için uyarıcı olmamıştır.

Harvey'in çalışmalarında Lefebvre'nin ütopyacılığını yeniden formüle ettiğini net olarak görebiliriz. Zira Lefebvre de alternatif ihtimaller düşünebilmek için ütopyalara ihtiyacımız olduğunu söylemiştir. Harvey'in ütopyacılık yaklaşımı ise, onu *"Toplumsal olarak adaletli bir kent inşa etmek mümkün müdür, yoksa adalet, sadece yönetici sınıfın ne istediğinden başka bir şey değil midir?"* sorularına cevap aradığı sosyal adaleti araştırmaya götürmüştür. Harvey'in (2003:95) peşine düştüğü adalet, toplumsal işbirliği yapma ihtiyacından doğan çatışmaların çözümü için adil ilkelerin uygulanmasıdır.

2.4.2.5. Castells: Kentlilik ve Toplumsal Hareketler

Castells (2002) de benzer bir şekilde mekanla içinde gerçekleşen toplumsal süreçleri ayırt ederek kent mekanında, hem kentsel olarak örgütlenmiş toplumsal ilişkileri, hem de devletin kolektif olarak örgütlediği

tüketim kalıplarını içeren süreçlerin yer aldığını belirtmiştir. Her ikisine istinaden kentin tanımlayıcı özelliği, mekanın kullanımı, toplumsal ilişkileri ve kapitalist üretim için gerekli olan emek gücünün yeniden üretimidir. Castells kent ve ekoloji sorununun, gelişmiş kapitalizmde toplumsal örgütlenme ve değişimin temel eksenleri haline geldiğini kabul etmekle birlikte, ikisinin de mekanın örgütlenmesi sorunu olarak tanımlanamayacağı fikrindedir

Chicago Okulu'nun vurguladığı mekânsal farklılaşma ve Lefebvre'nin odaklandığı gündelik hayat, ancak bu çerçevede anlamlıdır. Castells'in (1997, s. 13-15) bu vurgularında, hem Chicago Okulu'na hem de Lefebvre'ye yöneltilen eleştiri tonunu hemen sezmemek mümkündür.

Castells de Harvey gibi bir toplumun mekânsal biçiminin onun tüm gelişim mekanizmaları ile yakından bağlantılı olduğunu vurgular. Kentleri anlamak için mekânsal biçimlerin oluşturulması ve dönüştürülmesine ilişkin mekanizmaları kavramalıyız. Örnek olarak gökdelenler kar sağlayacakları umulduğu için inşa edilebilirler ancak dev binalar aynı zamanda “ teknoloji ve kendine güven ile paranın kent üzerindeki gücünü simgelerler (Castells, 1983).

Chicago sosyologların aksine Castells kenti sadece farklı bir yer *-kent bölgesi-* olarak değil ayrıca sanayi kapitalizminin doğal yönü olan toplu tüketim süreçlerinin tamamlayıcı bir parçası olarak görür. Ona göre evler, okullar, ulaşım hizmetleri, ve boş zaman faaliyetleri insanların çağcıl sanayinin ürünlerini tüketme yollarıdır.

Smith (1988), Castells'in Lefebvre'ye eleştirilerini üç noktada özetlemiştir. Bunlardan birincisi Lefebvre'nin kentsel akrabalığın, gelecekte toplumsallık ve irade inşa etmeye yarayacak, eşsiz bir çevre oluşturduğu yönündeki görüşünün romantikliğidir. İkincisi Castells, kentin araştırmaya elverişli her türlü bilimsel objeyi temsil ettiği yönündeki önermeye şiddetle itiraz eder; Kent, onun için, en iyi ihtimalle, “pırıltısından çok pulları dökülen” ideolojik bir yapıdır. Ve üçüncüsü de yukarıda sözünü ettiğimiz,

Lefebvre'nin kentsel devrimi, Marksist tarih, politika ve ekonomi analizinin yerine koyduğu yönündeki eleştiridir.

2.4.3. Postmodernizm ve Kentlilik Kuramları

2.4.3.1. Kent Ekolojisi

Park, kenti bir bütün olarak nüfusun içinden özel bir bölge veya özel bir ortamda yaşamaya en iyi uyan bireyleri yanılmadan seçen, büyük bir ayıklama mekanizması gibi görür (Park E. R., 1952). Kentler, rekabet istila ve yerine geçme süreçleri boyunca, bunların hepsi biyolojik bir ekoloji içinde olur, doğal alan içerisinde düzenlenirler.

Ekolojik görüşe göre kentlerdeki yerleşim, hareket ve yeniden yerleşim kalıpları benzer bir biçime sahiptir. Farklı mahallelerde geçimleri için mücadele eden mahalle sakinlerinin gerçekleştirdiği uyumlamalar yoluyla gelişir. Bir kent farklı ve birbirine karşıt özellikleri olan alanların haritası olarak şekillendirilebilir.

Bir dönem için kent ekolojisi yaklaşımının şöhreti lekelenmiş olsa bile, daha sonra birçok yazarın yazılarında özellikle Amos Harvey'inkelerde yeniden gözden geçirilmiş ve incelenmiştir (Harvey D. , 1989). Kıt kaynaklar için rekabet etme üzerinde odaklanmak yerine kendinden önce gelenlerin yaptığı gibi, Hawley de farklı kent alanlarının karşılıklı bağımlılığını vurgulamıştır.

2.4.3.2. Bir Yaşam Biçimi olarak Kentlilik

Wirth, çağdaş dünyanın “kent”ölçütünün, kentlerde yaşayan toplum nüfusun oranı ile tam veya doğru olarak yapılamayacağını söyler. Kentlerin insanın toplumsal yaşamı üzerindeki etkileri kent nüfusu oranının göstereceğinden daha büyüktür. Çünkü kent sadece evlerin arttığı ve çağcıl insanın iş yeri değil, ayrıca dünyanın birçok uzak topluluklarını daire ve ağ şeklindeki farklı alanlara ve insanları ve etkinlikleri bir evrene dönüştüren

ekonomik, politik ve kültürel yaşamın merkezini başlatan ve kontrol eden bir yerdir (Wirth, 2000).

Wirth kentlerde çok sayıda insanın birbirine yakın mesafede ancak diğerlerini kişisel olarak tanımadan yaşadıklarına işaret eder. Bu küçük geleneksel köylere temel bir karşıt oluşturur. Kent sakinleri arasındaki temasların çoğu geçici ve kısmidir. İlişkileri tatmin etmekten çok başka amaçlar için araç olarak kullanılır. Kent bölgelerinde yaşayanların çok fazla hareketli olmaları eğiliminde oldukları sebebiyle aralarındaki bağlar görece olarak zayıftır. Wirth'in kuramı kentliliğin bir toplumun parçası olmadığı, ayrıca geniş toplumsal sistemin doğasını ifade ettiği ve etkilediğini fark etmesi açısından önemlidir.

2.5. TÜRKİYE'DE KENTLEŞME VE KENT SOSYOLOJİSİ ÇALIŞMALARI

Osmanlı Devleti'nin 17. yüzyıldan itibaren belli alanlarda yürüttüğü reformlar, yeni bilgi ve düşüncelerle yetişmiş bürokrat-aydın bir sınıfı yaratmıştır. Batılılaşma sürecinde açılan okullarla yetişen bu yeni aydın kuşağı için pozitivism ile eş anlamlı kullandıkları bilim, her şeyin belirleyicisi olmuş, batmakta olan Osmanlı Devleti'ni kurtaracak bir çözüm olarak görülmüştür. Sosyoloji kavramının Osmanlı Devleti'nde duyulması bu yeni kuşak sayesinde olmuştur (Arlı & Bulut, 2008).

Sosyolojinin Osmanlı'daki akademi öncesi tarihini, Le Play'in düşüncelerine ilgi duyan Ali Suavi'nin 1860'ların sonundaki yazılarına kadar geriye götürmek mümkündür. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren kent planlamacılığı, ilk aşamada sosyolojiden çok şehir planlamacılığının ve mimarinin alanına giren salt teknik bir konu gibi algılanmıştır. Nitekim Prens Sebahattin, Mehmet İzzet gibi ilk dönem sosyologlarımızın kent sosyolojisi alanına giren ilk çalışmalarına rastlasak da Türkiye'de kent alanında gerek sosyologlara ve diğer disiplinlerden gelen araştırmacılara, gerekse edebiyatçı ve seyyahlara ait pek çok çalışma bulunmaktadır. Evliya

Çelebi ve diğer seyahatname yazarlarının eserleriyle birlikte, "*şehrengiz literatürü*" ve kent tarihi üzerinden daha önceki dönemlere doğru bir projeksiyon yapılabilir.

Türkiye’de sosyolojinin akademide kurumsal hale gelmesi, Ziya Gökalp’in 1914 yılında sosyolojiyi Darülfün’un ders programlarına dâhil etmesiyle başlar (Sucu, 2016, s. 293). Kökleri Ziya Gökalp’in benimsediği Le Play okuluna dayanan ve felsefe ağırlıklı İstanbul Ekolü ile Behice Boran ve Niyazi Berkes’in kurdukları, daha çok Marksist düşüncedeki Ankara Ekolü farklı alanlarda farklı bakış açılarına sahip olsalar da, Batılılaşma, modernizm ve bunların toplumsal etkileri her iki ekolün ortak çalışma alanları olmuştur (Kaçmazoğlu, 2012, s. 25).

Cumhuriyet Dönemi’nde sosyologlar tarafından ortaya konan ilk kent sosyolojisi çalışmaları 1930'lara kadar götürülebilir. Türkiye’de kentin sosyoloji araştırmalarına girmesi tarihsel açıdan Hilmi Ziya Ülken, uygulamaları araştırmaları açısından ise Mehmet Ali Şevki'nin çalışmalarıyla gerçekleşmiştir.

Kent sosyolojisi bakımından değerli yazılarıyla meseleyi tartışmaya açan isimlerin başında gelmekte olan Hilmi Ziya Ülken, Henri Pirenne, Lucien Febvre, Werner Sombart ve Rene Maunler'den hareketle kent sosyolojisine tarihsel perspektiften baktığı, Ekim 1931-Haziran 1932 tarihleri arasında İstanbul Belediye Mecmuasında yayımlanan "*Şehir İçtimaiyyatı*" başlığı altında yazdığı 6 makale ve "*Şehrin İktisadi Fonksiyonu*" başlığı altında yazdığı 2 makale ile kronolojik olarak Türkiye’de kent sosyolojisi literatürünü başlatan ve meseleyi tarihsel bir perspektife oturtan ilk çalışmaları gerçekleştirmiştir.

1937 yılında bir köyü araştıran Mehmet Ali Şevki ile başlayacak olan araştırmalar bir süre daha şehirlere yönelmeyecektir. Bu yıllarda Le Play’in “Science Social” akımının Prens Sabahattin'den sonraki temsilcisi olan Mehmet Ali Şevki 1930’lardaki İstanbul Planı vesilesiyle kent sosyolojisi konusunu gündeme getirmiştir. 1934 tarihli “Beldelerimizin Müstakbel

Planları ve Büyük Şehirli Türkiye" makalesinde Mehmet Ali Şevki kent planlamasının bir tasarım probleminden çok bir sosyal programlama meselesi olduğunu altını çizer.

Ankara Ekolü, 1940-1950 arası dönemde, köyün modernleşmesi üzerine çalışmalar yapmıştır. 1940'lı yıllarda, Niyazi Berkes'in "Bazı Ankara Köyleri" ve Behice Boran'ın "Toplumsal Yapı Araştırmaları" çalışmalarının, diyalektik bir bakış açısıyla ele alınan, önemli çalışmalar olduğunu belirtmek gerekir. "Adımlar ve Yurt" ve "Dünya" dergileri bu ekole aittir. Bu ekolde ekonomi hem üretimin hem de değişimin temelini oluşturur.

Türkiye'de kent sosyolojileri alanından uygulama araştırmaları açısından önemli bir gelişme 1940'lı yıllarda Ankara Üniversitesi Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesinde bir sosyal bilimciler grubunun oluşmasıdır. Muzaffer Şerif Başoğlu, Niyazi Berkes ve Pertev Naili Boratov gibi isimlerin dahil olduğu bu çevrenin kent sosyolojisi açısından en önemli ismi şüphesiz Behice Borandır.

Kent sosyolojisi çalışmaları açısından önemli bir gelişme de Türkiye'nin yeni sanayi kentlerinin oluşturulmasıdır. Bu kapsamda 1937 yılına kadar Safranbolu'ya bağlı, Ankara-Zonguldak demir yolu üzerinde yer alan 13 haneli bir mahalle olan Karabük, o yıl atılan Karabük Demir-Çelik Fabrikasının temellerinden sonra büyümüş ve gelişmiştir.

1937 yılından itibaren İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinde faaliyet gösteren Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun, Karabük'ün Teşekkülü ve Demografik ve İktisadi Meseleleri (1962), ve Karabük'te Sanayileşmenin İktisadi ve İhtimai Tesirleri (1962) adlı eserleri Türkiye'de kent sosyolojisi alanındaki saha çalışmalarının ilklerini oluşturmaktadır. 1963 tarihli İstanbul'da basılmış 72 sayfalık bir şehir sosyolojisi kitabı kaleme alan Fındıkoğlu, şehir araştırmalarını sosyolojinin ayrılmaz bir parçası olarak görür ve "*Sosyoloji nedir, ne işe yarar?*" sorularına cevap verirken de meseleyi şehir yapısı ve işleyişi üzerinden açıklar (Zengin, 2007, s. 225).

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun 1962'de yayımlanan Kuruluşunun 25. Yılında Karabük (1937-1962) başlıklı çalışması dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, Karabük'ün 13 haneli bir köyden sanayi şehrine dönüşme süreci takip edilmiş, demografik ve ekonomik gelişimi izah edilmiştir. İkinci bölümde çalışma sosyolojisi ile ilgili problemler masaya yatırılmış, üçüncü bölümde derinlemesine yapılan sosyolojik analizlerle kentin sanayileşmesinin iktisadi ve içtimai tesirlerini değerlendirmektedir. Son bölümde ise merkezi ve yerel yönetim açısından durumu değerlendirilerek, şehrin gelişim çizgisi resmedilmeye çalışılmıştır.

Türkiye'deki kent sosyolojisi alanında yapılan çalışmalarda 1950'li yıllarda İstanbul Ekolü'nden Mümtaz Turhan etkin olmaya başlamıştır. Mümtaz Turhan, makineleşmenin etkisinden hareketle kültürel değişimleri anlattığı "Kültür Değişimleri" adlı eseri hem Niyazi Berkes hem de Behice Boran'a karşı bir cevap niteliğindedir. Türkiye'ye yeni yeni etki eden Amerikan sosyal bilim terminolojisini ilk kullananlar arasında yer alan Turhan toplumsal değişmeyi de işlevselci bir perspektiften değerlendirmektedir (Sunar, 2014, s. 88).

Bu dönemde Cahit Tanyol, İbrahim Yasa, Nermin Erdentuğ, Cavit Orhan Tütengil, Nurettin Ş. Kösemihal ve Tahsin Demiray köydeki değişim üzerine çalışan diğer araştırmacılarıdır. Bu dönemin sosyologlarının ortak özelliği köylerin ekonomik, sosyal bakımından kalkınması için bilim, fikir ve siyaset alanında çalışmaktır. Köylerde yaşanan toplumsal değişim, modernizmin bu alanlardaki etkisi ve sonuçları, köy enstitüleri temel çalışma alanlarıdır (Kaçmazoğlu, 1995, s. 137).

Ruşen Keleş'in *Şehir ve Bölge Planlaması Bakımından Şehirleşme Hareketleri* (1980) adlı çalışması kapsamlı ve sistematik olması bakımından sahasında en önemli ilk kuramsal çalışma olarak kabul edilir. Kemal Görmez'in Kent ve Siyaset 1997 adlı saha çalışması da enformel ilişki ağlarını İstanbul'un Pendik ilçesinde E-5 karayolunun alt ve üstünde kalan mahallelerinde belirlemeyi amaçlamıştır.

2.5.1. Türkiye'de Kentleşme

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'deki kentleşme hareketleri de sanayileşme ile paraleldir. Kentleşmenin tüm gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan sonuçları ülkemizdeki büyük kentlerde de görülmektedir. (Karadağ & Mirioğlu, 2012, s. 23). Bu sebeple Türkiye'de kentleşme 1950'den önce ve sonra olarak ikiye ayrıldığını söylemek mümkündür. Tüm dünya gibi Türkiye de II. Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde farklılaşmaya başlamıştır.

Refah, demokrasi, insan hakları gibi kavramlar etkin olmaya başlamasıyla birlikte tarımda makineleşme, kentlerdeki sanayileşme stratejisinin değişimine bağlı olarak sanayileşmenin hızlanması ülkemizdeki kentleşmeyi oldukça hızlandırmıştır. "İdari ölçüte göre 1950'de kent nüfusunun ülke nüfusu içindeki payı %25 gibi oldukça düşük bir düzeydeyken, bu oran 1960'ta %31,9'a, 1980'de %43,9'a ulaşmıştır. Kentsel nüfus miktarında büyük ölçüde kırdan kente göçlerin neden olduğu artış, bu tarihten sonra da sürmüştür. Böylece, kentsel nüfus ilk kez 1985'te kırsal nüfusu geride bırakarak %53'e yükselmiştir. 2000 yılı nüfus sayımının ortaya koyduğu sonuçlar ise kentsel nüfus oranının %65'e ulaştığını göstermektedir."(Işık Ş. , 2005, s. 59). Bununla beraber aksi sonuçları ile beraber bir takım sorunlar da Türkiye'de baş göstermeye başlamıştır.

2.5.2. Türkiye'de Kentleşme ile Birlikte Ortaya Çıkan Temel Sorunlar

Türkiye'de kentleşme ile birlikte iç göç, gece kondu ve banliyöleşme gibi sorunların meydana geldiği görülmektedir. 1990 sonrası Türkiye'de kent sosyolojisinde çalışılan alanlardan birisi de Güneydoğu'da terör nedeniyle yaşanan zorunlu göçtür. Zorunlu göç edenlerin miktarı az olmakla birlikte aniden ve hazırlıksız gerçekleşen bu göç ciddi sorunlar yaratmıştır. Terör nedeniyle yaşanan zorunlu göçün dışında sanayileşmenin ve bununla birlikte kentleşmenin neden olduğu giderek artmaya başlayan iç göç, 1950'li

yıllarda bu kapsamda yapılan çalışma alanları arasındadır. Hilmi Z. Ülken, Cavit Orhan Tütengil, Cahit Tanyol ve Amiran Kurtkan iç göç konusunda çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Ülken yaptığı çalışmada, artan sanayi üretimiyle birlikte işçiye duyulan ihtiyacın göçü tetiklediğini dile getirmektedir. Tanyol ise traktörün kullanıma girmesiyle birlikte köylerde bir zenginleşme ve sosyal hayatta bir hareketlenme olduğunu ifade ederek, Ağa köylerinde ise işsiz kalan köylülerin kentlere yöneldiğini belirtmektedir. Tütengil ise, artan yol imkânlarının göçü artırdığına dikkat çekmektedir (Kaçmazoğlu, 1995: 164-166).

İç Savaş nedeniyle göç kısmını da bu başlık altında verebiliriz, yakın tarihimizde özellikle 2000’li yıllardaki diğer yeni çalışma alanı, 2011 yılında Suriye’de başlayan iç savaşın neden olduğu, Suriyeli göçünün tetiklediği göçmenlerin kentle uyum sorunudur.

Türkiye’de kentleşme sürecinin ortaya çıkardığı en önemli sorunlardan bir diğeri de gecekondu gerçeğidir. Kanuni tanımıyla gecekondu başkasının arazisi üzerinde hukuk ve imar düzenine aykırı yapılan konut demektir. Dolayısıyla gecekondulaşma mevcut hukuk, imar ve mülkiyet düzeninin konut ihtiyacını karşılayamadığı durumda halkın söz konusu ihtiyaç için ürettiği çözümü ifade eder (Kömürcüoğlu, 2016). Artan göçlerle beraber yapısal olarak yetersiz olan büyük kentlerde bir gecekondu sorunu meydana gelmiştir. Bu yerleşimler, kentin çevresinde gelişen ancak kentin imkânlarından tamamen yoksun, kente özgü yaşam standartlarından uzak yerleşim yerleridir. Bu tip alanlar beraberinde getirdiği yapılaşma sorunları haricinde burada yaşayan nüfusun düşük ekonomik düzeyleri ve kentsel entegrasyon problemleri gibi birçok sorunu da beraberinde getirmektedir.

Türkiye’de kentleşme sürecini başlatan ve sonrasında gecekondu olgusunu doğuran temel unsurlardan birisi tarımda makineleşmedir. Kırdan tarımsal faaliyetlerle uğraşanların kente gelerek kendi yaşam alanlarını oluşturmaya başlaması ve kentte tutunmak için muhtelif çözümler üretmeleri (Çavuşoğlu, 2014:82) gecekondulaşma sürecini tetiklemiştir. Kentleşmenin en önemli fiziksel-mekansal göstergelerinden birisi

apartmanlardır. Gecekondu ise ideal kentleşme sürecini sekteye uğratan unsurlar olarak görülmektedir. Apartmanlaşma aslında kent merkezlerinin çeperlerinde yeni yerleşim yerlerinin oluşmasına da neden olmuştur. Bunlara konforları ve geçimleri kent merkezine bağımlı olan konut semtleri olarak *banliyöler* (Giddens, 2000:512) denmektedir.

Banliyöleşme, ilkin nüfusun ve ekonomik faaliyetlerin yoğun kent merkezlerinden daha az yoğun yerleşim mahallelerine taşınmasıyla, şehirlerin kendi periferilerine doğru genişleme sürecini anlatan bir terimdir (Marshall, 1999).

Büyük kentlerin, sanayi, ticaret veya finansal açıdan gelişmesiyle nüfusu artmaya başlamış, kentlere olan bu talep kentin fiziksel yapılaşmasını da değiştirmiştir. Talep gören kentlerdeki konut fiyatları yükselmiş, merkez bölgelerde ancak geliri yüksek kentli nüfusun yaşayabileceği duruma gelmiş, kırsaldan göçen nüfus ise şehrin daha dış bölgelerinde yaşamak durumunda kalmıştır. Yerleşim bölgelerinin bu gibi sebeplerle dışarıya doğru kaymasına banliyöleşme veya gecekondulaşma denmektedir.

Türkiye'de 1940-1980 arası dönemde gecekondu alanında çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda gecekondulaşma daha çok sanayileşmenin neden olduğu iç göç bağlamında ele alınmakta, gecekondulaşma ucuz işgücüne duyulan ihtiyacın neden olduğu bir sorun olarak algılanmaktadır (Şatıroğlu, 2011). Gecekondu aslında bir anlamda geri kalmış ve mali kaynakları kısıtlı olan Türkiye'nin refah devleti uygulaması olarak görülmüştür (Erman, 2016).

Gecekondu denilince ilk akla gelen sosyologlardan olan Mübeccel Belik Kıray, kent sosyoloji çalışmalarında Chicago okulunun sıkça başvurduğu temalardan yararlanmıştı. Kıray'ın, "*Gecekondu: Az Gelişmiş Ülkelerde Hızla Toprakdan Kopma Ve Kentle Bütünleşememe*" başlıklı makalesinde de değinmiş olduğu gibi sorun kent kavramının bizzat anlaşılma biçiminden başlayarak çoğalmakta; kentten anlaşılan gelişmiş

ülkelerin kapitalist kenti olmakta dolayısıyla uyum sağlanması ve izlenmesi gereken kesim kentli modern toplum kabul edilmekte ve sorun ise kente dışarıdan gelenlerin bunu yeterince idrak edemeyişi olarak sunulmaktadır.

Mübeccel Belik Kıray'ın 1972 yılında yayınlanan bir diğer çalışması olan "Örgütlemeyen Kent: İzmir" adlı çalışmasında, İzmir'de iş hayatının yapısı ile kentleşme süreci arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Artan gecekondulaşmanın iş gücü üzerindeki etkisinin incelendiği bu çalışmada kente yeni gelen göçmenlerin oluşturduğu işgücünün örgütsüz geliştiğine dikkat çekilmektedir.

İbrahim Yasa 1963-65 yılları arasında Ankara'da yapılan bir araştırmaya dayanan "Gecekondu Ailesi; Geçiş halinde bir aile tipolojisi" başlıklı makalesinde (1970) gecekonduyu müstakil bir tip olarak değil, köy ile kent arasında bir geçiş tipi olarak okur. Konut ve yiyecekler bakımından köylü; iş-güç, giyim-kuşam, sağlık ve temizlik açısından ise kentli olan gecekondu ailesinde evlenme süreci ve aile yapısı da kent koşullarından etkilenmiş, ailenin tinsel değerlerinde önemli çatışma ve çelişkiler ortaya çıkmıştır.

Orhan Türkdoğan da kent sosyolojisi alanında gerçekleştirdiği "*Yoksulluk Kültürü: Gecekonduların Toplumsal Yapısı*" isimli çalışmasında 1973 yılında Erzurum gecekonduları üzerine 295 hane üzerinde yoksulluk yan kültürünü inceler. 1974 yılında yayımlanan bu çalışmadan sonra Türkdoğan, 1978 yılında aynı yerde 290 hane üzerinde ikinci çalışmasını yaparak, bu çalışma sonucunda yoksulluk ve zenginlik kültüründe de standart kültürden ya da büyük toplumdan sapma olduğunu ifade eder (Türkdoğan, 1998).

Çoğu saha çalışmasına dayalı bu araştırmalarda genel kurgu kentlerde modernizmin dönüştürücü etkisi ve geri kalmış ülkelerde yaşanan eksik modernleşmedir. Bu çalışmalarda bir yandan gecekonduculardan şikâyet edilirken, bir yandan da gecekondu

yaşayanların kentle bütünleşme sorunu ve yaşadıkları değişim ele alınmakta, gecekonduda yaşayanların, kentte kalış süresine bağlı olarak, dönüşeceği umut edilmektedir.

Bu dönemdeki gecekonduya bakış ne kentli ne de köylü olarak kaldıklarıdır. Kentli alışkanlıkları olmayan, çok doğuran, hiç tiyatroya gitmeyen, hijyen kaygısı taşımayan bu insanların kenti köylüleştirmediği vurgusu vardır (Erman, 2016). Diğer taraftan, sanayileşme için vazgeçilmez olan ucuz işgücüne duyulan ihtiyaç ve konut politikalarındaki yetersizlikler gecekondulara yönelik bu karşıt söylemi zorunlu olarak yumuşatmaktadır.

Gecekondulara yönelik iki farklı bakış tespit etmek mümkündür. İlki 1930'ların modernist meşrutiyet çerçevesi içinde hareket eden Cumhuriyet elitlerinin planlamacı yaklaşımı ve bunun sonraki yıllarda yansıması olan "elitist" bakıştır. Buna göre kırsal kalkınma da kentselleşme de bir tür modernleşme anlamına gelirken, gecekondular bir ara kategori olarak kalmakta, gecekondular nüfusu hem kırsal hayattan kopmakla birlikte kent hayatıyla bütünleşmeden yaşamaya devam ederek modernleşme öncesi kırsal değerleri ve hayat tarzını yaşatan bir ara bölge teşkil etmektedir. İstanbul ya da Ankara'nın bozulması söylemi geçerliliğini bu seçkin bakışta bulmaktadır. Bu bakışın sonucunda ya gecekonduların planla kentleşme kapsamına sokulması, ya da evli evine köylü köyüne şeklinde özetlenebilecek şekilde kente göç eden nüfusun köye geri dönmesi gerekmektedir. Gecekondular bu bakış açısından kent kültürünü bozan, suç oranı yüksek, köylülüğü ve hemşerilik bağlarını öne çıkaran bir bölge olarak algılanır.

Diğer bir bakış açısı ise gecekonduların toplumsal bir ihtiyaca toplum tarafından bulunan bir çözüm olarak gören "popülist" bakış açısı olarak tespit edilebilir. Özellikle Kessler'in 1949'da *Arkitekt* dergisinde yayımladığı "İstanbul'da Mesken Darlığı, Mesken Sefaleti, Mesken İnşaatı" başlıklı yazılar gecekonduları savunan ilk yazılardır. Bu

bakış açısından bakıldığında gecekondu sakinleri çok önemli bir başarıyı gerçekleştirmiş ve devletin yapamadığını yapmıştır.

2.5.3. Türkiye'de Köycülük-Kentcilik Tartışması

Kalkınma ve modernleşme, Cumhuriyet tarihinin ilk yıllarından itibaren toplumun gündeminde önemli bir yer işgal eden iki temel tartışma olmuştur. Karl Polanyi'nin deyimiyle “büyük dönüşümü” Türkiye 1940'ların ikinci yarısında yaşamaya başlamıştır. Kent sosyolojisi çalışmaları 1940'lı yıllardan itibaren daha çok gündeme gelmeye başlaması, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ise özellikle kalkınma politikalarının etkisiyle hız kazanmasının temelinde bu iki tartışma konusu yer almaktadır.

1950'lilerin sonuna kadar Türkiye'nin köy-kent dengesinin halen köy lehinde olması, ekonomik kalkınma modellerinde köyün kalkındırılmasının bir politika olarak benimsenmesi ve en önemlisi Türk modernleşmesinin köylerden başlayacak bir dalga ile başarı elde edebileceği yönündeki kanaat, sosyolojide köy çalışmalarının öncelenmesine sebep olmuştur. Kent çalışmalarının artışı için 1950'li yılların sonlarını beklemek gerekecektir. Bu süreçte Türk modernleşmesinin örnek kenti Ankara'nın planlanmasına özel bir önem gösterilecek, Ankara'nın İstanbul'dan farklı olarak planlama anlayışında Selanik referans alınmıştır.

1960'larda kent çalışmaları daha ziyade nüfus hareketleri, kırdan kente göç ve adım adım gelişen gecekondulaşma ekseninde şekillenecek ve bu çalışmaların çoğunda Devlet Planlama Teşkilatı (DTP) önemli rol üstelenecektir.

Hilmi Ziya Ülken'in kent sosyolojisine yaklaşımını anlamak açısından köy-kent tartışmasında aldığı konum önemlidir. 1930'lu yıllardan itibaren yapılan tartışma da, cumhuriyet elitinin önemli bir kısmı, kente karşı köyü, başka bir deyişle nüfusun kentlerde yoğunlaşması yoluyla değil, kırsal kalkınma yoluyla modernleşmeyi savunmaktadır. Köycü yaklaşım, kalabalık şehirlerin ortaya çıkaracağı işçi kitleler vb. yeni sosyal

problemlerin altını çizerken, bir sosyolog olarak Ülken, kentin “ileri” bir şey olduğu ve modernleşmenin ancak kentle olabileceğini savunur. Ülken kentin uygarlık açısından önemine dikkat çekmiştir. Ülken ve Fındıkoğlu gibi sosyologlar 1950’li yıllarda da kentleşme konusuna çeşitli yönleriyle eğilmeyi sürdürmüştür.

Boran, Chicago Okulunu Türkiye’deki kent sosyoloji tartışmalarına taşır ve ona göre köy, toplumsal evrimin geri bir aşamasını temsil etmektedir ve değişmelidir. Bu değişimin yönü ise kente dönük olmalıdır. Köy ve kenti yaşanan toplumsal gerçeklik açısından ayırıştırarak ele almanın ötesinde, yaşanan toplumsal değişimi çözümleyebilme perspektifinden meseleye yaklaşmaktadır. 1940 tarihli “Köy davası şehirleşmek davasıdır” yazısında bu durum açıkça görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KİTLE İLETİŞİMDE DİJİTALLEŞMEYLE BİRLİKTE DÖNÜŞEN TAŞRA

3.1. İLETİŞİM, KİTLE İLETİŞİMİ VE DİJİTALLEŞME

Sanayi Devrimi ile birlikte kentlerin büyümesi, nüfusun yoğun bir şekilde artması ve “*kitle*” dediğimiz kalabalık yığınların doğuşunu beraberinde getirmiştir. İletişim teknolojisindeki gelişmeler aynı zamanda kitle iletişimi de beraberinde getirmiştir. Kitle iletişim araçları geliştikçe işlevleri ve etkileri de genişlemektedir. Kitle iletişim araçlarının ortaya çıkışından sonra, insanlar bu süreçten her anlamda etkilenmiştir. Ayrıca teknolojik ilerlemelerle beraber küreselleşmenin ortaya çıkardığı iletişim, ülkeleri ekonomik olarak da birbirine bağımlı hale getirmiştir. Dünyanın en uzak yerlerini birbirine bağlayan iletişim ve ulaşım teknolojilerinin gelişmesinin bütün dünyaya yayılan ortak bir kültürün taşıyıcısı olması özelliği vardır.

Dijitalleşme sürecinden bahsediyorsak, bu süreci iletişimden ayrı değerlendiremeyiz. İletişimi en genel ifadesiyle akademik kaynaklarca bir mesajı oluşturup bunu gönderme ve karşı tarafın alıp çözümüleme süreci olarak değerlendirebiliriz. Bilginin daha başka bir ifadeyle kaynağın, bir yerden, kişiden veya gruptan da bahsedebiliriz, alınarak diğerlerine, alıcıya aktarılmasıdır.

Yine başka bir tanımla, bireylerin temel ihtiyaçlarından olan iletişim, sosyal bir varlık olarak kişinin yaptığı her tür ilişkiyi kapsar. İnsanlık tarihi

bir anlamda iletişim dünyasında meydana gelen gelişmelerin sonucu ve bunların toplumsal hayatta neden olduğu, sonuçların bir bileşkesidir. İnsanoğlu, sürekli iletişimi geliştirmiş, kendisinin de başkalarının da bu dünyada yaşadığını fark ederek iletişimle ilgili, çeşitli teknik ve araçlar geliştirmiştir.

İletişimin tarihine baktığımız zaman insanlığın tarihi kadar eskiye gidebiliriz. Dumanla yapılan iletişimden, atlı habercilikten, yerel kabilelerin kullandığı birçok kitle iletişiminden bahsedilse de matbaanın icadıyla iletişim başka bir boyuta taşınmıştır. Kitap ve gazetelerin matbaadan önceki dönemde karşılaştırılmayacak kadar çoğaltılması iletişimde başka bir süreç başlatmıştır. Bilim ve teknolojinin gelişimine paralel olarak elektriğin iletişimde kullanılması ile telgrafın kullanılması önemli bir dönüm noktası olmuştur. Teknolojiyle beraber gazete, televizyon, radyo, internet vs. gibi işitsel ve görsel medya, daha önce var olmayan iletişim mecraları hayatımızın bir parçası olmuştur.

18. yüzyılda Avrupa'daki toplumsal ve ekonomik gelişme ve değişmelerin bir sonucu olarak ise ortaya kitle kavramı çıkmıştır(Türkdoğan, 1998, s. 214). İçinde bulunduğunuz çağı kitleler çağı olarak nitelendiren Le Bon'a(1997, s. 13-90) göre, kitle olumsuz taraflarıyla hep ön plandadır. Kitle, basit ve sıradan anlamıyla ırkları, meslekleri, cinsiyetleri ve kendilerini bir araya toplayan tesadüf ne olursa olsun rastgele bir bireyler topluluğunu ifade eder.

Küreselleşen bir dünyada, iletişimi yaygınlaştıran, bizi diğerleri ile temas ettiren araçlar şüphesiz kitle iletişim araçlarıdır. Kitle iletişim araçları, icat olduklarından bu yana, sürekli olarak dünyayı kurgulamışlar, Kitle iletişim araçlarının taşıdığı enformasyon ve imgeler, bütün dünyayı kapsayacak şekilde örgütlenmiş, uzmanlaşmış ve etkileri gözle görülür bir biçimde bütün toplumları etkilemeye başlamıştır.

1980'li yıllardan sonra küreselleşme adı altında yeni dünya düzeni karşımıza çıkmaktadır. Kitle iletişim araçları da bu dönemde şüphesiz farklı

toplumların, kültürlerin ve düşüncelerin birbirleriyle kaynaşma sürecine girmesinde en önemli faktörlerden biri olmuştur.

Giddens'e (1998) göre ise "küreselleşme, uzak yerleşimleri birbirlerine, yerel oluşumların millerce ötedeki olaylarla biçimlendirildiği ya da bunun tam tersinin söz konusu olduğu yollarla bağlayan, dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması" olarak tanımlanabilir.

Küresel bilinci, bir kültürün diğer kültürleri, dünyanın toplumsal, ekonomik ve ekolojik sorunlarını değerlendirmesi olarak tanımlarsak (Robertsan, 1999, s. 22) küreselleşmenin temelinde iletişim olgusunun olduğunu ileri sürebiliriz.

Küreselleşme olgusunun en somut etkisini iletişim sektöründe izlemek mümkündür. Son derece gelişmiş ve önemli ölçüde merkezileşmiş iletişim ve iletişim ağları, her yere, her topluma ve her insana ulaşabilmektedir. Böylece etkin ve merkezileşmiş iletişim ağları ile en azından ortak tüketim ve eğlence normları oluşmaya başlamıştır (Şaylan, 1995, s. 191).

3.2. MEKAN OLARAK TAŞRA

Taşra konusuna yoğunlaşmadan evvel, Türkiye’de kent ve kırsal ayrımı meselesine kısaca değinmek yerinde olacaktır. Kent ve kırsal ayrımından bahsedilirken dayanan kavramsal çerçevenin sıklıkla merkez-çevre kuramından geçtiği görülmektedir. Şerif Mardin(2000), 19. yüzyıldan bugüne Türkiye’deki siyasal yaşamı belirleyen bir ikilik olarak merkez-çevre ilişkisini bir kopukluk olarak ele almıştır.

Emine Uçar İlbuğa ise (2017), kırsal alanı “kent diye tanımladığımız yerleşme alanlarının dışında kalan, tarım ve hayvancılıkla ilgili etkinliklerin yapıldığı alanları da içeren bucak, köy, mezra ve kom gibi adlarla anılan ve çeşitli ölçütlere göre kent sayılma aşamasına gelemeyen, kasabaları da kapsamı içine alan yerleşim yerleri olarak” tanımlanmaktadır.

Kırsal alanlar, kentsel alanların dışında kendine özgü doğal coğrafi kaynaklara sahip, nüfusun kırsal yerleşmelerde toplandığı, yerleşme

dokusunun seyrek, nüfus yoğunluğunun düşük olduğu alanlar olarak ifade edilmektedir(Kara & Görün, 2008, s. 411-433).

Taşra, geleneksel toplum yapısına sahip Osmanlı'da saltanat merkezi/İstanbul dışındaki her yerdi. İstanbul burada idari merkez olarak konumlandırıldığı için bu taşralık idari bir bağımlılığı simgeleyen coğrafi bir taşralıktır. Taşra olmanın ölçütü İstanbul'un yani idari merkezin dışında olmakla sınırlı bir ölçüttür. Taşranın bizdeki tarihi, kavramsal anlamına kavuşması, modern hayata geçiş süreciyle yani Tanzimat Dönemi ile birlikte, başlar. Tanzimat ile başlayan bu süreç; Cumhuriyet ile birlikte hız kazanan Türk modernleşmesi, karşımıza bu sefer tek ayaklı taşraya karşı, iki başlı bir merkez özelliği gösterir. İdari ve bürokratik merkez olan Ankara ile İstanbul orijinli Batı modernleşmesi arasındaki sürecin kontrolünü merkez lehine kırma çabası olarak yeni rejim "*devletçilik*" politikasına tutunur. Devletçilik, salt ekonomik düzlemde bir hamle olmakla kalmaz, modernleşme sürecinde toplumun dönüştürülmesini merkezin kontrolüne vermeyi amaçlar.

Tanımlardan yola çıkarsak merkezin ne ve neresi olduğu belirlenirse ve ona bir sınır çizilebilirse en azından taşra diye nereye bakılması gerektiği ortaya çıkmış olur. Fakat bu durumda bile basit bir şekilde merkezin sınırlarının çizilmesi, merkezin nereden tarif ve tasvir edildiğine bağlı olarak belirginliğini kaybeder. Sonuç olarak taşra mı kendine bakarak merkezi tanımlamakta yoksa merkez kendini taşraya bakarak mı tanımlamaktadır?

3.3. MERKEZ KAVRAMI VE TAŞRA-MERKEZ İLİŞKİSİ

Edward Shils (2002), her toplumun bir merkezi olduğundan bahsetmektedir. Ancak merkez kavramıyla kastettiği, coğrafi bir merkez değil, toplumun bütünleşmesini sağlayan "genetik bir kod"dur. Shills'in(2002) terminolojisine göre, merkez bir yandan topluma yön veren değer ve inançları, diğer yandan bu değer ve inançlar üzerine inşa edilen kurumları ifade etmektedir.

Tanıl Bora'nın (2005) da belirttiği gibi, Türkiye'nin dar anlamda taşrası İstanbul'un dışıdır. Merkez karşısında giderek daha çok taşralaşan ve birer "ölü şehre" dönüşen kasabaları içine alan Türkiye, aynı zamanda merkeze öykünerek taşrasını kaybettiği bir süreci yaşamaktadır. Bu süreç içinde, İstanbul'un metropoliten çekirdeğinin dünya çapında sağlam bir yer edinme başarısına karşın, Türkiye'nin geri kalan tümünün taşralaştığı söylenebilir. Hem şehirlerin taşralaşması hem de taşrada şehirleşmenin çeşitli yönlerinin ortaya çıkması şeklindeki birbirine karşıt ikilli bir görünümü olan bu sürecin tarihsel seyri dikkate alındığında, "bir fetih nesnesi olarak taşra"dan, "taşrasını kaybeden taşra"ya doğru bir geçişin olduğu görülmektedir.

Taşra, yukarıda belirttiğimiz üzere, genelde merkezlerden uzak kırsal yerleşimleri ifade eden bir kavram olmakla birlikte, aslında il ve ilçe gibi daha geniş sınırları kapsadığını da görmek mümkündür. Burada merkezi ölçek olarak nereyi aldığımıza göre değişen bir durumdur bu. Çünkü bir büyükşehri ölçek olarak aldığımızda, bitmek bilmeyen bir taşra denizi -taşra içinde taşralar- karşımıza çıkar. Örneğin Bora (2005) "İstanbul'un küreselleşme performansına nispetle, Türkiye'nin geri kalan tümünün taşralaştığını" söylemektedir.

Kutlu'ya göre toplumumuz tarım toplumdur ve bu özellikte oluşu ile de geleneksel bir toplumdur. Geleneksel toplumun hızlı bir modernleşme süreci yaşaması ise çatışma, yabancılaşma kavramlarını beraberinde getirmiştir. Kendi hayat pratiğini oluşturan zihniyete taban tabana zıt bir dünya algısı ile melez ve taklit bir yapılanma ortaya çıkmıştır. Bu sancılı dönemin ifadesini bulduğu mekân ise taşradır Mustafa Kutlu'ya göre. Çünkü taşra; "bir yeraltı nehri gibi" geleneği besler ve geleneksel hayatın sürekliliğini sağlar. Taşrayı geçmişi, geçirdiği değişim süreci ile bugüne taşıyarak anlatmak, neredeyse bütün bir modernleşme ve toplumsal değişme serencamını anlatmaktır. Taşra bir mekândır ancak mekân olmaktan öte bir ruhtur. Geleneğin tarım toplumundaki mücessem halidir (Okuyucu, 2013).

Taşra kavramının da ortaya çıkan en önemli yargı, taşra kavramının coğrafya olarak ifade ettiği muğlaklıktır diyebiliriz. Bu kavram herkese göre

değişiklik göstermektedir. Örneğin Mustafa Kutlu'nun taşrası Anadolu coğrafyasıdır demek yanlış olmayacaktır. Taşrayı merkez alan hikâyelerinin pek çoğunun orta ve doğu Anadolu merkezli olduğunu söyleyebileceğimiz Kutlu, bölge ve isim zikretmeden anlattığı taşrayı tasvir ederken; daha çok bu iki bölgeye denk düşen iklim ve atmosfer özelliklerini anlatmaktadır (Okuyucu, 2013).

Bu çalışmada taşra-merkez ayrımında bu muğlaklık her zaman karşımıza çıksa da nüfus popülasyonu yüksek, modernleşme süreçlerini göreceli olarak daha fazla tamamlamış şehirlerin dışında kalan nüfusu en büyük şehirlere göre düşük olan imkânları daha kısıtlı olan şehirleri taşra olarak konumlanmıştır.

Taşra, varlığı kendi dışındaki bir merkezin varlığına bağlı olan, merkez tarafından “*tayin edilmiş*”, “*vazifelendirilmiş*” olan bir “*içerideki dışarıya, büyükşehirlerin*” dışına işaret etmektedir

Yukarıda belirttiğimiz üzere taşranın tam tarifini yapamıyor olsak da merkez olmayan, nüfusu diğerlerine göre daha az olan illeri bu tanımlama içerisinde değerlendirebiliriz. Aşağıdaki Tablo 1’de Türkiye’de 2020 sayımlarında en yüksek ilk 10 il ve en düşük son 10 il yer almaktadır.

Tablo1: İllere Göre Türkiye Nüfusu (2000)

İl	Toplam nüfus	Nüfus yüzdesi
İstanbul	15.462.452	18,49%
Ankara	5.663.322	6,77%
İzmir	4.394.694	5,26%
Bursa	3.101.833	3,71%
Antalya	2.548.308	3,05%
Adana	2.258.718	2,70%
Konya	2.250.020	2,69%

Şanlıurfa	2.115.256	2,53%
Gaziantep	2.101.157	2,51%
Kocaeli	1.997.258	2,39%
Sinop	216.460	0,26%
Iğdır	201.314	0,24%
Bartın	198.979	0,24%
Çankırı	192.428	0,23%
Artvin	169.501	0,20%
Kilis	142.792	0,17%
Gümüşhane	141.702	0,17%
Ardahan	96.161	0,12%
Tunceli	83.443	0,10%
Bayburt	81.910	0,10%
Toplam	83.614.362	

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)

Tablo 2’de ise en yüksek nüfuslu ilk 10 şehir ve en az nüfuslu 10 şehrin verdikleri göçlerin tablosu yer almaktadır. Burada görüleceği üzere şehirdeki nüfus sayısı modern şehirlerimizde yüksek olmasına rağmen, verdikleri göç oranları, daha az gelişmiş illerimizden daha düşüktür. Gümüşhane ilimiz %13,49 göç verirken, Bursa şehrimiz ise toplam nüfusunun %1,74 ü göç vermektedir.

Tablo 2: İllere Göre Verilen Göç Oranı (2019-2020)

Dönem	İl	Toplam Nüfus	Net göç	Verdiği göç oranı
2019-2020 ⁽¹⁾	İstanbul	15.462.452	-53.022	2,47%
2019-2020 ⁽¹⁾	Ankara	5.663.322	11.997	2,49%

2019- 2020 ⁽¹⁾	İzmir	4.394.694	14.772	2,10%
2019- 2020 ⁽¹⁾	Bursa	3.101.833	23.099	1,74%
2019- 2020 ⁽¹⁾	Antalya	2.548.308	20.710	2,45%
2019- 2020 ⁽¹⁾	Adana	2.258.718	1.256	2,03%
2019- 2020 ⁽¹⁾	Konya	2.250.020	-4.992	2,17%
2019- 2020 ⁽¹⁾	Gaziantep	2.101.157	861	1,96%
2019- 2020 ⁽¹⁾	Şanlıurfa	2.115.256	-9.474	2,23%
2019- 2020 ⁽¹⁾	Kocaeli	1.997.258	22.550	2,63%
2019- 2020 ⁽¹⁾	Sinop	216.460	778	5,11%
2019- 2020 ⁽¹⁾	Iğdır	201.314	186	3,61%
2019- 2020 ⁽¹⁾	Bartın	198.979	144	3,74%
2019- 2020 ⁽¹⁾	Çankırı	192.428	-2.659	6,56%
2019- 2020 ⁽¹⁾	Gümüşhane	141.207	-11.965	13,49%
2019- 2020 ⁽¹⁾	Artvin	169.501	-1.443	4,60%
2019- 2020 ⁽¹⁾	Kilis	142.792	-1.397	4,50%
2019- 2020 ⁽¹⁾	Ardahan	96.161	-1.130	5,42%

2020 ⁽¹⁾				
2019- 2020 ⁽¹⁾	Tunceli	83.443	-520	7,56%
2019- 2020 ⁽¹⁾	Bayburt	81.910	-3.006	9,07%
	Toplam	83.614.362		

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)

Yukarıda Tablo 2’yi destekleyecek benzeri bir veri de Tablo 3’te görülmektedir. Bu sefer nüfusu en yüksek ilimizin halen, nüfusu en düşük illerimize göre nüfus artış hızları aynı oranda devam etmektedir. Kocaeli ili %27,1 ile en yüksek nüfus artış oranına sahipken, kırsaldaki şehirlerimizden Artvin, Çankırı, Tunceli ve Ardahan nüfuslarında azalma yaşamaktadır.

Tablo 3: Türkiye’de İllere Göre Nüfus ve Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızları (2017-2023)

	Nüfus 2017	Nüfus 2023	Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı
Kocaeli	1.883.270	2.216.312	27,1
Şanlıurfa	1.985.753	2.226.075	22
Antalya	2.364.369	2.671.301	20,3
Gaziantep	2.005.515	2.248.943	19,1
Ankara	5.445.026	6.060.328	17,8
Bursa	2.936.803	3.231.286	15,9
Gümüşhane	170.173	185.020	13,9
İstanbul	15.029.231	16.310.652	13,6
İzmir	4.279.677	4.580.076	11,3
Konya	2.180.149	2.324.038	10,7
Bayburt	80.417	85.138	9,5
Kilis	136.319	142.967	7,9

Adana	2.216.475	2.294.903	5,8
Iğdır	194.775	200.459	4,8
Bartın	193.577	198.177	3,9
Sinop	207.427	211.204	3
Artvin	166.143	160.947	-5,3
Çankırı	186.074	178.595	-6,8
Tunceli	82.498	77.560	-10,3
Ardahan	97.096	89.201	-14,1
Toplam	80.810.525	86.907.367	12,1

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)

Bu çalışmada üzerinde durduğumuz kırsal kent ve modern kentlerin değerlendirilmesinde aşağıdaki Tablo 4’de görüleceği üzere, üzerinde durulması gereken önemli konu, köylerimizdeki yaşayan toplam nüfus oranı 1927 yılında toplam nüfus oranının %75,78 ini oluştururken, 2000 yılı sayımında bu oran %35,10 a kadar gerilemiş olmasıdır.

Tablo 4: Türkiye’de Şehir ve Köy Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Oranı (1927-2000)

Sayım Yılı	Toplam	Şehir Nüfusu	Köy Nüfusu	Şehir Oranı	Köy Oranı
1927	13.648.270	3.305.879	10.342.391	24,22	75,78
1935	16.158.018	3.802.642	12.355.376	23,53	76,47
1940	17.820.950	4.346.249	13.474.701	24,39	75,61
1945	18.790.174	4.687.102	14.103.072	24,94	75,06
1950⁽¹⁾	20.947.188	5.244.337	15.702.851	25,04	74,96
1955	24.064.763	6.927.343	17.137.420	28,79	71,21
1960	27.754.820	8.859.731	18.895.089	31,92	68,08
1965	31.391.421	10.805.817	20.585.604	34,42	65,58
1970	35.605.176	13.691.101	21.914.075	38,45	61,55
1975	40.347.719	16.869.068	23.478.651	41,81	58,19
1980	44.736.957	19.645.007	25.091.950	43,91	56,09

1985	50.664.458	26.865.757	23.798.701	53,03	46,97
1990	56.473.035	33.326.351	23.146.684	59,01	40,99
2000	67.803.927	44.006.274	23.797.653	64,9	35,10

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)

3.4. TÜRKİYE'DE TAŞRADAN MERKEZE DEĞİŞİM

Ülkemizde taşra-merkez tanımlarından yola çıkarak taşranın 1950'den itibaren kısa bir tarihin bakacağız. Ülkemizde, Kentleşme hareketlerinin gelişimi incelendiğinde, kent nüfusu 1950'ye kadar çok yavaş Artış kaydederken, bu tarihten sonra kırdan kentlere yönelik yoğun göçlerle daha hızlı artış sürecine girmiştir (Işık Ş. , 2005, s. 57-71) Bu süreç kentin çeperlerinde kurulan ve dolayısıyla gecekondularda yaşayan ve ikincil ekonomik sektörlerde geçimini sağlamaya çalışan bir göçmen kitlesini kent nüfusunun ağırlıklı bir parçası haline getirmiştir(Özdemir, 2012, s. 1-18).

Türkiye'de 1950'li yıllardan itibaren düzenli olarak kırdan kente yaşanan hızlı göç günümüzde de halen devam etmektedir. Bu göçlerle birlikte nüfus hareketlilikleri yaşanmakta olup, bölgeler arası, şehirlerarasında farklı sosyo-ekonomik düzeyleri bağlamında şehir içinde semtler arası gerçekleşen göçüde kapsamaktadır. Öncelikle 1950'ler toplumsal ve ekonomik açıdan çok sayıda değişimin başladığı yıllar olarak değerlendirilebiliriz. Tarımdan sanayiye kaynak aktarılmasıyla birlikte kırdan kente gerçekleşen yoğun iç göç şehir nüfusunda da muazzam bir artışa yol açmaya başlamıştır. Sadece tarımdan sanayiye geçiş olarak değil genel anlamda nüfus artışının da yaşandığını söyleyebiliriz. Bu yıllardan itibaren genel olarak kentin imkanların artması ile birlikte çekiciliğine karşın kırsal alanın da imkanların yetersiz kalmasına bağlanan kırdan kente doğru nüfus hareketleri başlamıştır.

1960-70'li yıllar da yine Türkiye'nin hızla taşralarının şehirlere aktığı, şehirlerde oluşan yeni taşralar ve geçmişle bağların hızlı ve radikal bir biçimde değişim ve dönüşüme (Bora, 2005) maruz kaldığı bir süreçtir.

Neticede, 1960'lar ve 1970'lerde göç hareketlerinin hız kazanması kent ve kırsal arasındaki ayrımın ciddi biçimde değişmesine yol açmıştır.

Türkiye, 2000'li yıllarla birlikte hızla artan kent nüfusunun daha da artması sonucu, 1927 yılında %25lerde yaşayan kent nüfusu, 2000 li yılların başında toplam nüfusun artık %65 ini oluşturmaktadır. Kentlerde yaşayan tarım ağırlıklı bir ülkeden, kentlerde yaşayan, kent kökenli faaliyetlerin ve kararların tüm ülke adına belirleyici olduğu bir ülkeye dönüşmüştür.

3.5. TAŞRA VE KENT İLE MOBİL İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ İLİŞKİSİ

Ülkenin toplam nüfusunun 2012-2017 yılları arasında değişimi, Mobil Telefon Abone Sayısındaki değişimi, Genişbant İnternet Abone Sayısındaki değişimi ve Mobil Cep Telefonu İnternet kullanım sayıları Tablo 5'de görülmektedir. Ülkenin toplam nüfus bu 6 yıllık süreçte yaklaşık %6 artış gösterirken, Mobil Telefon Abone Sayısı %15 artış göstermiş, Genişbant İnternet Abone Sayısı %149 ve Mobil Cep Telefonu İnternet kullanım sayısının da %210 arttığı görülmektedir.

Nüfus popülasyonu en yüksek 10 il ve en düşük 10 ilin de aynı şekilde, Mobil Telefon Abone Sayısındaki değişimi, Genişbant İnternet Abone Sayısındaki değişimi, Mobil Cep Telefonu İnternet kullanım sayıları ve İnternet Penetrasyon Oranları Tablo 5'de incelenmiştir. Nüfusu en yüksek 10 il arasında, İstanbul İnternet Penetrasyon Oranı: %115,25 oranı en yüksek il olarak ilk sırada yer almaktadır. Nüfusu en düşük 10 il arasında araştırmada yer alan Gümüşhane ise İnternet Penetrasyon Oranı: %50,37 en düşük il olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 5: Türkiye Genelinde ve İl Bazında Sabit ve Genişbant İnternet Aboneliklerinin Nüfusa Oranı (2012-2017)

Türkiye’de Sabit ve Mobil Genişbant İnternet Aboneliklerinin Nüfusa Oranları		
	2012	2017
Toplam Nüfus	75.627.384	80.810.525
Toplam Mobil Telefon Abone Sayısı	67.680.54	77.903.347
Toplam Genişbant İnternet Abone Sayısı	27.589.309	68.869.578
Toplam Mobil Cepten İnternet Abone Sayısı	18.045.808	56.116.304
İstanbul'daki Sabit ve Mobil Genişbant İnternet Aboneliklerinin Nüfusa Oranları		
	2012	2017
Nüfus	13.854.740	15.029.231
Mobil Telefon Abone Sayısı	16.722.667	20.830.656
Genişbant İnternet Abone Sayısı	7.680.598	17.322.496
Mobil Cepten İnternet Abone Sayısı	4.907.288	13.761.804
İnternet Penetrasyon Oranı: %115,25		
Ankara'daki Sabit ve Mobil Genişbant İnternet Aboneliklerinin Nüfusa Oranları		
	2012	2017
Nüfus	4.965.542	5.445.026
Mobil Telefon Abone Sayısı	5.084.565	5.763.910
Genişbant İnternet Abone Sayısı	2.237.563	5.248.472
Mobil Cepten İnternet Abone Sayısı	1.270.922	4.016.806
İnternet Penetrasyon Oranı: %89,58		
İzmir'deki Sabit ve Mobil Genişbant İnternet Aboneliklerinin Nüfusa Oranları		
	2012	2017
Nüfus	4.005.459	4.279.677
Mobil Telefon Abone Sayısı	3.850.890	4.067.885
Genişbant İnternet Abone Sayısı	1.676.865	3.833.840
Mobil Cepten İnternet Abone Sayısı	952.945	2.896.379
İnternet Penetrasyon Oranı: %96,39		

Bursa'daki Sabit ve Mobil Genişbant İnternet Aboneliklerinin Nüfusa Oranları		
	2012	2017
Nüfus	2.688.171	2.936.803
Mobil Telefon Abone Sayısı	2.361.399	2.744.957
Genişbant İnternet Abone Sayısı	1.062.751	2.549.876
Mobil Cepten İnternet Abone Sayısı	690.172	2.017.585
İnternet Penetrasyon Oranı: %86,82		
Antalya'daki Sabit ve Mobil Genişbant İnternet Aboneliklerinin Nüfusa Oranları		
	2012	2017
Nüfus	2.092.537	2.364.396
Mobil Telefon Abone Sayısı	2.131.069	2.336.464
Genişbant İnternet Abone Sayısı	863.114	2.083.394
Mobil Cepten İnternet Abone Sayısı	526.576	1.628.497
İnternet Penetrasyon Oranı: %88,11		
Adana'daki Sabit ve Mobil Genişbant İnternet Aboneliklerinin Nüfusa Oranları		
	2012	2017
Nüfus	2.125.635	2.216.475
Mobil Telefon Abone Sayısı	1.887.012	2.172.546
Genişbant İnternet Abone Sayısı	688.428	1.900.719
Mobil Cepten İnternet Abone Sayısı	470.211	1.592.830
İnternet Penetrasyon Oranı: %84,93		
Konya'daki Sabit ve Mobil Genişbant İnternet Aboneliklerinin Nüfusa Oranları		
	2012	2017
Nüfus	2.052.281	2.180.149
Mobil Telefon Abone Sayısı	1.666.201	1.913.495
Genişbant İnternet Abone Sayısı	593.908	1.678.015
Mobil Cepten İnternet Abone Sayısı	393.206	1.380.132
İnternet Penetrasyon Oranı: %76,96		
şanlıurfa'daki Sabit ve Mobil Genişbant İnternet Aboneliklerinin Nüfusa		

Oranları		
	2012	2017
Nüfus	1.762.075	1.985.753
Mobil Telefon Abone Sayısı	948.998	1.312.026
Genişbant İnternet Abone Sayısı	317.543	1.231.475
Mobil Cepten İnternet Abone Sayısı	260.224	1.148.538
İnternet Penetrasyon Oranı: %62,01		
Gaziantep'deki Sabit ve Mobil Genişbant İnternet Aboneliklerinin Nüfusa Oranları		
	2012	2017
Nüfus	1.799.558	2.005.515
Mobil Telefon Abone Sayısı	1.312.928	1.641.642
Genişbant İnternet Abone Sayısı	454.592	1.459.168
Mobil Cepten İnternet Abone Sayısı	323.125	1.239.236
İnternet Penetrasyon Oranı: %72,75		
Kocaeli'deki Sabit ve Mobil Genişbant İnternet Aboneliklerinin Nüfusa Oranları		
	2012	2017
Nüfus	1.634.691	1.883.270
Mobil Telefon Abone Sayısı	1.566.146	1.765.300
Genişbant İnternet Abone Sayısı	663.427	1.580.127
Mobil Cepten İnternet Abone Sayısı	428.478	1.268.445
İnternet Penetrasyon Oranı: %83,90		
Sinop'daki Sabit ve Mobil Genişbant İnternet Aboneliklerinin Nüfusa Oranları		
	2012	2017
Nüfus	201.311	207.427
Mobil Telefon Abone Sayısı	170.317	164.207
Genişbant İnternet Abone Sayısı	58.951	154.018
Mobil Cepten İnternet Abone Sayısı	38.245	127.150
İnternet Penetrasyon Oranı: %74,25		

İğdır'daki Sabit ve Mobil Genişbant İnternet Aboneliklerinin Nüfusa Oranları		
	2012	2017
Nüfus	190.409	194.775
Mobil Telefon Abone Sayısı	124.147	133.251
Genişbant İnternet Abone Sayısı	43.107	119.603
Mobil Cepten İnternet Abone Sayısı	33.585	106.846
İnternet Penetrasyon Oranı: %61,40		
Bartın'daki Sabit ve Mobil Genişbant İnternet Aboneliklerinin Nüfusa Oranları		
	2012	2017
Nüfus	188.436	193.577
Mobil Telefon Abone Sayısı	158.274	167.774
Genişbant İnternet Abone Sayısı	61.491	152.378
Mobil Cepten İnternet Abone Sayısı	40.890	126.527
İnternet Penetrasyon Oranı: %78,71		
Çankırı'daki Sabit ve Mobil Genişbant İnternet Aboneliklerinin Nüfusa Oranları		
	2012	2017
Nüfus	184.406	186.074
Mobil Telefon Abone Sayısı	134.876	140.573
Genişbant İnternet Abone Sayısı	48.833	127.764
Mobil Cepten İnternet Abone Sayısı	33.143	107.307
İnternet Penetrasyon Oranı: %68,66		
Artvin'deki Sabit ve Mobil Genişbant İnternet Aboneliklerinin Nüfusa Oranları		
	2012	2017
Nüfus	167.082	166.143
Mobil Telefon Abone Sayısı	155.155	165.065
Genişbant İnternet Abone Sayısı	60.421	145.395
Mobil Cepten İnternet Abone Sayısı	41.114	123.591
İnternet Penetrasyon Oranı: %87,51		
Gümüşhane'deki Sabit ve Mobil Genişbant İnternet Aboneliklerinin Nüfusa		

Oranları		
	2012	2017
Nüfus	135.216	170.173
Mobil Telefon Abone Sayısı	92.961	99.092
Genişbant İnternet Abone Sayısı	36.863	85.722
Mobil Cepten İnternet Abone Sayısı	27.321	73.798
İnternet Penetrasyon Oranı: %50,37		
Kilis'deki Sabit ve Mobil Genişbant İnternet Aboneliklerinin Nüfusa Oranları		
	2012	2017
Nüfus	124.320	136.319
Mobil Telefon Abone Sayısı	109.003	151.348
Genişbant İnternet Abone Sayısı	29.143	132.215
Mobil Cepten İnternet Abone Sayısı	21.931	119.896
İnternet Penetrasyon Oranı: %96,98		
Ardahan'daki Sabit ve Mobil Genişbant İnternet Aboneliklerinin Nüfusa Oranları		
	2012	2017
Nüfus	106.643	97.096
Mobil Telefon Abone Sayısı	74.564	90.303
Genişbant İnternet Abone Sayısı	27.624	78.534
Mobil Cepten İnternet Abone Sayısı	21.080	70.854
İnternet Penetrasyon Oranı: %80,88		
Bayburt'daki Sabit ve Mobil Genişbant İnternet Aboneliklerinin Nüfusa Oranları		
	2012	2017
Nüfus	75.797	80.417
Mobil Telefon Abone Sayısı	55.388	62.226
Genişbant İnternet Abone Sayısı	4.610	7.695
Mobil Cepten İnternet Abone Sayısı	15.824	48.098
İnternet Penetrasyon Oranı: %67,95		
Tunceli Sabit ve Mobil Genişbant İnternet Aboneliklerinin Nüfusa Oranları		

	2012	2017
Nüfus	86.276	82.498
Mobil Telefon Abone Sayısı	59.349	62.050
Genişbant İnternet Abone Sayısı	25.312	54.647
Mobil Cepten İnternet Abone Sayısı	17.551	45.854
İnternet Penetrasyon Oranı: %66,24		

Kaynak: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu

Tablo 6: Türkiye'de İllere Göre Yaşam Endeksi Sıralamaları ve Değerleri (2015)

İl	Genel Endeks	Gelir ve Servet		Alt yapı hizmetleri	
	Sıralama	Sıralama	Endeks	Sıralama	Endeks
İstanbul	5	1	0,8788	1	0,9592
Artvin	8	24	0,5036	46	0,4078
Sinop	11	32	0,4645	64	0,3253
Ankara	17	2	0,7972	3	0,7355
Konya	18	31	0,4649	13	0,5960
Bursa	19	18	0,5396	6	0,6521
İzmir	21	3	0,6553	2	0,7483
Çankırı	22	28	0,4849	59	0,3654
Kocaeli	23	4	0,6291	10	0,6203
Bartın	38	12	0,5693	52	0,3846
Antalya	44	8	0,5838	9	0,6237
Bayburt	47	39	0,4496	65	0,3174
Gümüşhane	50	46	0,4209	51	0,3851
Gaziantep	60	65	0,2551	19	0,5435
Adana	61	53	0,3506	4	0,6784
Tunceli	62	49	0,4004	67	0,3106
Kilis	67	68	0,1990	70	0,2623
İğdır	72	67	0,2139	78	0,1643
Şanlıurfa	73	78	0,0938	56	0,3704
Ardahan	74	79	0,0740	79	0,1604

Kaynak: TÜİK

Tablo 7: Türkiye'de İllerde Yaşam Endeksi Gösterge Değerleri (2015)

	Altyapı hizmetlerine erişim	Yaşam memnuniyeti
İl	İnternet abone sayısı (yüz kişide)	Mutluluk düzeyi (%)
Adana	9,7	53,0
Ankara	17,7	56,2
Antalya	14,3	49,8
Artvin	9,9	62,7
Bursa	13,5	61,1
Çankırı	7,9	73,5
Gaziantep	7,1	58,1
Gümüşhane	6,1	61,1
İstanbul	17,6	58,4
İzmir	16,5	58,2
Kocaeli	12,6	57,2
Konya	9,0	65,6
Sinop	9,9	77,7
Tuncel,	7,8	42,0
Şanlıurfa	2,6	57,3
Bayburt	7,1	75,9
Bartın	10,0	60,4
Ardahan	5,8	60,7
İğdır	4,4	59,6
Kilis	5,3	60,9

Kaynak: TÜİK

Tablo 6 ve Tablo 7'de Türkiye'deki çalışmada bahsi geçen 20 il kapsamındaki yaşam endeksi gösterge değerleri ve sıralamaları görülmektedir.

SONUÇ

17. ve 18. yüzyıllarda Batı Avrupa'da başlayan yaşam hareketleri, o zamandan bu yana Batı dışı dünyaya yayılan dünyayı etkisine alan bir toplumsal yaşam biçimine karşılık gelmektedir. Modernleşme adı verilen bu yaşam biçiminin tarihsel gelişimi incelendiğinde, 15. yüzyılda Rönesans ve Coğrafi Keşifler sonucunda dönüşmeye başlayan Avrupa toplumunda, değişen inanç ve düşüncelerinin doğrultusunda ortaya çıktığını ve hem Avrupa'yı hem de Osmanlı'yı etkilemiş olup, günümüze kadar geldiğini ifade edebiliriz. Toplumsal bir değişme süreci olan modernleşmeyi değerlendirebilmemiz için, ekonomik, siyasal ve kültürel boyutlarıyla ele almamız gerekmektedir.

Bugün tanımladığımız anlamdaki modernizm, aydınlanma düşünürleri tarafından, on sekizinci yüzyılda ortaya atılmıştır. Orta Çağ'da dine hizmet eden felsefenin dinden bağımsızlaşmasıyla ortaya çıkan bir düşünce biçimi olan aydınlanma, başka bir deyişle Rönesans ve Reform ile birlikte gelişen felsefenin akılcı, özgür ve laik olarak tanımlanan bir kültüre; gücünü millettten alan, bilgi ve demokrasiye dayalı bir devlet düşüncesine dönüşmesidir.

Modernleşme kuramı, 19. yüzyılın ortalarında İkinci Dünya savaşıdan sonra kaynağını Batı'dan almasına rağmen Amerikan sosyal bilimcileri tarafından ortaya konulan dünya toplumlarının modernleşebileceğini varsayan toplumsal değişim kuramı modernleşmedir. Bu konuda Amerikan sosyal bilimcilerin tartışma alanlarından birisi haline gelir.

Batı dışı toplumların kalkınma süreçleri ile ilgilenen iktisatçılar, sosyologlar, antropologlar ve siyaset bilimciler gibi konuya farklı disiplinlerin ilgi duyması batı dışı gelişme çalışmalarına kayıtsız kalmamıştır. Konuya farklı disiplinlerin ilgi duyması, modernleşme kuramı olarak adlandırılan ve 1950'li ve 60'lı yılların hâkim bakış açısını oluşturan teorik bir çerçevenin yaratılması sonucunu doğurmuştur.

Türk modernleşmesi konusuna geldiğimizde de, bu alanda en önemli referanslardan birisi olan Şerif Mardin'in "Türk Modernleşmesi" adını taşıyan eserine Batıcılık tanımını yaparak başladığını görmekteyiz. Mardin, Batıcılığı, "Osmanlı İmparatorluğu'nda başlayıp Cumhuriyet Türkiye'si'nde yeni boyutlar kazanan, Batı Avrupa'nın toplumsal ve fikrî bileşimini erişilmesi gereken bir hedef olarak gören yaklaşım" olarak tanımlamaktadır (Mardin, 2006: 9). Türk modernleşmesi, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu bu durumdan kurtarmak eski gücüne kavuşmak için ya da mevcut gücünü korumak amacıyla başlatılan sürecin adı olarak nitelenebilir. Osmanlı-Türk modernleşmesinin temelinde, Osmanlı'nın gerilemesi ana sebep olarak gösterilebilir.

Osmanlı'nın batılılaşma tarihinin başlangıcı, Lâle Devri (1718–1730) olarak bilinmektedir. Daha sonrasında türk toplumu en büyük değişimi, Tanzimat'la birlikte yaşamıştır.

Türk modernleşmesi deyince de Türk'lerin Batı ile olan ilişkileri akla gelmektedir. Fransa ya da Avrupa koşullarında ortaya çıkmış, kökleri bu memlekette olmayan dışarıdan bir modernitenin buraya adapte edilmesidir. Toplum bu modeli kolayca içselleştiremedi.

Tarihimizde, "asrileşme", "batılılaşma", "çağdaşlaşma" ve "modernleşme" kavramlarıyla tanımlanabilir "Türk modernleşmesi", Asrileşme kavramı, Türk modernleşmesine ışık tutan ilk kavramdır ve asra uymak anlamına gelir. Tanzimat'tan sonra devleti kurtarmak ve modernleştirmek yolunda ortaya çıkan fikir akımlarından biri de Batıcılık'tır.

Çağdaşlaşma kavramı ise, en yeni olanı ifade eden modern sözcüğüne eş anlamlar içerir Niyazi Berkes, Batı dünyasında din ile devlet işlerinin ayrılması olarak anlamlandırılan sekülerizm (laiklik/dünyevileşme) sözcüğünün, kök olarak Latince "çağ" anlamına geldiğini ve dolayısıyla Türk modernleşmesi sürecini en iyi anlatan kavramın çağdaşlaşma

olabileceğini ifade etmiş ve bu kavramı ünlü eserine ad olarak koymuştur (Berkes, 2002: 18).

Geçmişten günümüze içinde bulunduğumuz dönem de dahil olmak üzere modernleşmenin olumlu ya da olumsuz bir çok sonucu ile karşılaşmaktayız. Olumsuz tarafta modernleşme, Batı toplumlarında doğal gelişmesine rağmen diğer toplumlar üzerinde doğal gelişmelerinde sorunlar oluşturmaktadır. Bu doğal olmayan gelişim Türkiye'de ve daha geçmişte Osmanlı'da yaşanan modernleşme haliyle batıdakinden farklı ilerlemiştir.

Kent kavramına baktığımızda MÖ 7000'lerde ortaya çıkmaya başlamıştır kentler ve kent kavramı insanlığın geçmişinden günümüze her zaman farklı anlamlar yüklenen ve değişen, dinamik bir kavram olmuştur.

Kent sosyolojisi açısından temel öneme sahip Kentleşme Kavramı da çeşitli şekillerde ele alınmakta, tanımı tek bir şekilde yapılmamaktadır. Kentleşme, şehir planlama, coğrafya, sosyoloji, mimarlık, ekonomi ve halk sağlığı gibi farklı disiplinlerle ilgilidir. "1800'lerin başında dünya nüfusunun yalnızca %2'si kentlerde yaşarken bu oran günümüzde %50'lere ulaşmıştır." (Birleşmiş Milletler, 2008) Kentleşme süreci, toplumsal değişim gibi devamlı devam etmekte, bugünkü anlamda modernleşmeyle paralellik izlemektedir.

Tarihte tarımla birlikte yerleşik hayata geçilerek başlayan kentleşme hareketlerini, Orta Çağ'da Bizans İmparatorluğu ile ticaret kentleri takip etmiştir. 19.yy Avrupa'sı Sanayi Devrimi'nin yarattığı köklü değişmelere sahne olmuş, ekonomik faaliyet biçimleri değişmiş, kentleşme olgusuyla beslenerek yeni yaşama alanları ortaya çıkmıştır.

Kent sosyolojisinin temel kavramsal çerçevede değerlendirmesi yapılan bu çalışmada, yapılan değerlendirmenin sonucunda kent meselesinin sosyolojinin özünü oluşturduğunu ifade edebiliriz. Kentler ve kentsel

gelişme sosyolojinin ortaya çıktığı dönemlerden beri alt sosyoloji alanı olarak kent sosyolojisi de ortaya çıkmıştır.

Giddens; 1920'lerden 1940'lara kadar, Chicago Üniversitesi'yle bağlantılı çok sayıda yazar özellikle Robert E. Park, Ernest Burgess ve Louis Wirth yıllarca sosyolojisindeki kuram ve araştırmaların temeli olan düşünceler geliştirdiler. İki kavram özellikle dikkate değer görüldü. Ekolojik yaklaşım ve kentliliğin bir yaşam biçimini analizleri bu araştırma konu olmuştur.

Önceki paragrafta da değindiğimiz, kent sosyolojisi kapsamında alanın ilk örneklerini oluşturan çalışmalara imza atan Chicago Okulu sosyologlarından Robert E. Park ve Ernest W. Burgess Şehir: "Kent Ortamındaki İnsan Davranışları Araştırılması Üzerine Öneriler isimli klasik eserlerinde kent sosyoloji yazını için bir taslak sınıflandırma önermektedirler.

Kentleşme sürecinin doğurduğu sorunların başında en fazla malzeme verecek olan, gecekondulaşma, banliyö ve varoş olgusudur. Kent sosyolojisi bağlamında bu problemlere eğilenler, ele aldıkları problemleri; Kentsel/mekânsal ayrışma, kentsel/mekânsal eşitsizlik, kentsel dışlanma ya da kent yoksulluğu kavramsalları ile tartışmaktadır

Çalışmamızda yer alan konulardan biri olan Türkiye'de kent sosyolojisinin temellerini Osmanlı döneminde, Le Play'in düşüncelerine ilgi duyan Ali Suavi'nin 1860'ların sonundaki yazılarına kadar götürmek mümkündür.

Cumhuriyetin ilk yıllarından kent sosyolojiden ziyade şehir planlamacılığı algılanmıştır. Nitekim Prens Sebahattin, Mehmet İzzet gibi ilk dönem sosyologlarımızın kent sosyolojisi alanına giren ilk çalışmalarına rastlamamaktayız.

Çalışmada gördüğümüz üzere kent sosyolojisi çerçevesinde Türkiye'de iki sosyoloji ekolünden bahsedebiliriz. Bunlardan ilki, Le Play

okuluna kadar dayanan felsefe merkezli İstanbul Ekolü; diğeri ise Behice Boran ve Niyazi Berkes tarafından kurulan Ankara Ekolüdür. Bu alanda, Türkiye'deki kentleşme ile beraber ortaya çıkan iç göç, gece kondu gibi temel sorunlar da Türkiye'deki araştırmalara konu olmuştur.

Tezin üzerinde durduğu konu, modernleşme üzerinden kentleşme olmuştur. Kitle iletişim araçlarının ortaya çıkması ve yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile başlayan modernite ile toplumun ulus haline gelmesi ve toplumsal yapının birbiriyle entegre olması durumu, merkezle taşla arasındaki makasın daralmasına olanak sağlamıştır. Bu nedenle merkez-taşra arasındaki ilişki değerlendirilirken moderniteden ayrı değerlendirilmesi düşünülememektedir.

Türkiye'deki kentleşme süreci ise 1950'lerde hız kazanmıştır. Tezin asıl çıkış noktası olan, Türk kent sosyoloji üzerine yaptığımız literatür taramasında farklı dönemlerde farklı çalışma alanlarının öne çıktığı görülmektedir. Bu durum kentin değişken doğasının bir sonucudur.

Bu çalışmada Türk kent sosyolojisinin farklı fikirler üzerinden tartışıldığı görülmektedir. kentte yaşananlar konusunda akademik araştırmalar yapıldığı anlaşılmaktadır

Sanayi Devrimi ile birlikte kentlerin büyümesi, nüfusun yoğun bir şekilde artması ve "kitle" dediğimiz kalabalık yığınların doğuşunu beraberinde getirirken, iletişim teknolojisindeki gelişmeler de aynı zamanda kitle iletişimini beraberinde getirmiştir. Kitle İletişim araçları geliştikçe işlevleri ve etkileri de genişlemektedir. Kitle iletişim araçlarının ortaya çıkışından sonra, insanlar bu süreçten her anlamda etkilemiştir. Ayrıca teknolojik ilerlemelerle beraber küreselleşmenin ortaya çıkardığı iletişim ülkeleri ekonomik olarak da birbirine bağımlı hale getirmiştir. Küreselleşmenin. Dünyanın en uzak yerlerini birbirine bağlayan iletişim ve ulaşım teknolojilerinin gelişmesi, Küreselleşmenin bütün dünyaya yayılan ortak bir kültürün taşıyıcısı olması özelliği vardır.

Bu tez çalışmasında toplumlardaki bireylerin dijital teknolojiyi bilgiye erişim sağlamak için kullandığı görülmektedir. Çalışmanın konusu olan dijitalleşme ile taşranın dönüşümü, Türk modernleşmesinin taşrada yansması çerçevesinde değerlendirilmiştir. Türk modernleşmesinin taşra üzerindeki etkilerini inceleyen bu çalışmada, önce modernleşme ele alınmış, kavramsallaştırılarak tarihsel gelişim süreci içerisinde incelenmiştir. Osmanlı'dan günümüze taşra kavramı ve taşra toplumsal hayatı incelenerek; Modern ve modern olmayan gelenekselin, taşranın özellikleri ortaya konulmuş ve bu çerçevede yaşanan gelişmeler değerlendirilmiştir.

Dijitalleşme süreci ve uyumu; Dijitalleşmenin, dijital olmanın ve teknolojinin her geçen gün yeni boyutlarla karşımıza çıkıyor olması, taşra ve merkez ilişkilerinde etkin rol oynamıştır. Teknolojide ve en önemlisi de mobil iletişim teknolojilerindeki hızlı değişim taşra ve kentlerde etkisini göstermiştir.

Taşra merkez ikilemi kapsamında yapılan bu araştırma, teknoloji ile kurulan ilişkiler hem merkezde hem taşrada her geçen gün yoğunlaşmakta olduğunu göstermektedir. Merkezdeki imkân ve olanaklar fazla olması sebebiyle teknoloji ve dijitalleşme ile ilişkilerin daha fazla olduğu gözükmektedir. Taşra ötekileştirilmiş, dışta kalan konumunda olsa da teknolojiye ilgisi olduğu merkez nüfusun oranı kadar olmasa da dijitalleşmeyi yakından takip ettikleri ve merkezle etkileşim halinde oldukları gerçektir. Teknolojilerinin gelişimiyle daha da artan bilgiye ulaşım hızı ve iletişimin güçlenmesi çağın en önemli özelliği, tüm süreçlerin dijital bir ortamda yapılmaya başlamasıdır.

Taşra ile kırsal kesim farklı olmasına rağmen mutlak bir ilişkiden söz edebiliriz. Nüfus olarak farklılık gözükse de bunun yanında taşra ile merkez kavramları arasındaki çizginin artık kaybolduğu, artık merkezde de taşranın bulunabileceği, taşranın merkezileştiği ve merkezin de taşralaştığı görüşü vardır.

İkincil verilerin analizinin yapıldığı bu araştırma da ilk tablomuz olan Tablo 1'de Türkiye'de 2020 sayımlarında nüfusu en yüksek ilk 10 il ve nüfusu en düşük son 10 il yer almıştır ve bu iller üzerinden yapılan araştırma sonuçlarımız değerlendirmeye tabii tutulmuştur. 2020 sayımın da toplam nüfusunu 15.462.452 ile toplam nüfus oranının %18,49 ine sahip İstanbul en yüksek il olarak yer alırken, Nüfusları 81.910 ve 83.443 ile nüfusun toplam %0,10 orana sahip Tunceli ve Bayburt illeri de en düşük iller olarak araştırmada sonuçları değerlendirilmiştir.

Tablo 2'de en yüksek nüfuslu ilk 10 şehir ve en az nüfuslu 10 şehrin verdikleri göçlerin tablosu yer almaktadır. Burada görüleceği üzere şehirdeki nüfus sayısı modern şehirlerimizde yüksek olmasına rağmen, verdikleri göç oranları, daha az gelişmiş illerimizden daha düşüktür. Gümüşhane ilimiz %13,49 göç verirken, Bursa şehrimiz ise toplam nüfusunun %1,74 ü göç vermektedir. Genel olarak nüfus yoğunluğu yüksek iller verdikleri göç oranları düşük seyrederken, nüfusu en düşük iller halen göç vermeye devam ettiği görülmektedir.

Tablo 2'de görülen oranların bir benzeri de Tablo 3'te ortaya çıkmaktadır. Bu tabloda nüfusu en yüksek illerimiz de halen, nüfusu en düşük illerimize göre göç almaya devam etmektedir. Taşra kan kaybetmeye, merkezler ile göç almaya devam etmektedir. Kocaeli ili %27,1 ile en yüksek nüfus artış oranına sahipken, kırsaldaki şehirlerimizden Artvin, Çankırı, Tunceli ve Ardahan nüfuslarında azalma yaşamaktadır. Ardahan ise 2023 yılına tahmini %14,1 nüfus kaybı yaşayacağı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 4'de ise Köy ve Merkezlerdeki nüfus hareketindeki değişim ortaya konulmuştur. Merkezlere ilginin her geçen yıl devam ettiği görülürken, köyler de ise nüfus kaybı devam etmektedir. İlk olarak 1927 yılında yapılan sayımda şehir nüfusu 3.305.879 iken, köy nüfusu 10.342.391 olarak görünmektedir. Oran olarak köyde yaşayanlar ülkenin %75,78'i oluştururken, %24,22'si de şehirde yaşamaktadır. Değişimin boyutlarını 2000 yılındaki sayımda görebilmekteyiz. Şehir nüfusu 44.006.274 olarak karşımıza çıkarken, köy nüfusu 23.797.653 olarak

paylaşımıştır. 1927 yılında toplam nüfusun %24,22'si kentlerde yaşarken 2000 yılında toplam nüfusun %64,9 ü artık şehirlerde yaşamaktadır. Bu veriler, şehirlerin cazibesinin, taşranın ilgisini çekmeye devam ettiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 5'te 2012-2017 yılları arasında ülkenin toplam nüfusunun değişimi, *mobil telefon abone sayısındaki değişim, genişbant internet abone sayısındaki değişim ve mobil cepten internet kullanım sayıları* yer almaktadır. Tablolardaki verilerden ortaya çıkan sonuca bakarak merkez-taşra ilişkisi üzerinden değerlendirme yaptığımızda şehirlere olan talebin devam ettiği görülürken, taşranın ise cazibesini kaybetmeye devam ettiği görülmektedir.

İstanbul Türkiye'deki Sabit ve Mobil Genişbant İnternet Aboneliklerinin Nüfusa Oranları tablosunda 2017 yılında en yüksek nüfuslu (15.029.231) il olmasıyla beraber İnternet Penetrasyon Oranı da %115,25 ile en yüksek il olmaktadır. 2017 yılında en düşük nüfuslu il olduğu görülen Bayburt, buna rağmen Sabit ve Mobil Genişbant İnternet Aboneliklerinin Nüfusa Oranlarına baktığımızda %67,95'lik İnternet Penetrasyon Oranına sahiptir.

Türkiye'deki toplam nüfus bu 6 yıllık süreçte yaklaşık %6 artış gösterirken, Mobil Telefon Abone Sayısı %15 artış göstermiş, Genişbant İnternet Abone Sayısı %149 ve Mobil Cepten İnternet kullanım sayısının da %210 arttığı görülmektedir.

1950 yılından itibaren gelişen iletişim teknolojileri, 1980 döneminden sonra küreselleşme köklü değişikliklere sebebiyet vermiştir. 1980 sonrası kentlerin baş aktörler olarak ön plana çıkmaları, kentlerin bu süreçte izledikleri stratejilere bakıldığında altyapı yatırımları gibi eylemler ile birçoğunun birbirine benzer bir fiziksel çevreye sahip oldukları görülmektedir. Taşraya göre bu konularda avantajları devam etmektedir. Fakat bugünün hız, teknoloji ve tüketim gibi değerlerle örülmüş dünyası,

merkezde olanın taşrada olmasını, taşrada olanın merkezin ulaşmasını kolaylaştırmaktadır. Çalışmada görüleceği üzere taşrada ve merkezde büyük bir dönüşüm geçirmektedir; her ikisi de hazır mevcut kimliklerinden çıkmakta ve yeni bir kimliğe bürünmektedir. Taşralar da merkezler de dönüşmektedir, hem merkez hem taşra içli dışlı bir hayatı yaşamak zorunda kalmaktadır. Dijitalleşme süreci ve uyumu; dijitalleşmenin, dijital olmanın ve teknolojinin her geçen gün yeni boyutlarla karşımıza çıkıyor olması, taşra ve merkez ilişkilerinde etkin rol oynamıştır. Teknolojide ve en önemlisi de mobil iletişim teknolojilerindeki hızlı değişim taşra ve kentlerde etkisini göstermiştir.

Taşra merkez ikilemi kapsamında yapılan bu araştırma, teknoloji ile kurulan ilişkiler hem merkezde hem taşrada her geçen gün yoğunlaşmaktadır. Merkezdeki olanakların fazla olması sebebiyle teknoloji ve dijitalleşme ile ilişkilerin daha fazla olduğu görünmektedir. Ancak imkânlar doğrultusunda merkez kadar olmasa da taşranın da teknolojiye ilgisi olduğu merkez nüfusu kadar olmasa da dijitalleşmeyi yakından takip ettikleri dünyada olup bitenleri internet üzerinden eş zamanlı olarak öğrendikleri gerçektir. Teknolojinin gelişimiyle daha da artan bilgiye ulaşım hızı ve iletişimin güçlenmesi çağın en önemli özelliğidir. Tüm bu süreçler dijital bir ortamda yapılmaya başlanmıştır.

KAYNAKÇA

1. Kitaplar

- Aksoy, Murat. (2005). *Batılılaşma-Modernleşme, Laiklik ve Örtünme: Başörtüsü-Türban*. İstanbul: Kitap Yayınları.
- Altun, Fahrettin. (2002). *Modernleşme Kuramı: Eleştirel Bir Bakış*. İstanbul: Yöneliş Yayınları.
- Alver, Köksal. (2017). *Taşra Halleri*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Amerika Enstitüsü. (1904). *Hemisfile: perspectives on political and economic trends in the Americas*. Teksas: Amerikan Enstitüsü.
- Armağan, Mustafa. (1999). *Alternatif Modernliğe ve Modernliğimize Dair (Cilt 8)*. Ankara: Doğubatı Yayınları.
- Aslanoğlu, Rana. (1998). *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*. Bursa: Asya Kitabevi.
- Aydın, Suavi. (1993). *Modernleşme ve Milliyetçilik*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Bairoch, Paul. (1988). *Cities and Economic Development*. Chicago: University of Chicago Press.
- Bal, Hüseyin. (1999). *Kent Sosyolojisi*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Bauman, Zygmunt. (1998). *Sosyolojik Düşünmek*. (Abdullah Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Berkes, Niyazi. (2006). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. İstanbul: YKY.
- Bilgin, Nuri. (1997). *“Açış Konuşmaları” Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik Araştırma Dizisi*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Bora, Tanıl. (2005). *Taşralaşan ve Taşrasını Kaybeden Türkiye*. Tanıl Bora (Dü.) içinde, *Taşraya Bakmak* (s. 42-43). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, Tanıl. (2013). *Taşralaşan ve Taşrasını Kaybeden Türkiye*. *Taşraya Bakmak* (s. 37-67). içinde İstanbul: İletişim Yayınları.
- Boratav, Korkut. (1988). *Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Cameron, Averil. (2009). *The Byzantines*. İngiltere: John Wiley & Sons.
- Cangızbay, Kadir. (2000). *Hiç Kimsenin Cumhuriyeti*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Cansever, Turgut. (2010). *Osmanlı Şehri*. İstanbul: Timaş Yayınları.

- Castells, Manuell. (1983). *The City and the Grassroots: A Cross-Cultural Theory of Urban Social Movements*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Castells, Manuel. (1997). *Kent Sınıf İktidar*. (Asuman Erendil, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Castells, Manuel. (2002). The Urban Ideology. Susser Ida (Dü.) içinde, *The Castells Reader on Cities and Social Theory* (s. 34-44). Blackwell.
- Çelik, Celalettin. (2017). Taşrayı Anlamak: Dönüşen Taşra Tasavvuru. Köksal Alver (Dü.) içinde, *Taşra Halleri* (s. 27-43). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Dedeoğlu, Beril. (1997). "*Uluslararası Sistemde Bütünleşme ve Ayrışma*" *Cumhuriyet, Demokrasi, Kimlik, Araştırma Dizisi*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Doğan, D. Mehmet. (2005). *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Pınar Yayınları.
- Erman, Tahire. (2016). *Mış Gibi Site*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Frisby, David. (1985). *Fragments of Modernity, Theories of Modernity in the Work of Simmel, Kracauer and Benjamin*. Cambridge: Polity Press.
- Gellner, Ernest. (1987). *Culture, Identity and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gellner, Ernest. (1998). *Milliyetçiliğe Bakmak*. (Simten Coşar, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Giddens, Anthony. (1981). *A Contemporary Critique of Historical Materialism* (Cilt 1). London.
- Giddens, Anthony. (1990). *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, Anthony. (1998). *Modernliğin Sonuçları* (1992 b.). (Ersin Kuşdil, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, Anthony. (2004). *Modernliğin Sonuçları*. (Ersin Kuşdil, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, Anthony. (2010). *Modernite ve Bireysel Kimlik*. Ankara: Say Yayınları.
- Giddens, Anthony. (tarih yok). *Sosyoloji, Eleştirel Bir Yaklaşım*. (Ruhi Esengün, & İsmail Öğretir, Çev.) Erzurum: Birey Yayınları.
- Goodall, Brian. (1987). *Dictionary of Human Geography*. Kaliforniya: Penguin Books.

- Göle, Nilüfer. (1999). *Modernleşme Bağlamında İslami Kimlik Arayışı: Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik* (2 b.). (Sibel Bozdoğan, & Reşit Kasaba, Dü) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Güneş, Fatime. (2013). *Kent Sosyolojisi*. Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Güneş, Hasan. (2016). *Sosyoloji Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Gür, Faik., & Bayramoğlu, Murat. (2018). *Sürdürülebilir Yaşam Penceresinden Yerel ve Kırsal Kalkınma (Local and Rural Development from the Perspective of Sustainability)*. (Faik. Gür, & Murat. Bayramoğlu, Dü) İstanbul: Ozyegin University Press.
- Harvey, David. (1989). *The Condition of Postmodernity*. Basil Blackwell Publishers.
- Harvey, David. (2003). *Sosyal Adalet ve Şehir*. (Mehmet Morali, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, David. (2004). The Right to the City. Loretta Less (Dü.) içinde, *Emancipatory City? Paradoxes and Possibilities*. London: Sage Publications.
- Hasan Bülent, Kahraman. (2004). *Postmodernite ile Modernite Arasında Türkiye "1980 Sonrası Zihinsel, Toplumsal, Siyasal Dönüşüm"*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Huberman, Leo. (2005). *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Işık, Oğuz. & Pınarcıoğlu, Mehmet Melih. (2001). *Nöbetleşe Yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kadioğlu, Ayşe. (1999). *Cumhuriyet İradesi-Demokrasi Muhakemesi*. İstanbul: Metis Yayınevi.
- Kansu, Işık. (1997). *Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kartal, Kemal. (1992). *Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Kentleşme*. Ankara: Adım Yayıncılık.
- Keleş, Ruşen. (1980). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kenoyer, Jonathan Mark. (1998). *Ancient Cities of the Indus Valley Civilization*. New York: Oxford University Press.
- Kentel, Ferhat. (2008). *Ehlileşmemek, Düzleşmemek, Direnmek*. İstanbul: Hayykitap.

- Keyder, Çağlar. (1987). *State and Class in Turkey*. London: Verso.
- Keyder, Çağlar. (1987). *State and Class in Turkey*. London: Verso.
- Keyder, Çağlar. (1993). *Ulusal Kalkınmacılığın İflası*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kongar, Emre. (1998). *21. Yüzyılda Türkiye*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kömürcüoğlu, Mustafa. (2016). *Göç ve Kentleşme: Gecekonudan Kentsel Dönüşüme. Türkiye de Toplumsal Değişim İçinde* (3 b.). (Sunar Lütfi, Dü.) Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Küçük, Mehmet. (tarih yok). "Modernite Nedir?". *Modernite Versus Postmodernite* (N. Tural, Çev., s. 95-107). içinde Ankara: Vadi Yayınları.
- Le Bon, Gustave. (1997). *Kitleler Psikolojisi*. (Yunus Ender, Dü.) İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- Lefebvre, Henri. (2010). *Gündelik Hayatın Eleştirisi I*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, Henri. (2015). *Şehir Hakkı*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Levine, Donald N., Carter, Ellwood B., & Gorman, Eleanor Miller. (1976). *Simmel's Influence on American Sociology*. American Journal of Sociology.
- Lindner, Rolf. (1996). *The Reportage of Urban Culture: Robert Park and the Chicago School*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lynch, Kevin. (2010). *Kent İmgesi*. (İ. Başaran, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Mardin, Şerif. (1994). *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri: 1895–1908*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Şerif. (2000). *Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri, Türkiye'de Toplum ve Siyaset – Makaleler I*. (Mümtazer Türköne, & Tuncay Önder, Dü) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Şerif. (2006). *Türk Modernleşmesi*. İstanbul : İletişim Yayınları.
- Marshall, Gordon. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Osman Akınhay, & Derya Kömürcü, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Martindale, Don. (1958). Martindale in Weber. Max Weber (Dü.) içinde, *The City*. Illinois: Glencoe Free Press.
- McLaren Duncan, Agyeman Julian. (2015). *Sharing Cities: A Case for Truly Smart and Sustainable Cities*. Massachusetts: MIT Press.

- Mumford, Lewis. (1938). *The Culture Of Cities*. New York: Harcourt, Brace and Company.
- Mumford, Lewis. (2007). *Tarih Boyunca Kent*. (G. Koca, & T. Tosun, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Okuyucu, Merve. (2013). *Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Taşra ve Taşralılık (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Park, Ezra Robert. (1952). *Human Communities: The City and Human Ecology*. Free Press.
- Park, Ezra Robert. (1967). *On Social Control and Collective Behavior*. University of Chicago Press.
- Park, Ezra Robert. , & Burgess, Ernest. (2015). *Şehir*. (Pınar Karababa Kayagil, Çev.) Ankara: Heretik Yayınları.
- Pashley, Rosemary. (2000). *Excel HSC Geography*. Leichhardt: Pascal Press.
- Pocock, John Greville Agard. (1998). *The Citizenship Debates*. Minneapolis, MN: The University of Minnesota.
- Robertsan, Roland. (1999). *Küreselleşme, Toplum Kuramı ve Küresel Kültür*. (Ümit Hüsrev Yolsal, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Sam, Musa. (2016). *Smart City Roadmap*. Academia.
- Sassen, Saskia. (1991). *The Global City: New York, London, Tokyo*. New Jersey: Princeton University Press.
- Sennett, Richard. (1996). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. (Serpil Durak, & Abdullah Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sevil, Muharrem. (1999). *Türkiye'de Modernleşme ve Modernleştiriciler*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Sezal, İhsan. (2002). *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Martı Yayınları.
- Shils, Edward. (2002). *Merkez-Çevre. Türkiye Günlüğü*, 86-96. (Yusuf Ziya Çelikkaya, Çev.)
- Simmel, Georg. (1950). *The Metropolis and Mental Life*. Kurt H. Wolff (Dü.) içinde, *The Sociology of Georg Simmel*. Illinois: The Free Press.
- Simmel, Georg. (1996). *Yaşamı, Sosyolojisi, Felsefesi*. Ankara: Ark Yayınları.
- Smith, David Anthony. (1988). *Toplumsal Değişme Anlayışı*. (Ünsal, Oskay, Çev.) İzmir.

- Spielvogel, Jackson. (2014). *Western Civilization: Volume I: To 1500*. Pensilvanya: Wadsworth Yayınları.
- Şaylan, Gencay. (1995). *Değişim ve Küreselleşen Dünya da Devletin Yeni İşlevi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Şerif, Mardin. (2006). *Türk Modernleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekeli, İlhan. (1999). *Bir Modernleşme Projesi Olarak Türkiye’de Kent Planlaması” Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik (2 b.)*. (Sibel Bozdoğan, & Reşat Kasaba, Dü) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İlhan., & İlkin, Selim. (2004). *Köktenci Modernitenin Ekonomik Politikasının Gelişimi Cumhuriyetin Harcı*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Touraine, Alain. (2003). *Modernliğin Eleştirisi*. (Hülya Tufan, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Türkdoğan, Orhan. (1998). *Değişme, Kültür ve Sosyal Çözülme*. İstanbul: Birleşik Yayıncılık.
- Türköne, Mümtaz'er. (2006). *Türk Modernleşmesi*. Ankara: Lotus Yayınları.
- Weber, Max. (1958). *The City*. Illinois: Glencoe Free Press.
- Weber, Max. (2012). *Şehir: Modern Kentin Oluşumu*. (Musa Ceylan, Çev.) İstanbul: Yarın Yayınları.
- Wirth, Louis. (2000). Urbanism as a Way of Life. Richard Legates, & Frederic Stout (Dü) içinde, *The City Reader* (s. 97-105). London and New York: Routledge.
- Wirth, Louis. (2002). Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme. Bülent Duru, & Ayten Alkan (Dü) içinde, *20. Yüzyıl Kenti*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Yörükkan, Ayda. (2006). *Şehir Sosyolojisinin ve İnsan Ekolojisinin Teorik Temelleri*. Ankara: Nobel Yayınları.

2. Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar

- Ak, Duygu. (2019). Taşra Yavaşlığında Yavaş Kent Olmak: Yenipazar. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 5(1), 1-26.
- Alver, Köksal. (2010). Taşra Halleri ve Öykü. *Hece Öykü*(41).
- Alver, Köksal. (2011). Taşranın Ahbap Koynunda. *Mahalle Mektebi*(1).
- Arlı, Âlim., & Bulut, Yücel. (2008). Türkiye’de Sosyolojiyle 100 Yıl: Mirası ve Bugünü. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 6(11), 13-32.

- Ataöv, Anlı., & Osmay, Sevin. (2007). Türkiye'de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel Bir Yaklaşım. *METU JFA*, 52-82.
- Ayata, Sencer. (1989). Toplumsal Çevre Olarak Gecekondu ve Apartman. *Toplum ve Bilim*(46/47), 101.
- Ayhan, Bünyamin. (2003). Küreselleşme Sürecinde Kitle İletişim Araçlarının Rolü. *Selçuk İletişim*, 3(1), 82-90.
- Birleşmiş Milletler. (2008). *Dünya Kentleşme Beklentileri*. Birleşmiş Milletler.
- Bulut, Yücel. (2014). Türkiye'de Sosyolojinin 100. Yılı. *Sosyoloji Dergisi*, 3(28), 1-21.
- Calderia, Teresa Pires do Rio. (1999). Sao Paulo'da Yeni Mekansal Ayrışma: Duvarlar İnşa Etmek. *Birikim*(123).
- Fahrettin, Altun. (2000). Modernleşme Kuramı ve Gelişme Sorunu. *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*(8), 123-186.
- Hamdi, Ahmet. (1923). Fevkalâde Nüsha. *İzmir İktisat Kongresi Mukarreratı*. Türk İktisat Mecmuası.
- Hirst, Paul., & Thompson, Grahame. (1995). Globalization and the Future of the Nation State. *Economy and Society*, 24(3).
- Hülür, Asuman Banu. (2006). *Kitle İletişim Araçları, Demokratikleşme ve Siyasal Katılım (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İçli, Gönül. (2002). Türk Modernleşme Sürecinin Günümüzdeki Yönelimi. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(2), 245-254.
- Işık, Şevket. (2005). Türkiye'de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri. *Ege Coğrafya Dergisi*(14), 57-71.
- Jacobs, Jane. (2011). *Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı*. (Bülent Doğan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- McC. Adams, Robert. (1981). *Heartland of Cities: Surveys of Ancient Settlement and Land Use on the Central Floodplain of the Euphrates*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kaçmazoğlu, Hacı Bayram. (1995). Türkiye'de Sosyoloji Çalışmaları: 1950-1960 Dönemi. *Sosyoloji Dergisi*, 3(4), 131-190.
- Kaçmazoğlu, Hacı Bayram. (2012). 1940-1950 Tarihleri Arasında Türk Sosyolojisi. *Sosyoloji Dergisi*(3), 1-48.
- Kara, Mustafa., & Görün, Mustafa. (2008). Kırsal Kalkınmada İl Özel İdarelerinin, Köylere Hizmet Götürme Birliklerinin ve İlçe Yönetimlerinin Rolü ve Bazı

Uygulamalar. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(1), 411-433.

Karadağ, Arife., & Mirioğlu, Güldane. (2012). Bayraklı Kentsel Dönüşüm Projesi Üzerine Coğrafi Değerlendirmeler. *Türk Coğrafya Dergisi*, 21-32.

Kavuş, Seçil. (2013). Demokrasi ve Taşra. *Ankara Barosu Dergisi*(1), 285-318.

Kaypakoğlu, Serdar. (2014). Toplumsallaşma Sürecinde Kitle İletişimi. *Marmara İletişim Dergisi*, 5(5), 82-122.

Narlı, Mehmet. (2013). Romanlar ve Taşralar: Türk Romanında Taşra Algıları Üzerine Bir Değerlendirme. *BİLİG*(64), 42-43.

Özdemir, Hakan. (2012). Türkiye'de İç Göçler Üzerine Genel Bir Araştırma. *Akademik Bakış Dergisi*, 1-18.

Özhancı, Esra., & Yılmaz, Hasan. (2017). Köy Ölçeğinde Yerel Değerler ve Kırsal Alan Kimliği Analizi: Bayburt Örneği. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(13), 927-964. doi:10.26466/opus.341215

Özyurt, Cevat. (2007). Yirminci Yüzyıl Sosyolojisinde Kentsel Yaşam. *BAÜ SBED*, 18(1), 111-126.

Özyurt, Cevat. (2007). Yirminci Yüzyıl Sosyolojisinde Kentsel Yaşam. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 111-126.

Sjoberg, Gidon. (1955). Sanayi Öncesi Kenti. *Amerikan Journal of Sociology*.

Sucu, İlyas. (2016). Türkiye'de Türk Sosyolojisi Tarihi Üzerine Yapılmış Çalışmalar - Bibliyografya ve Değerlendirme. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*(7), 291-306.

Sunar, Lütfi. (2014). Türkiye'de Sosyal Bilimlerde Toplumsal Değişim. *Sosyoloji Dergisi*, 3(29), 83-116.

Şatıroğlu, Ayşen. (2011). Türkiye'de Kent Araştırmalarının Değişimi. *Sosyoloji Dergisi*, 3(22), 347-363.

Tatlidil, Ercan. (1992). Kent Sosyolojisi: Kuram ve Kavramlar. *Ege Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*(3).

Topal, Ak Kadir. (2004). Kavramsal Olarak Kent Nedir ve Türkiye'de Kent Neresidir? *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 276-294.

Uçar İlbuğa, Emine. (2017). 1960-1970'li Yıllarda Kent ve Taşra Karşıtlığında Türkiye'de Kadınların Sinema İzleme Pratikleri Üzerine Bir Araştırma. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*(45), 389-402.

Watson, Christopher. (1993). Kentleşmedeki Trendler. Kuzey Amerika: Uluslararası Kenstel Zararlılar Konferansı.

Yahyagil, Mehmet. (2011). Kentlerin Kültürün Gelişmesindeki Etkileri. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 0(25), 105-120.

Zengin, Eyüp. (2007). Türkiye’de Kent Sosyolojisi Çalışmaları. *Elmi Mecmuası*, 8(17), 219-243.

3. Elektronik Kaynaklar

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu. (2018). *Elektronik Haberleşme Sektörüne İlişkin İl Bazında Yıllık İstatistik Bülteni*.

<https://www.btk.gov.tr/uploads/pages/yillik-il-istatistikleri/elektronik-haberlesme-sektorune-iliskin-il-bazinda-yillik-istatistik-bulteni-2018.pdf>.
/Erişim Tarihi: 01.12.2020

Kireççi, Tebernüş. (2013). *Uydu Kent*. Emlak Ansiklopedisi:

<http://emlakansiklopedisi.com/wiki/uydu-kent/> Erişim Tarihi: 01.12.2020

TÜİK. (2015). *İllerde yaşam endeksi il sıralamaları ve endeks değerleri*:

www.tuik.gov.tr/Erişim Tarihi: 01.12.2020

TÜİK. (2020). *İllere Göre Türkiye Nüfusu*./ Erişim Tarihi: 01.12.2020

TÜİK. (tarih yok). *Genel Nüfus Sayımı sonuçları, 1980-2000 ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçları, 2008-2020*. <http://www.tuik.gov.tr/> Erişim Tarihi: 01.12.2020

TÜİK. (tarih yok). *Nüfus Projeksiyonları 2018-2020*. İllere göre nüfus ve yıllık nüfus artış hızları, 2017,2003/ Erişim Tarihi: 01.12.2020

TÜİK. (tarih yok). <http://www.tuik.gov.tr/>Erişim Tarihi: 01.12.2020

ÖZGEÇMİŞ

2000 yılında lise, 2007 yılında ise lisans eğitimini tamamladıktan sonra 10 yılı aşkın süredir özel sektör de iş hayatımı idame ettirmekteyim. Daha önce satış yöneticiliği yapmakta iken son 5 yıldır çalıştığım şirkette kurumsal iletişim yöneticisi olarak iş hayatıma devam ediyorum. Kocaeli Üniversitesi İletişim Tasarımı ve Bilişim Teknolojileri Anabilim Dalında Görsel İletişim Tasarımı ve Reklamcılık Tezli Yüksek Lisans programında lisansüstü eğitimine devam etmekteyim.

